

Fórum

ochrany přírody

- / BEZZÁSAHOVOST
V NÁRODNÍCH PARCÍCH
- / DIVOČINA JAKO KULTURNÍ
KONSTRUKT
- / PAPEŽSKÁ ENCYKLIKA
A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

04
2015

Vážení čtenáři,

divočina, jako téma samo o sobě, je divočinou. Nepochybně k tomu dojdete při čtení nového čísla našeho e-časopisu, které alespoň v kostce představuje onu širokou škálu možných pohledů na dané téma. Předkládáme vám soubor článků, které nepotřebují editora - průvodce, to zvládnete sami. Ostatně jména autorů i zpovídání - Březina, Harčarik, Hošek, Nováková, Vrška, Pithart, Prach, Škorpík - jsou zárukou zajímavého čtení. Jako novinku jsme zařadili rubriku „Nové poznatky z české vědy a výzkumu“. Představují se v ní výsledky výzkumu českých vědců, které aktuálně vycházejí v prestižních zahraničních časopisech.

Moderní společnost očekává, že taková instituce, jakou je stát, nebude jen garantem "pomoci a ochrany" jejím členům, ale že zajistí i v pravém smyslu slova nerušený vývoj vybraných částí přírody (i zde použijme slovo divočina), byť tomu může být již jen na zlomcích teritoria té které země. Ano, potřeba tohoto vědomí se stává nezpochybnitelným požadavkem společenským. Sociologické průzkumy publikované v posledních letech v Německu i u nás to ostatně prokazují. A jakékoliv zlehčování tohoto očekávání „romantismem laiků“ není na místě. Já občan chci mít jistotu, že někde je uchovávan kousek veřejného prostoru, kde věci v daném čase, byť na pozadí civilizačních kulis, neřídí člověk (tedy ani člověk „odborník“), ale Matka Příroda. Ostatně je to výhradně ona, kdo po věky prokazuje svou neomylnost. A nebojte se, divočina je normální.

Ing. Tomáš Rothröckl
ředitel Správy NP Podyjí

OBSAH

// EDITORIAL

Tomáš Rothröckl

2

// AKTUALITY A ZAJÍMAVOSTI

Lidé poznávají českou přírodu prostřednictvím příběhů Eva Cepáková 3

Divočina na setkání Fóra Jan Dušek 3

Konference České společnosti pro ekologii Jan Dušek 4

Evropané si přejí zachování naturových směrnic Zdeněk Vermouzek 4

Říční náplavy Labského údolí Jan Dušek 4

Do parlamentu přichází důkladná novela zákona o ochraně přírody Martin Voráč 5

Na internetu je dostupný korpus mediálních textů o národním parku Šumava Michal L. Hořejší 5

Kdopak nám to tady vlastně žije? Simona Poláková 6

Fauna Krkonoš Jiří Flousek 6

Monitoring ohrožených rašeliništních mechorostů a péče o jejich lokality - nová metodická příručka AOPK ČR Štechová T., Holá E., Ekrťová E., Manukjanová A., Kučera J. 7

Správa a péče o chráněná území - nová bible pro správce? Michael Hošek 7

// VÝSTUPY ZE SETKÁNÍ FÓRA

Naslouchat tichu lesa a hlasu lesníků Simona Poláková, Jan Dušek 8

// ANALÝZY A KOMENTÁŘE

Proč potřebujeme bezzásahová území Tomáš Vrška 11

Management krkonošského primárního bezlesí Josef Harčarik 14

Co může přinést a způsobit bezzásahový režim v NP Podyjí? Martin Škorpík 17

Divočina jako kulturní konstrukt Hana Nováková 24

Ekologické paradigma v krajinném plánování a role krajinářské architektury v ČR Jan Richtr 27

Příběhy české přírody Eva Cepáková 30

Stav přírody v Evropské unii v roce 2015 Michael Hošek 35

Natura 2000 - Biogeografický proces Michael Hošek, Stanislav Březina 38

Papežská encyklika „Laudato si“ a svatý František David Pithart 40

// ROZHOVOR

O sukcesi a spontánní rekultivaci aneb proč nevyužíváme to, co je dobré a zadarmo Simona Poláková, rozhovor s Karlem Prachem 44

Foto z titulní strany:

Zdravý ekosystém potřebuje nemocné jedince. Foto Tomáš Rothröckl

Fórum ochrany přírody 4/2015 ● ročník 2 ● vychází elektronicky 4x ročně ● zdarma ● vydává Fórum ochrany přírody, Slezská 125, 130 00 Praha 3 ● IČO 227 19 466 ● redaktorka Markéta Dušková ● grafický návrh a úprava Edita Hruběšová ● redakční rada Alena Bauerová, Petr Birklen, Jan Dušek, Michael Hošek, Simona Poláková, Tomáš Rothröckl, Petr Roth a David Storch ● kontakt: info@forumochranyprirody.cz, +420 604 503 856 ● ISSN 2336-5056 ● číslo vychází 11. 11. 2015.

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejska a Norska v rámci projektu „Příroda, koho to zajímá“ (reg. č. EHP-CZ02-OV-1-016-01-2014).

LIDÉ POZNÁVAJÍ ČESKOU PŘÍRODU PROSTŘEDNICTVÍM PŘÍBĚHŮ

Fotoworkshop v Českém středohoří s Janem Hodačem. Foto Jan Hodač

Cílem populárně naučného projektu Příběhy české přírody, vedeného organizací Beleco, je zvýšit povědomí veřejnosti o tom, že příroda a její fungování je záležitostí každého z nás, a povzbudit ji k vnímání přírody v našem bezprostředním okolí. Do tohoto pozorování a poznávání se v letošním roce zapojily již stovky lidí, příležitostí k tomu měly hned několik. Od května do září probíhal cyklus čtrnácti přírodovědných exkurzí směřovaných vesměs na méně tradiční místa s ukázkou zajímavého vlivu lidské činnosti na flóru a faunu. Návštěvníci tak měli možnost na vlastní oči spatřit management bývalých vojenských prostorů pomocí těžké armádní techniky, vidět brouka roháče nečekaně v parku uprostřed Prahy, nahlédnout do nitra lužního lesa nebo třeba poznat unikátní prostředí hornické krajiny na Karvinsku. Zájemci z řad veřejnosti se dále mohli zúčastnit také některého z víkendových uměleckých workshopů, připraveno bylo celkem pět fotografických a jeden malířský workshop. Pod vedením

zkušeného lektora zachycovali účastníci zajímavé přírodní fenomény v krajinářsky atraktivních oblastech Českého středohoří či Českého Švýcarska, fotografovali orchideje v Bílých Karpatech nebo se nechali inspirovat industriální krajinou Mostecká. Exkurzí a uměleckých workshopů se zúčastnilo téměř čtyři sta lidí. Příležitost zdokumentovat příběhy odehrávající se v české přírodě nabídla letní fotografická a video soutěž pro veřejnost.

Eva Cepáková

Fotoworkshop v Českém Švýcarsku s Ondřejem Prosickým. Foto Ondřej Prosický

DIVOČINA NA SETKÁNÍ FÓRA

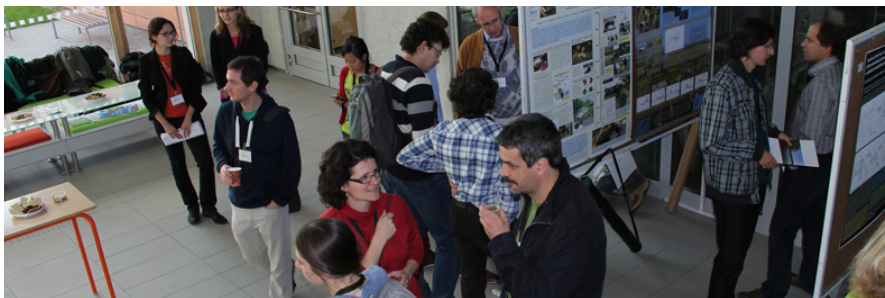
V sobotu 21. listopadu 2015 se bude v prostorách PŘF UK ve Viničné ulici v Praze konat již osmé setkání Fóra ochrany přírody. Formát akce bude tradiční, po stručných úvodních příspěvcích budou účastníci diskutovat v pracovních skupinách a následně představí výsledky plénu, kde dojde k formulaci závěrů. Hlavním tématem bude tentokrát divočina. Jedná se totiž o stále častěji skloňovaný pojem, pro který ale

existuje celá řada definic. Účastníci se pokusí zamyslet se nad tím, jaké ochranné podmínky a opatření jsou pro divočinu potřebné a na jakých lokalitách lze takový koncept uplatnit. Probírat se jistě budou otázky spojené s kompatibilitou bezzášahovosti a například eliminace požárů, provozování myslivosti nebo zásahů proti invazním druhům. Fórum ochrany přírody se i s ohledem na aktuální podmínky našeho

Své příspěvky do soutěže zaslalo více než 120 lidí z různých koutů České republiky. O výsledcích soutěže a navazující putovní výstavě fotografií si můžete přečíst v samostatném článku na straně 30. A co dalšího projekt Příběhy české přírody nabízí? Stěžejní součástí bude podzimní on-line kampaň, která prostřednictvím osmi populárně naučných příběhů představí veřejnosti zajímavé změny v české přírodě. Základní linku těchto příběhů, ale například také praktické návody, jak aktivně přírodě pomoci, či informace o probíhajících akcích mohou zájemci již nyní nalézt na webových stránkách projektu a facebooku. Vysoká návštěvnost těchto stránek dokládá, že Příběhy české přírody jsou pro veřejnost atraktivním tématem. Z tepla domovů vyláká projekt lidi opět na jaře, kdy bude v terénu připraveno 20 nových geo keší. Pro pět z nich budou zorganizovány i kratší exkurze. Celá kampaň vyvrcholí v roce 2016 premiérou celovečerního dokumentárního filmu o české přírodě s názvem Planeta Česko.

Jan Dušek

KONFERENCE ČESKÉ SPOLEČNOSTI PRO EKOLOGII

Témata ochrany přírody se diskutovala i v průběhu poster session. Foto Ondřej Mudrák

Ve dnech 23. – 25. října se v Českých Budějovicích na 5. konferenci České společnosti pro ekologii setkala více než 160 českých a zahraničních ekologů. Pravidelně z obav přílišné odtazivosti od praktické ochrany přírody bylo mezi nimi bohužel jen minimum ochránařů. V průběhu prezentací i navazujících diskusí po celou dobu konference bylo mož-

né si udělat dobrý přehled o zaměření výzkumu na jednotlivých akademických pracovištích a vědeckých metodách, které jsou k němu využívány. Na to lze navázat při jednání o možnostech zadávání dalších prací aplikované ekologie a ochranné biologie. Ochrana přírody byl vymezen celý přednáškový blok. Za zvláštní pozornost stojí

zejména práce zaměřené na možnosti eliminace invazních rostlin a vývoj krkonošské tundry. Účastníci konference byli seznámeni také se statistikami investic zaměřených na podporu biodiverzity z končícího Operačního programu Životní prostředí a konkrétně s nejnákladnějšími projekty a profilem neúspěšnějších žadatelů.

Ukázalo se, že tato konference, pořádaná každé dva roky, je výjimečná svou kvalitou a že představuje pro ochránáře ideální prostor k získání přehledu o dění v české ekologii. Fórum ochrany přírody bylo zmiňováno velmi často jako platforma, s níž chtějí vědci spolupracovat. Snad se této spolupráci bude dařit.

Jan Dušek

EVROPANÉ SI PŘEJÍ ZACHOVÁNÍ NATUROVÝCH SMĚRNIC

Přesně 520 325 lidí požadovalo v rámci kampaně nevládních organizací Nature Alert, aby Evropská komise zachovala současnou funkční legislativu na ochranu přírody, tedy Směrnici o ptáčích a Směrnici o stanovištích. Přední ekologické organizace – BirdLife International, European Environmental Bureau, Friends of the Earth a WWF – spustily v květnu kampaň k probíhajícímu „Fitness Checku“ naturových směrnic (více o Fitness Checku např. [zde](#)). Reakce veřejnosti, i díky propracované mezinárodní koordinaci a propagaci, na jedné straně dosáhly plánovaného cíle (přes půl milionu hlasů, tedy 1 promile obyvatel

Evropské unie), na druhé straně několikastranně překročily množství odpovědí ve všech veřejných konzultacích, které Evropská komise za celou dobu své existence vyhlásila. Zapojení Česka můžeme v kontextu Evropy označit za průměrné. K celkovému výsledku jsme přispěli 8 912 podpisy, což zhruba odpovídá našemu podílu na populaci Evropy. Nature Alert tedy splnil svůj cíl – Evropská komise „is alerted“, úředníci i politici si snad uvědomili, že ochrana přírody stojí v popředí zájmu Evropanů a že její oslabení by Evropské unii v očích občanů rozhodně neprospělo. Na formální výsledky hodnocení „Fitness Check“ si ale budeme

muset ještě počkat do dalších týdnů a měsíců. Výsledky práce konsorcia konzultantů budou zveřejněny na konferenci 20. listopadu, definitivní rozhodnutí Komise o budoucnosti naturových směrnic se dozvíme v první polovině příštího roku. Je ale nasnadě, že změna směrnic by s sebou nesla i změnu našich zákonů (na ochranu přírody, EIA apod.), a zřejmě by to nebyly změny k lepšímu. Je tedy zcela na místě ostražitost a v případě potřeby i reakce podobná té, jako zaznamenal Nature Alert.

Zdeněk Vermouzek

ŘÍČNÍ NÁPLAVY LABSKÉHO ÚDOLÍ

Blížící se termín povinnosti zařadit chybějící evropsky významné lokality na tzv. národní seznam, což bylo dosud politicky odkládáno, přináší značné jitržení situace. Ze strany Ministerstva dopravy padají zmínky o účelovosti zařazení Labského údolí do soustavy Natura 2000, avšak právě tato vyjádření mají účel relativizovat vědecké podklady. Mluvíci ministerstva označil labské říční náplavy za velmi specifické, a ne zcela reprezentativní. To je ovšem v rozporu s realitou, jak uvádí také děkan Přírodovědecké fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně Ústí nad Labem

Jaroslav Pavlík. Studium flóry i fauny břehů Labe i kařonu se dlouhodobě zabývá řada přírodovědců. Kvalita a jedinečnost biotopů je dobře popsána a zdokumentována a v rámci vědecké obce o ní nikdy nebylo pochyb. Kolísáním hladiny řeky pod nejnižším střekovským zdymadlem v Ústí nad Labem se v příbřežní zóně řeky střídavě obnažují a zaplavují šterkopiskové náplavy. Jedině na nich u nás roste kriticky ohrožený drobnokvět pobřežní (*Corrigiola litoralis*), který je indikátorem těchto mimořádných stanovišť. Na stejná místa jsou vázány i další stejně vzácné, ale

méně nápadné organismy, např. některé druhy brouků. Vegetace obnažených šterků představuje typ evropského stanoviště 3270 Bahnitě říční břehy řek s vegetačními typy *Chenopodium rubri* a *Bidentifon*, což je jeden z nejohroženějších typů vegetace u nás vůbec. Podle botaniků by jakékoliv zásahy do vodního režimu českého dolního Labe (např. výstavbou dalších jezů) znamenaly nevratnou destrukci a zánik výše popsaných stanovišť. Použity materiály PřF UJEP.

Jan Dušek

DO PARLAMENTU PŘICHÁZÍ DŮKLADNÁ NOVELA ZÁKONA O OCHRANĚ PŘÍRODY

Fotografie z workshopu v NP České Švýcarsko s Ondřejem Prosickým. Foto Ondřej Prosický

Ministr životního prostředí Richard Brabec splnil slib daný Poslanecké sněmovně i veřejnosti. Vláda díky němu nyní předkládá novelu zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, která stanovuje nová pravidla pro všechny naše národní parky. Ministr tak mimo jiné reaguje na dlouhodobě neutěšenou situaci okolo Národního parku Šumava. Na počátku října poslanci zahájili rozpravu v prvním čtení.

Přípravu návrhu dlouhodobě sledují a komentují i ekologické organizace. Hnutí DUHA, ČSO, Beleco i další organizace sdružené v Zeleném kruhu vydaly infolist k jejich aktuálnímu postoji. Novela zákona jde podle nich principiálně dobrým směrem. Dlouhodobým, byť nijak časově neohrazeným, cílem národních parků je ponechání poloviny území divočině. Novela vymezuje jasnější pravidla pro

jednotlivé zóny ochrany přírody nebo navrhuje vstřícnější způsob regulace vstupu návštěvníků do volné přírody.

Ekologické organizace ovšem důrazně připomínají, že se poslanci musí v průběhu projednávání rovněž zaměřit na vylepšení některých dílčích – avšak vážných – nedostatků. Do zákona by měli přidat nejzazší časový horizont pro každý národní park, do kdy má být alespoň polovina jeho území ponechána divočině. Dlouhodobý cíl národních parků nebude tak pouze prázdnou deklarací. Poslanci by rovněž měli z návrhu vypustit nepotřebnou a zneužitelnou výjimku pro preventivní opatření proti požárům v nejceněnějších zónách parků nebo vyjasnit zřejmý konflikt mezi požadavky lesního zákona a zákona o ochraně přírody v péči o lesy národních parků.

Celý infolist můžete najít na webu Hnutí DUHA hnutiduha.cz/publikace/narodni-parky-pro-prirodu-priroda-pro-lidi. Sledujte vývoj kolem zákona na zmíněném webu nebo na FB. Je pravděpodobné, že v klíčové fázi bude třeba osobně požádat poslance, aby podpořili kvalitní ochranu přírody v národních parcích.

Martin Voráč

NA INTERNETU JE DOSTUPNÝ KORPUS MEDIÁLNÍCH TEXTŮ O NÁRODNÍM PARKU ŠUMAVA

Na webové adrese <http://sumava-corporus.narra.eu> byl zveřejněn rozsáhlý korpus téměř 7000 textů týkajících se Šumavy, a zejména jejího národního parku. Snadno prohledávatelný soubor převážně mediálních textů z let 1883 – 2010 poskytne svým uživatelům – novinářům, studentům a ostatním zájemcům – dostupný a přehledný nástroj pro orientaci ve vývoji myšlení a psaní o Šumavě.

Na základě jednoduchého třídění pomocí kategorií „autor“, „respondent“, „zdroj“, „žánr“, „datum“, „titulek“ a za pomoci fulltextového vyhledávání může uživatel nejen rychle najít texty vyjadřující se k dílčímu tématu, ale také získat informace o jejich širším kontextu.

Centrálním korpusem je MediaBank, který sestává z textů vzniklých v letech 1991 až 2010. Převážná většina sebraných textů

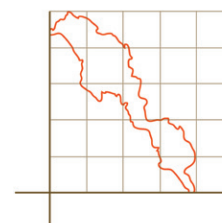
pochází z českých tištěných médií nebo jejich internetových verzí. Korpus je doplněn prepisy televizních a rozhlasových zpráv a reportáží. MediaBank obsahuje necelých 6800 textů o rozsahu 2,9 milionu slov.

Druhým (referenčním) korpusem je PrefBank, který je souborem předmluv, doslovů a částečně také kapitol týkajících se obecné charakteristiky pohoří vypsaných z průvodců, fotografických publikací, memoárů a dalších pramenů zabývajících se Šumavou. Sestává z téměř 80 textů vzniklých mezi roky 1883 a 2013.

Třetím (referenčním) korpusem je KlosterBank, který je souborem předmluv a doslovů k beletristickým dílům Karla Klostermanna. Celkem 19 textů odráží vývoj vnímání Šumavy od počátku 20. století.

Sumava-corporus by měl sloužit nejen jako snadno dostupný materiál pro vysokoškolské studenty věnující se (například ve svých diplomových pracích) analýze diskurzu, mediální komunikaci ap., ale také novinářům, kteří se za pomoci korpusu mohou rychle zorientovat v dílčích rysech dlouholeté debaty o Národním parku Šumava. Korpusy by však měly sloužit také těm, které jednoduše zajímá, jak se o Šumavě v minulosti psalo a mluvílo.

Michal L. Hořejší

KDOPAK NÁM TO TADY VLASTNĚ ŽIJE?

Šakal vyfocený v Polabí. Instalace fotopasti Klára Pyšková

V poslední době se roztrhl pytel se zajímavými faunistickými pozorováními, za která vděčíme moderní technice. Fotopasti poskytují nesporný důkaz výskytu mnoha druhů větších zvířat, z nichž především šelmy představují mediálně vděčné téma. Díky fotopastem se dosta-

la do médií nejen smečka vlků s mláďaty na Českolipsku v roce 2013, ale i letošní záběr vlka na Šumavě, který územím ale zřejmě jen probíhal. Od roku 2011 byla několikrát zaznamenána kočka divoká na Šumavě, v Českém lese, v Beskydech a v Bílých Karpatech. Na Moravě a ve

Slezsku občas vznikne i portrét medvěda, naposledy v září, kdy fotka dvouletého samce vzbudila pozornost u Valašského Meziříčí. Posledním velkým úlovkem je šakal v Polabí, který byl zachycen v červnu. I když pro potvrzení výskytu šakala u nás máme i jiné doklady, většinou ale jen z Moravy, z Čech jsme měli zatím jediný doklad, přejetého jedince z Benešovska z roku 2011.

Česko je fotopastmi čím dál tím více pokryto, a to díky různým výzkumným projektům i soukromým iniciativám. Mohlo by se zdát, že pomalu přichází doba, kdy budeme moci větší savce mapovat od monitorů počítačů pomocí volného sdílení dat z fotopastí. Naštěstí pro terénní biology ale stále existuje řada skupin, které takto nikdy mapovat nepůjdou.

Simona Poláková

FAUNA KRKONOŠ

Fauna Krkonoš - tak se jmenoval česko-polský projekt, který před čtyřmi lety společně připravily oba krkonošské národní parky, a který byl podpořen z operačního programu EU pro přeshraniční spolupráci mezi ČR a Polskem. Na jeho řešení se kromě obou správ národních parků podílely i univerzity v Českých Budějovicích a ve Wrocławu a Česká společnost pro ochranu netopýrů.

Hlavním cílem bylo během let 2012 - 2014 získat podklady k aktuálnímu rozšíření a početnosti tří bioindikačních skupin živočichů - denních motýlů, ptáků a netopýrů. Pro denní motýly a netopýry to byl vůbec první přeshraniční projekt, využívající jednotnou metodiku a pokrývající celé pohoří. V případě ptáků opakoval mapo-

vání jejich výskytu před 20ti lety a poskytl tak unikátní podklady k prostorovému vývoji populací jednotlivých druhů, k dlouhodobým změnám jejich početnosti či k vlivu klimatické změny na jejich výškové rozšíření.

Samostatná část projektu se zaměřila na telemetrii a zdravotní stav krkonošských jelenů, s cílem získat informace o jejich pohybech zejména mezi jižními a severními svahy pohoří.

Projekt byl výjimečný už zmíněným přeshraničním rozměrem; stav sledovaných živočichů totiž hodnotil v celém pohoří bez ohledu na státní hranici.

Letos v září projekt skončil a jeho výsledky shrnují čtyři tematické publikace: *Denní motýli v Krkonoších - atlas rozšíření*, *Ptáci Krkonoš* - *atlas rozšíření*, *Ptáci*

Krkonoš - atlas hnízdního rozšíření 2012-2014, *Netopýři českých a polských Krkonoš a Jeleni v Krkonoších*. Všechny jsou k dispozici v pdf na webových stránkách Správy KRNAP (www.krnapp.cz, v oddíle Zaměřeno na veřejnost: Tiskoviny: Knihy), ptačí výstupy je navíc možné prohlížet na adrese <http://ptacikrkonos.krnapp.cz>.

Získané výsledky budou oběma správám sloužit nejen při posuzování rozvojových aktivit na území dvou národních parků, jejich ochranných pásem, dvou evropsky významných lokalit a dvou ptačích oblastí, ale rovněž při plánování vhodného managementu lesních i nelesních stanovišť.

Jiří Flousek

MONITORING OHROŽENÝCH RAŠELINIŠTNÍCH MECHOROSTŮ A PÉČE O JEJICH LOKALITY – NOVÁ METODICKÁ PŘÍRUČKA AOPK ČR

Na rašeliništích a rašelinných loukách dopadají vaše nohy při každém kroku měkce do mechového koberce. Tyto koberce, bez kterých by rašeliniště nemohla existovat, tvoří desítky různých druhů mechorostů. Často se jedná o druhy mimořádně vzácné a ohrožené – rostou právě jen tady, na rašeliništích a rašelinných loukách, potřebují dostatek vody a specifické chemické podmínky a jsou konkurenčně slabé a zranitelné. S celkovou degradací krajiny a mokřadů jsou tyto druhy často na pokraji vymření.

O které druhy se jedná? Jak vypadají? Co o jejich populacích víme? Můžeme nějak zabránit tomu, aby navždy zmizely z naší přírody a zapsaly se tak na „černou listinu“ vymřelých druhů, jako již řada mechorostů před nimi? Na tyto i další otázky pomůže

odpovědět nová publikace „Monitoring ohrožených rašeliništních mechorostů a péče o jejich lokality“, která je určena pro širší odbornou veřejnost. Má pomoci zorientovat se v problematice ohrožených rašeliništních biotopů všem, kteří se nějakým způsobem podílí na obhospodávání rašelinišť. Popisuje, které zásahy jsou a nejsou pro mechorosty vhodné, a zároveň ukazuje, že zásahy podporující populace vzácných mechorostů pozitivně působí na stav celého biotopu a nepůsobí žádné zásadní komplikace ostatním organismům obývajícím stejná stanoviště.

**Štechová T., Holá E., Ekrťová E.,
Manukjanová A., Kučera J.**

Táňa Štechová, Eva Holá, Ester Ekrťová, Alžběta Manukjanová a Jan Kučera

**MONITORING OHROŽENÝCH
RAŠELINIŠTNÍCH MECHOROSTŮ
A PÉČE O JEJICH LOKALITY**

METODIKA AOPK ČR

PRAHA 2014

SPRÁVA A PÉČE O CHRÁNĚNÁ ÚZEMÍ – NOVÁ BIBLE PRO SPRÁVCE?

**Protected Area Governance
and Management**

Edited by: Michael Hošek, Michael Manukjan, Alžběta Manukjanová, Jan Kučera

IUCN | EOPANA

V květnu vydalo vydavatelství Australské státní univerzity ve spolupráci s Mezinárodní unií pro ochranu přírody novou příručku, zaměřenou na správu chráněných území: Protected Area Governance and Management. Mezinárodní kolektiv autorů popisuje na více než devíti stech stranách prakticky veškeré aspekty péče. Významná je z hlediska dostupnosti, publikaci je možné stáhnout v elektronické

verzi ([pdf](#)). Text je jistě relevantní i pro naše podmínky, tuzemský čtenář má šanci porovnat náš přístup s těmi, které se aplikují v jiných částech světa.

Michael Hošek

POZNATKY Z ČESKÉ VĚDY A VÝZKUMU

Simon et al. (2015): *The status of freshwater pearl mussel in the Czech Republic: Several successfully rejuvenated populations but the absence of natural reproduction. Limnologica 50: 11-20*

STAV POPULACE PERLORODKY ŘIČNÍ V ČESKU

Současná početnost perlorodky říční je na 1 % historických hodnot, zcela už vymřela ve středních a nižších polohách. Ohrožuje ji hlavně průmyslové a komunální znečištění vod, intenzivní zemědělství a lesnictví. Její životní prostředí bylo a je ovlivňováno úpravami toků a stavbou přehrad. Velký tlak způsobený lidským hospodařením vedl k tomu, že poslední početně významná kohorta přirozeně se rozmnožujících perlorodek vznikla před 30 - 40 lety. Perlorodka je proto u nás považována za kriticky ohroženou. Od roku 1984 probíhají reintrodukční projekty zaměřené buď na infikování hostitelských ryb v přírodě, nebo jsou vypouštěny 3 - 5 leté polouměle odchované perlorodky. Pouze druhý postup vedl k tomu, že se již dnes vynořují z říčních nánosů noví subadulti. Bohužel za posledních 25 let u ní není potvrzena přirozená reprodukce. Pro ochranu perlorodky je tedy zásadní obnova oligotrofních toků, aby se přirozené rozmnožování mohlo zase rozběhnout.

-simplak-

NASLOUCHAT TICHU LESA A HLASU LESNÍKŮ

SIMONA POLÁKOVÁ, JAN DUŠEK

PÁTÝ DÍL CYKLU „SETKÁNÍ FÓRA OCHRANY PŘÍRODY“

RNDr. SIMONA POLÁKOVÁ

Zooložka a projektová manažerka

v neziskové organizaci Beleco.

Specializuje se na osvětové projekty, mapování obratlovců, plánování experimentů a monitoringů a záchranný program perlorodky říční.

Ve Fóru ochrany přírody se podílí na organizaci vzdělávání a využití nových médií pro ochranu přírody.

Mgr. JAN DUŠEK

Ředitel Beleco a konzultant v oblasti ochrany přírody, spolupracuje s řadou nevládních organizací. Zabývá se zejména ochranou vod a implementací směrnic o stanovištích. Stál u zrodu FOP a je v něm aktivní po celou dobu jeho činnosti.

Páté setkání FOP se konalo v Brně na půdě MENDELU, neboť odborná orientace této univerzity nejlépe odpovídá tematickému zaměření setkání. Tím byla spolupráce se subjekty hospodařícími v lesích a hospodaření ve zvláště chráněných územích (ZCHÚ). Akce se zúčastnilo 67 lidí. Na začátku krátce promluvili Miroslav Svoboda o přístupech, které potřebuje ochrana biodiverzity v rámci managementu lesa, Tomáš Vrška o důvodech, proč potřebujeme lesy ponechané samovolnému vývoji, a Lukáš Čížek o konkrétních managementových nástrojích a jejich možném využití ochranou přírody. Tyto příspěvky postavily základ pro diskuzi jednotlivých skupin.

SPOLUPRÁCE S HOSPODÁŘI

Na téma spolupráce se subjekty hospodařícími v lesích probíhaly dvě paralelní diskuze. Obě se shodly, že pro zlepšení stavu lesů nejen ve volné krajině je výhodou, že existuje jen málo klíčových hráčů, na které je potřeba se zaměřit. Jedná se o státní podniky Lesy České republiky (LČR) a Vojenské lesy a statky (VLS). Z hlediska ochrany přírody jsou zajímavé také právnické osoby vlastníci lesy, obecní a městské lesy a lesy církví a náboženských společností.

Ze strany ochrany přírody v dnešní době převládají směrem k hospodařícím subjektům příkazy a zákazy, nikoliv vysvětlování a snaha o společný postup. Vlastníci pak logicky nevidí její přínos, ani nevnímají její problémy. Tento stav je podle diskutujících umocněn atmosférou ve společnosti, kde má náš obor obecně nízký kredit. Lesní hospodáři sledují zisk a stabilitu ze svého pohledu, který je relativně přímočarý. Bez systematického ukazování, v čem spočívá přínos mimoprodukčních funkcí lesa, a snahy najít společný jazyk, nebude spolupráce fungovat. Ekonomické ohodnocení biodiverzity a přírodních procesů vnímá mnoho ochranářů jako devaluaci ochrany přírody,

ovšem je to koncept, který je pro jiné zájmové skupiny uchopitelný. Při jakémkoliv plánování, ať už třeba přípravě plánů péče nebo lesních hospodářských plánů, by se měly zohledňovat zájmy obou stran.

Dalšími identifikovanými hrozbami pro spolupráci s lesníky jsou špatná vzdělanost ochranářů v praktických aspektech lesnictví a nízká vyjednávací síla ochrany přírody při tvorbě lesních hospodářských plánů (LHP). Situaci nepomáhá ani přelévání financí mezi rezorty a nevymáhání dodržování závazných ustanovení. Důležité je uvědomit si, jaké motivace pohánají vlastníky. Kromě té ekonomické je to také snaha nedostat se do konfliktu s pravidly. Mnohdy by situaci na daném území zlepšilo čistě to, kdyby se důsledně vymáhaly zákony a předpisy. K tomu je ale potřeba lepší legislativní osvěta a přenesení zodpovědnosti ve veřejných záležitostech na nejnižší stupeň veřejné správy, na druhou stranu i zlepšení průhlednosti struktury ochrany přírody (v jaké situaci se jedná s AOPK ČR, krajskými úřady nebo na obcích s rozšířenou působností).

„Ochrana přírody by neměla říkat, jak se má na daném území hospodařit, ale co má být výsledkem.“

Mezi navrhovaná řešení této situace patří naučit pracovníky ochrany přírody lépe komunikovat, jak z hlediska měkkých dovedností (soft-skills), tak odborného zázemí. Je potřeba podpořit společenskou objednávku po hospodaření zohledňujícím biodiverzitu, k čemuž lze využít dnešního příklonu lidí k ekologickému způsobu života. Spolupráce musí stát na trvalých vztazích a přístupu zohledňujícím potřeby vlastníků. Ochrana přírody by neměla říkat, jak se má na daném území hospodařit, ale co má být výsledkem – a hledat společně způsoby,

jak toho dosáhnout. To samozřejmě také znamená, že je potřeba vědět, co vlastně je požadovaným výsledkem a dlouhodobě uplatňovat strategii k jeho naplnění.

Je potřeba iniciovat mezirezortní domluvu ohledně lesního hospodaření naplňujícího potřeby ochrany přírody a souvisejících dotačních programů (za standart hospodaření nad požadavky zákona, prostorové zaměření dotací za zalesňování), fungování státních lesů (optimalizace zisků LČR a VLS, plnění pilíře na ochranu biodiverzity) a daňových zvýhodnění či odpisů za nevyužité plochy pro těžbu. Zásadní rovněž je, aby se proces tvorby LHP více otevřel ochraně přírody a při jeho vzniku, alespoň od určité velikosti lokality, byl povinně přítomen odborník z ochrany přírody. Dalším bodem vyjednávání by mohla být povinná školení pro lesní hospodáře i majitele lesů o biodiverzitě lesa a cílech ochrany přírody, které by zajišťovalo MŽP. Lze zavést i další nástroje, například vratnou kauci pro těžaře, která je vyplacena zpět pouze v případě, jsou-li dodrženy technologické postupy a místo je uvedeno do předjednaného stavu.

Rovněž by se měly podporovat dobrovolné nástroje, ať už jsou to pozemkové spolky, certifikace (především FSC) nebo spolky poskytující informace o alternativních způsobech pěstování lesa, které mohou být zajímavé především pro menší vlastníky. Tyto závazky je potřeba co nejvíce osvobodit od dohledu úředníků, protože vlastníci k nim jsou ochotni, pokud jim to zlepšuje image firmy, ale nechťejí podstupovat zbytečnou administrativní zátěž.

LESNÍ HOSPODAŘENÍ V ZCHÚ

Pro hospodaření v lesích v ZCHÚ se jako výhoda jeví jejich vysoký počet. Pověštinou mají svou specializovanou správu, lesnické i ochranářské plánování. Typický je pro ně vysoký podíl státních lesů, dlouhá tradice územní ochrany u nás a její akceptace veřejností a potenciálně dobrá legislativa, ať už se jedná o zákon o ochraně přírody a krajiny či lesní zákon.

I z diskuzí k tomuto podtématu vyplynulo, že výrazným hendikepem ochrany přírody je špatná komunikace, ať už vůči partnerům nebo i v rámci vlastní komunity. Rovněž ji brzdí absence profesního dlouhodobého vzdělávání a nedostatečné zavedení ochranářských témat na lesnické fakulty. Mezi návrhy řešení této situace patří snaha ochranáře a lesníky propojit, ať už během

diskuzních setkání pod vedením facilitátorů nebo formu stáží a společného vzdělávání. Lesy chráníme na dostatečně velké ploše, otázkou je ale distribuce a účinnost této ochrany. Chybí nám strategický pohled ochrany přírody na hospodaření v lesích. Mnohdy nevyužíváme vhodné nástroje, případně narážíme na jejich limity. Malé množství ploch má za úkol chránit ekosystémy, naopak velká část je fragmentovaná. Špatně vymezené předměty a cíle ochrany v ZCHÚ, a následně absence koncepce ochrany daného území, výrazně snižují efektivitu ochranářských snah. Je potřeba provést analýzu, co kde chceme reálně

mohl pomoci i proti politickému zasahování do plánů péče o velkoplošná zvláště chráněná území.

Tradičními managementovými nástroji jsou bezzásahovost a aktivní zasahování, které by se měly vhodně doplňovat. Především pro bezzásahovost je potřeba stanovit priority a distribuci v území, není totiž zpochybňována jako způsob péče, ale chybí jí strategie využití. Hospodaření založené na zasahování je z pohledu biodiverzity určené především pro podporu druhů, druhová rozmanitost u nás historicky stojí na lidském hospodaření. Koncept samovolného vývoje a bezzásahovosti je potřeba

Pátého setkání v Brně se zúčastnili společně jak ochranáři, tak lesníci. Fotor Simona Poláková

chránit a z jakých důvodů, a koncepčně ji zpracovat s ohledem na přírodní podmínky a kategorie ZCHÚ. Zároveň by měla být ponechána určitá volnost, aby bylo možné reagovat na aktuální situaci (např. výskyt invazních druhů) a péči o území diferencovat. Rovněž je potřeba vyjasnit a posílit nástroje ochrany přírody, ať už se týkají legislativy nebo vlastnických vztahů a zavést pravidelné vyhodnocování dopadů péče o dané území.

S tím je úzce spjata příprava plánů péče, které se věnovalo již jedno z předchozích setkání Fóra. Účastníci shrnuli, že je nutná revize metodik plánů péče i celého procesu jejich vzniku. Zakázky na plány péče by neměly být zadávány hromadně. Důležitými fázemi jejich vzniku by měla být zpětná vazba účinnosti předchozího managementu, participativní účast důležitých stakeholderů a specialistů a odborná recenze vzniklého díla. Tento přístup by

vysvětlovat veřejnosti i odborníkům. Pro prostorové rozdělení ploch pro tyto přístupy je nutná detailní znalost ZCHÚ. Aby bylo možné zachovat kontinuitu managementu, je potřeba toto rozdělení a přístup zakotvit do vyhlášovacího předpisu daného území.

„Lesy chráníme na dostatečně velké ploše.“

Aby se diferencovaly přístupy a fungování jednotlivých ZCHÚ, mělo by se využívat i neortodoxních managementových přístupů. Je možné se inspirovat i v zahraničí. Například v Německu je hospodaření založené na zvětšeném přírůstu po uvolnění prostoru (po probírce či prosvětlovací seči), což je ekonomické a zároveň podporující biodiverzitu. Ovšem v ČR pro změnu modelů hospodaření někdy představuje limit legislativa a státní správa lesů.

Obecně chybí příklady dobré praxe a propagace netradičních managementových

Vojtěch Kotecký diskutuje s účastníky pátého setkání. Foto Simona Poláková

postupů. Demonstrační lokality je možné vytvořit například v rámci ÚSES, kde by jejich funkčnosti mohl napomoci aktivní

management. Na pozemcích VLS je vytvořena soustava referenčních bezzásahových ploch.

Stejně jako ve volné krajině, i v lesích ZCHÚ je potřeba diferencovat motivační nástroje pro vlastníky lesů, zdůrazňovat mimoprodukční funkci lesa a posílit vzdělávání v oblasti ochrany biodiverzity mezi vlastníky i jejich zaměstnanci.

ZÁVĚREM

Při řešení problematiky hospodaření v lesích musíme vstoupit do dialogu s lesníky coby profesní skupinou, se kterou tradičně stojíme v opozici. Jestli ale chceme změnit stav našich lesů k lepšímu, musíme se snažit o pochopení druhé strany, naslouchat, důkladně vysvětlovat a hledat společné cesty.

POZNATKY Z ČESKÉ VĚDY A VÝZKUMU

Lososova et al. (2015): *Alien plants invade more phylogenetically clustered community types and cause even stronger clustering.* *Global Ecology and Biogeography* 24: 786-794

INVAZNÍ ROSTLINY LÉPE INVADUJÍ DO PROSTŘEDÍ, KDE MAJÍ PŘÍBUZNÉ

Na základě údajů z 88 typů rostlinných společenstev, obsahujících celkem 2306 druhů rostlin, z nichž 275 byly neofyty, se zjistilo, že invaze nově přichozích druhů je snadnější v prostředí, kde se vyskytují velké skupiny druhů příbuzných nováčků. Z toho důvodu jsou častější invaze na loukách porostlých hlavně travami nebo ostřicemi, než třeba na druhově bohatších loukách nebo v lesích. Příčinu odborníci spatřují ve sdílených vlastnostech, které předurčují dané druhy k životu ve stejném typu prostředí.

-simpolak-

POZNATKY Z ČESKÉ VĚDY A VÝZKUMU

Klečková et al. (2015): *Quantitative evidence for spatial variation in the biennial life cycle of the mountain butterfly *Erebia euryale* (Lepidoptera: Nymphalidae) in the Czech Republic.* *European Journal of Entomology* 112: 114-119

SYNCHRONIZACE VÝSKYTU DOSPĚLCŮ OKÁČE RUDOPÁSNÉHO V POHOŘÍCH A MEZI NIMI

Okáč rudopásný je horský motýl, který stejně jako jiné horské druhy hmyzu často prochází dvouletým vývojem. U mnoha takových druhů bezobratlých jsou larvy schopny synchronizovat svůj vývoj mezi pohořími, a tak dochází k erupci početnosti daného druhu každé dva roky. V případě České republiky a okáče rudopásného byla taková synchronizace zaznamenána v rámci Šumavy a Jeseníků, ovšem na Šumavě v sudých letech a v Jeseníkách v lichých. V Krkonoších k žádnému cyklování nedochází. Autoři uzavírají, že v plochem terénu synchronizace funguje alespoň v rámci pohoří. Posun našich dvou pohoří vůči sobě je zřejmě způsoben interakcemi s parazitoidy larev nebo je důsledkem rozdílné postglaciální historie lokalit okáče.

-simpolak-

PROČ POTŘEBUJEME BEZZÁSAHOVÁ ÚZEMÍ

TOMÁŠ VRŠKA

ARGUMENTY VĚDY

Doc. Dr. Ing. TOMÁŠ VRŠKA

Na brněnském odboru ekologie lesa VÚKOZ, v.v.i. se zabývá výzkumem dynamiky přirozených temperátních lesů, managementem lesů ve zvláště chráněných územích a nepasečnými způsoby lesnického hospodaření; stejnou problematiku přednáší na Lesnické a dřevařské fakultě MENDELU v Brně.

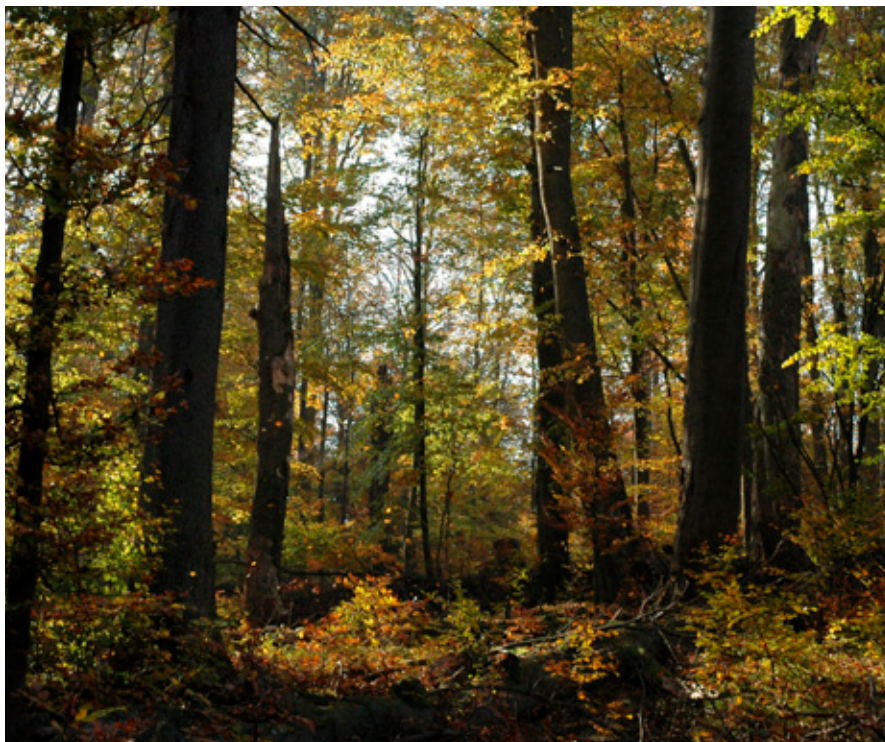
Bezzásahová území mají svůj nezpochybnitelný význam v naší společnosti. Všichni víme, že rozličné důvody pro jejich zřízení a ochranu mají různou váhu u různých společenských skupin. Mezi klíčové otázky patří, jaký počet, výměru, stupeň přirozenosti apod. si společnost u bezzásahových území představuje a proč. Podívejme se na jeden konkrétní důvod i význam: vědecký. Tedy – co vědci v bezzásahových územích zkoumají a proč je to důležité pro společnost? Odpověď nemůže být komplexní, a proto si přiblížíme několik otázek na konkrétních příkladech.

Výrazně převažující většina našich bezzásahových území je pokryta lesem jako vrcholným společenstvem temperátního klimatického pásma. Je tedy očekávatelné,

že řada zásadních vědeckých otázek je spojena s fungováním lesních ekosystémů.

GLOBÁLNÍ ZMĚNA KLIMATU

Abychom mohli v lese „přečíst“ reakci stromů na různé vlivy prostředí, potřebujeme kromě dobře vymyšleného designu sběru dat také lesy, v nichž růstovou odezvu stromů na určité události nebude ovlivňovat „šum“ způsobený lesnickou činností – v tomto případě výchovnými a obnovními těžbami. Potřebujeme tedy pralesy – člověkem dosud netěžené lesy, nebo alespoň lesy, které jsou již více desetiletí ponechány samovolnému vývoji, byť sekundárně. Realizace úmyslných těžeb, jako základního atributu hospodářského lesa, způsobuje růstovou odezvu uvolněných stromů, která

Žofinský prales je vlajkovou lodí české „pralesní“ vědy. Reprezentuje nejrozšířenější typy lesních stanovišť ve střední Evropě. V jeho nejzachovalejším jádru je umístěna 25 hektarová výzkumná plocha, která je součástí globální sítě ForestGEO® www.forestgeo.si.edu. Právě komparace metodicky stejně měřených a interpretovaných veličin na celém světě umožňuje rozpoznat účinky globální klimatické změny na lesy i její rozdílné ovlivnění různých oblastí světa. Foto Tomáš Vrška

Cahnov-Soutok je jedna ze dvou národních přírodních rezervací lužních lesů ponechaných samovolnému vývoji nejméně od roku 1932. Opakovaná měření stromů a dalších proměnných prostředí umožňují interpretovat vliv drastických změn vodního režimu na ekosystém lesa a pomáhají odhalit nové kompetiční vztahy, které se vytvářejí ve změněném společenstvu. To je důležité nejenom pro pochopení dynamiky lužního lesa, ale změny lze interpretovat i směrem k potřebným úpravám lesního hospodářství lužních stanovišť. Tyto rezervace se mohou stát etalonem (kladným i záporným - dle předmětů a cílů ochrany) pro management obdobných stanovišť v soustavě NATURA 2000. Foto Tomáš Vrška

se poté míchá s růstovou odezvou stromů ve vztahu k projevům klimatu. „Šumů“ v lese je vždy více a sesbíraná data je třeba velmi uvážlivě interpretovat. V bezzásahovém území také probíhají disturbance, ale ty nemají celoplošný pravidelný charakter jako výchovné těžby, a pokud pracujeme při výzkumu s tzv. stromovými mapami, dovedeme je lépe odfiltrovat, na rozdíl od celoplošně prováděných těžeb v hospodářském lese. V současnosti se rozbíhá v rámci globální výzkumné sítě ForestGEO www.forestgeo.si.edu mezinárodní projekt, jehož cílem je odhalit růstovou reakci stromů ve vztahu ke klimatické změně. Častějším projevem klimatické změny je změna rozložení srážek v průběhu roku i změna

„Disturbance jsou klíčem k prostorové i druhové diverzitě lesa a vytvářejí plochy s největším světelným požitkem.“

jejich intenzity. To může vést až k minimalizaci přírůstu stromů, i když se průměrné roční hodnoty nebudou nijak zvlášť lišit od normálu. Pomocí dendrometrů bude sledován denní růst stromů a v kombinaci s denním sledováním srážek, vlhkosti půdy apod. budeme moci interpretovat vliv klimatu na změnu růstu stromů. Projekt bude realizován na vybraných lokalitách severní

polokoule a umožní klimatické interpretace v různých měřících. Kdybychom neměli vhodné bezzásahové území s odpovídajícími vstupními daty, tak se nejenom nebudeme moci do projektu zapojit, ale ani nebudeme znát reakci lesa v měřítku našich středních poloh, které v tomto případě reprezentuje Žofínský prales.

KOMPETIČNÍ VZTAHY A ČEKÁNÍ NA DISTURBANCE

Nejmenší výměra bezzásahových území se nachází v polohách nížin a navazujících pahorkatin – tedy převážně pod pásmem přirozeného rozšíření buku. Jedná se o oblasti s nejdelším lidským osídlením, a tedy i nejdéle ovlivněnými lesy. Nenajdeme zde pralesy jako ve vyšších polohách, a proto jsou tato bezzásahová území pokryta lesy sekundárně ponechanými samovolnému vývoji. Chráněná území nížinných lesů jsou pro svoji vysokou biodiverzitu předmětem často intenzivních ochranných opatření. My však o současném chování lesa v bezzásahovém režimu nevíme zdaleka tolik, kolik nám prozradily pralesy středních a vyšších poloh. Přitom nižší polohy jsou výrazně ohroženy suchem, a právě poznatky o mezidruhové a vnitrodruhové kompetici dřevin mohou být hybatelem změn našich lesnických paradigmat v otázce potenciální přirozené vegetace, doporučené dřevinné skladby nebo pěstebních

modelů v hospodářských lesích. Podobně nevíme téměř nic o disturbanční dynamice těchto lesů, protože (při absenci pralesů) současné lesy sekundárně ponechané samovolnému vývoji jsou v bezzásahovém režimu ještě příliš krátkou dobu (v nejlepší případě od 30. let 20. století) a jejich disturbanční dynamika se dosud nemohla plně projevit. Přitom právě disturbance jsou klíčem k prostorové i druhové diverzitě lesa a vytvářejí plochy s největším světelným požitkem. Proto ani dnes nevíme, nakolik by prosvětlení nížinných a pahorkatinných lesů vlivem spontánních disturbance bylo nebo nebylo dostačující pro existenci na světlo náročnějších organismů, které nyní chráníme intenzivním managementem – tedy řízenými aktivními disturbancemi.

ROSTLINNÉ EXPANZE A SEKUNDÁRNÍ SUKCESE

Výše uvedené otázky globální změny klimatu a kompetičních vztahů dřevin se přelévají do další skupiny otázek, na které hledáme odpověď v bezzásahových územích. V měnicích se podmínkách prostředí dochází k postupné změně dřevinné skladby a například expanze buku v celé Evropě i na stanoviště, kde v minulosti nebylo s bukem vůbec uvažováno, je dnes mnohokrát ověřenou realitou. Závažnější otázkou jsou expanze alochtonních druhů – zavlečených nebo cíleně dovezených např. z amerického kontinentu – akátu, pajasanu a dalších. Jejich kompetiční vztahy a strategie v interakci s našimi autochtonními dřevinami můžeme naopak studovat v bezzásahových územích, která nemají s pralesy, resp. s přirozenými lesy v širším pojetí nic společného. Příkladem těchto bezzásahových území budiž části opuštěných vojenských prostorů, neregulovaných a nerekulturnovaných výsypek (např. hnědouhelných) apod. Jejich hodnota nemusí být nutně vnímaná jako zanedbatelná ve srovnání s našimi pralesovitými rezervacemi – tato území z pohledu vědy odpovídají na jiné závažné otázky.

VÝVRATOVÁ DYNAMIKA A VODA V LESE

Voda bude tématem stále významnějším – a zadržování vody v lesních porostech bude klíčovou otázkou. Abychom pochopili schopnost lesa zadržovat vodu, musíme nejprve porozumět vývrátové dynamice v přirozených lesích. Právě přirozené lesy – dlouhodobě bez přerušení plně spontánně

disturbované – mají členitý reliéf terénu díky vývratům, které půdu neustále obracejí („orají“). Takový povrch potom zadržuje nejvíce vody. Naopak hospodářský les, který není již 200 nebo 300 let vývratově disturbován a pohybuje se v něm lesnická technika, ztrácí členitost mikroreliéfu a zejména na svazích ztrácí schopnost zadržovat vodu – ta se nestíhá vsakovat a odtéká. Přirozený bezzásahový les se tak stává etalonem pro porovnání ztrát dostupné vody v hospodářském lese – takto můžeme v kostce představit připravený projekt, který může lesním hospodářům zamotat hlavu. Nemohl by ovšem být řešen bez etalonu bezzásahového, disturbovaného lesa. Vývratová dynamika se stává velkým výzkumným tématem z mnoha dalších pohledů – vývraty diverzifikují nejenom reliéf, ale také podmínky pro konkurenční úspěch semenáčů, které klíčí na gradientu vrchol vývratové kupy/nejnižší bod vývratové deprese. Tím jsou již predikovány podmínky pro jejich úspěšnost a dostáváme se do nekonečného koloběhu vzájemného ovlivňování stromového patra a půdního prostředí. To vše opět můžeme pochopit jenom v lese, který je dlouhodobě v bezzásahovém režimu.

Mohli bychom dále pokračovat v licitaci témat, která přesahují výše uvedené úzké ukázky, a dostávali bychom se k dalším skupinám organismů, které je nejlépe možné studovat v bezzásahových lesích, a také ke studiu jejich vzájemných vazeb. Bezzásahová území zaujímají plochu

Národní přírodní rezervace Kohoutov je příkladem člověkem silně ovlivněného lesa (dlouhodobá těžba dříví, 24 milíříst přímo v rezervaci), ve kterém však nedošlo k zásadní změně dřevinné skladby a současné patro nejstarších buků (přes 200 let) reprezentuje spontánně vzniklou generaci po ukončení pálení dřevěného uhlí. Nastartovaná disturbanční dynamika umožňuje studovat kompetiční vztahy buku s jinými dřevinami (zejména dубem) a odhaluje změnu jeho současného chování, kdy se z něj stává expandující dřevina. To je mj. také projev globální klimatické změny. Foto Tomáš Vrška

cca 1 % lesů v České republice (a převažují v horských polohách) a vždy budou minoritou v ochraně přírody - ovšem důležitou minoritou. Asi není třeba zdůrazňovat, že pro komplexní pochopení toho, jak les funguje, potřebujeme nejenom dobré vědecké

týmy, ale také dobrá bezzásahová území – a to na celém vegetačním i edafickém gradientu.

POZNATKY Z ČESKÉ VĚDY A VÝZKUMU

Matteo Dainese et al. (2015): *Different effects of elevation, habitat fragmentation and grazing management on the functional, phylogenetic and taxonomic structure of mountain grasslands. Perspectives in Plant Ecology, Evolution and Systematics 17: 44-53*

JAK OVLIVŇUJE PASTVA RŮZNÉ ÚROVNĚ ROSTLINNÉ DIVERZITY?

Nadmořská výška, fragmentace prostředí a intenzita pastvy jsou fenomény, které silně ovlivňují funkční, fylogenetickou i taxonomickou skladbu rostlinných společenstev. Ovšem každý z nich může působit v jiném prostorovém měřítku. Ve výzkumu zaměřeném na farmy v italských Alpách se zjistilo, že pouze funkční diverzita je závislá na všech třech zmíněných fenoménech. Druhová diverzita ve větším měřítku byla závislá na fragmentaci prostředí, zřejmě díky limitům daným možnostmi migrací druhů. Na jemnější škále byla taxonomická skladba závislá na intenzitě pastvy. Ze studie vyplývá, že biodiverzita je závislá na širokém spektru faktorů působících v různém měřítku, a je proto potřeba tyto environmentální ukazatele lépe hodnotit nejen ve vztahu k ochrannářským snahám.

-simplak-

MANAGEMENT KRKONOŠSKÉHO PRIMÁRNÍHO BEZLESÍ

JOSEF HARČARIK

BEZZÁSAHOVOST ČI PASTVA V HŘEBENOVÝCH POLOHÁCH KRKONOŠSKÉHO NÁRODNÍHO PARKU?

Mgr. JOSEF HARČARIK

Odborný pracovník oddělení ochrany přírody na Správě KRNP. Vedle botaniky se věnuje abiotickému monitoringu a v posledních letech i managementu výsadeb kleče.

Základním impulsem pro sepsání předkládaného příspěvku byly pro mne v poslední době opakovaně přicházející podněty od některých ochranářů a přírodovědců k obnově obhospodařování primárního bezlesí v Krkonoších. Je jimi především myšlena pastva v hřebenových polohách a ledovcových karech, částečně také vyřezávání rozrůstající se kleče. Argumentuje se hlavně snižováním biodiverzity (cévnatých rostlin, bezobratlých atd.) a navrhovaným řešením má být právě pastva. Je také zdůrazňováno, že pastva, případně v kombinaci s kosením, byla nedílnou součástí nedávné minulosti a života obyvatel na krkonošských hřebenech nebo se stejným způsobem dodnes hospodaří i v jiných pohořích (v Alpách nebo Karpatech). Přestože tento názor považuji za zcela legitimní a navrhované aktivity za jeden z možných způsobů péče o dané území, řada podpůrných argumentů není jednoznačná a nemáme pro ně přesvědčivé důkazy. Opravdu se v minulosti pásli dobytek i v ledovcových karech (odmyslíme-li zatoulání jednotlivých krav)? Já takové informace rozhodně nemám. Opravdu byla diverzita vegetace

subalpínských a alpínských trávníků, spásaných v minulosti, vyšší než dnes? A i kdyby byla obě tvrzení doložená a pravdivá, je pastva jediným možným způsobem „managementu“ bezlesí krkonošské tundry i v současnosti? Vždyť existují i jiné cesty, jak takové území spravovat - ponechat je například přirozenému vývoji, tedy bez zásahu. Stejně jako kterýkoliv jiný způsob lidské intervence (managementu) v přírodovědně/ochranářsky cenné lokalitě, neku-li v chráněném území, i bezzásahovost v sobě skrývá vedle mnoha úskalí také nesporná pozitiva. Jako zaměstnanec Správy Krkonošského národního parku (KRNP) a tedy i jeden ze „spolupachatelů“ naplňování bezzásahovosti v určité části území Krkonoš se v následujícím textu pokusím vysvětlit tento přístup, stejně jako důvody, které k němu vedou.

PROČ NE/PEČOVAT O KRKONOŠSKOU TUNDRU?

Krkonoše mají mezi ostatními českými zvláště chráněnými územími jeden výjimečný fenomén, a tím je existence poměrně rozsáhlého primárního bezlesí nad horní

Reprodukce budního hospodářství - Luční bouda ve východní části náhorního platá, 20. a 30. léta 20. století, archiv Krkonošské muzeum Vrchlabí.

hranicí lesa (můžeme jej však také nazývat alpínským bezlesím nebo krkonošskou arкто-alpínskou tundrou). Je to prostředí, které je přírodovědně i krajinářsky mimořádně cenné a které si zasluhuje výjimečnou pozornost a ochranu. Jakkoliv nechci snižovat význam ostatních krkonošských ekosystémů (mezi něž bezesporu patří např. sekundární druhově bohaté horské louky), alpínské bezlesí je jedním z podstatných důvodů, proč má smysl Krkonoše územně chránit v nejvyšší možné kategorii, tedy jako národní park, a proč právě tento typ prostředí spadá do jeho 1. zóny, tedy pod nejvyšší stupeň ochrany.

V úvodu do problematiky ochrany určitých ekosystémů a jejich managementu považuji za důležité zdůraznit, že na obojí je nutné nahlížet nejenom z pohledu odborného (biologického), ale také filozofického a legistativního, přičemž každý z nich považuji za stejně důležité a navzájem se prolínající. Filozofický pohled nám vysvětluje, proč vůbec chráníme přírodu a její jednotlivé složky nebo proč provádíme managementová opatření v jejich prospěch. Vždyť takové chování společnosti je z pohledu historie lidstva velmi mladé a v mnoha případech ekonomicky nevýhodné. Na druhou stranu však nastavuje zrcadlo našemu konání, které bylo (a dosud je) exploatační a trvale neudržitelné. Je tedy jistě pozitivní, když si sice pomalu a nepřilíh důsledně začínáme uvědomovat, že zachování přírodního prostředí a biologické rozmanitosti i pro naše potomky je důležitým morálním imperativem. Současně s tím je nutné mít na paměti, že ochrana přírody odráží určitou úroveň společenského konsenzu, který je mnohdy velice složitě nalézt. Biologický pohled je, myslím, zřejmý - umožňuje nám stanovit, co a jak chránit, tedy i jaké způsoby managementu pro určitý typ prostředí, biotopu, rostliny nebo živočicha navrhnout a posléze realizovat. Legislativní hledisko pak kodifikuje nalezený společenský konsenzus a vymezuje určité formální mantinely, ve kterých bychom se měli pohybovat.

Z ČEHO VYCHÁZET PŘI MANAGEMENTU KRKONOŠSKÉ TUNDRY?

Když se vrátím zpět ke konkrétnímu problému, ke způsobu péče o krkonošské alpínské bezlesí, pokusím se nejprve najít odpověď na dvě základní otázky: K jakému historickému období chceme aktivní péči toto území přiblížit? A má být hlavním kritériem pro způsob péče „pouze“

ochrana (zvýšení) biodiverzity nebo by měla dostat přednost ochrana přirozených procesů? Za samozřejmé pak považuji, aby jakákoliv koncepce (v našem případě plán péče o národní park) vycházela z kvalitních a relevantních dat a odrážela v dané době známé poznatky.

Zamyslím-li se nad první, zdánlivě jednodušší otázkou, pak zjistím, že jednoduchá rozhodně není. Jako k výchozímu stavu máme tendenci obracet se k období první republiky, případně k 19. století, kdy probíhala na hřebenech poměrně intenzivní zemědělská činnost (pastva, kosení) a toto období se nám tak může jevit z hlediska biodiverzity jako optimální. Bylo tomu ale opravdu tak, resp. máme pro takové tvrzení dostatek dat? Obávám se, že nikoliv. Každé desetiletí proti proudu času znamená dramatický pokles stavu znalostí o přírodě Krkonoš a její biodiverzitě (a to se pohybujeme v jednom z nejdéle a nejlépe probádaných pohoří světa). Navíc, takových referenčních období můžeme najít podstatně více. Proč by jím například nemohl být počátek 60. let 20. století, období

přetváří toto území podstatně delší dobu. I při absenci detailních znalostí o stavu přírody v období budního hospodářství (řekněme např. před 100 lety) lze připustit, že tak často zmiňovaná biodiverzita obhospodařovaných hřebenů byla vyšší, než je dnes. Je však korektní případný (ničím nedoložený) pokles biologické rozmanitosti v současnosti vztahovat především k chybějícímu obhospodařování? A je vůbec takový pokles nutně negativním jevem? Jestliže si např. porovnáme letecké snímky z 30. let 20. století s těmi současnými, uvidíme obrovské změny ve vzhledu krajiny hřebenů Krkonoš (a samozřejmě nejen jich). Na těch předválečných bezesporu zaregistrujeme plochy, kde se kosilo (pastva již v té době byla zcela marginální záležitostí), zaujme nás výrazně menší zastoupení křeče a na druhou stranu podstatně větší míra disturbance v podobě husté sítě cest, mnohdy paralelně vedoucích z jednoho místa do druhého. Máme se však k takovému (uměle vytvořenému) vzhledu krajiny vracet? Osobně jsem přesvědčen, že nikoliv. Při hodnocení

V období první republiky má již budní hospodářství nejlepší léta dávno za sebou, obhospodařování travních porostů na hřebenech se soustředilo do blízkého okolí bud (Luční bouda ve východní části náhorního plató, 20. a 30. léta 20. století, archiv Krkonošské muzeum Vrchlabí)

vyhlášení Krkonoš národním parkem? Ostatně právě u zvláště chráněných území je datum jejich vyhlášení častým a logickým výchozím bodem pro jejich další hodnocení a směřování. Nebo období před více než 10 tisíci lety (počátek holocénu)? Přestože člověk působí na přírodu hřebenových partií Krkonoš již téměř 400 let (např. budní hospodářství můžeme ohraničit 17. a 19. stoletím), poslední postglaciál

stavu přírody v minulosti a v současnosti však také nemůžeme opomenout odlišnou úroveň znečištění prostředí. Mnohé dramatické změny v biodiverzitě musíme připsat na vrub kyselým dešťům minulých desetiletí, dlouhodobé eutrofizaci prostředí, vlivu intenzivního turismu, rostlinným invazím a expanzím a dalším. A to úplně pomijím vliv probíhající klimatické změny, projevující se zejména v horských oblastech,

Stejně území o necelé století později, alpské bezlesí s Luční boudou a Sněžkou při pohledu od jihozápadu. Foto K. Antošová - Archiv Správy KRNP

s již registrovaným posunem řady druhů výše do hor (až na hřebeny), s ústupem vyloženě horských druhů či s očekávaným vzestupem horní hranice lesa.

Odpověď na druhou otázku je pak ještě složitější. Nicméně, vezmeme-li v potaz celou šíři geobiodiverzity krkonošské tundry, její citlivost k lidským zásahům a především samotný fakt, že se jedná o ekosystém přirozený, tedy nezávislý na činnosti člověka, pak preference ponechání tohoto území samovolnému vývoji je logickým východiskem. Ostatně v České republice, stejně jako jinde v Evropě, není příliš dalších typů prostředí, které mohou existovat sami o sobě. Mohu tady zmínit některé typy mokřadů nebo lesů. Bezzásahovost a autonomie takového prostředí je bezpochyby významnou hodnotou sama o sobě. Mimo jiné v sobě zahrnuje

jistou míru pokory člověka i jeho pochopení, že příroda dokáže fungovat také bez jeho neustálých intervencí. Při uvažování o hodnotách krkonošského alpského bezlesí a jeho případném obhospodařování si musíme rovněž uvědomit všechna rizika, která jsou spojená s takovou aktivitou. Pastva a případně kosení alpských trávníků s sebou totiž nesou nejen možné zvýšení jejich druhové rozmanitosti (např. z hlediska botanického), ale i nepochybné poškození až ničení geomorfologických tvarů (např. mrazových půdních forem) nebo negativní ovlivňování například na zemi hnízdících ptáků.

PONECHME KRKONOŠSKOU TUNDRU SAMU SOBĚ

Z výše uvedených důvodů a na základě dostupných poznatků má Správa KRNP

stanoven jako jeden z dlouhodobých cílů péče o Krkonošský národní park ponechání pečlivě vybraných částí tohoto území samovolnému vývoji. A arкто-alpská tundra mezi ně patří! Nepředstavujme si však, že veškeré intervence do takového území skončí naráz. Některá managementová opatření, která zde Správa KRNP v posledních letech provádí, mají za cíl napravit aktivity poškozující alpské bezlesí a jeho jednotlivé složky. Mezi ty nejvýraznější patří zejména revitalizace vodního režimu v minulosti odvodněných částí vrchovišť, odstranění bazického materiálu z turistických cest a jeho nahrazení materiálem autochtonním nebo vyřezávání části novodobých výsadby kleče s cílem docílit přírodě blízké mozaiky klečových porostů a vegetace alpských trávníků. Uvedená opatření se pomalu chýlí ke konci. Existují však další, která jistě budou dlouhodobější, a k nim patří např. omezování invazních a expanzivních druhů rostlin.

„Ponechání krkonošské tundry samovolnému vývoji je logickým východiskem.“

Mimo to však bude v bezzásahovém území trvale udržována turistická infrastruktura, budou tedy opravovány turistické cesty i rozcestníky, u cest v klečových porostech bude zajišťována jejich průchodnost občasným prořezáváním větví a podobně. Mimo koridory cest by však prostředí nad horní hranici lesa mělo být ponecháno bez zásahu a opět se stát přírodní laboratoří, jak tomu ostatně bylo po většinu geologického vývoje Krkonoš.

POZNATKY Z ČESKÉ VĚDY A VÝZKUMU

Adámek et al. (2015): *Forest fires within a temperate landscape: A decadal and millennial perspective from a sandstone region in Central Europe. Forest ecology and management 336: 81-90*

VÝVOJ STŘEDOEVROPSKÝCH JEHLIČNATÝCH LESŮ POD TAKTOVKOU OHNĚ

Oheň je důležitou silou řídicí dynamiku jehličnatých lesů nejen ve Skandinávii, ale i ve střední Evropě. Z výsledků paleoekologického výzkumu i současných lesnických dat z Českého Švýcarska vyplývá, že lesní požáry, způsobené ať už bleskem nebo člověkem, ovlivňují bory už minimálně od subatlantiku. Na jejich frekvenci má vliv jak topologie, tak množství rostoucích borovic. Ani současné lidské osídlení a turistická atraktivita Českého Švýcarska nesnížila množství požárů, jejich průměrná četnost je teď dva ročně. Příčina požáru nebyla v 83 % případů uvedena, v 10 % byl požár způsoben otevřeným ohněm, ve 4 % cigaretou a ve 3 % bleskem. Z managementového hlediska je tedy potřeba oheň považovat za přirozený proces, který formoval a nadále formuje složení vegetace v našich jehličnatých lesích.

-simpolak-

CO MŮŽE PŘINÉST A ZPŮSOBIT BEZZÁSAHOVÝ REŽIM V NP PODYJÍ?

MARTIN ŠKORPÍK

JAK SE POSTAVIT K OCHRANĚ VÝZNAMNÝCH DRUHŮ A BIOTOPŮ V KONTEXTU NEINTERVENČNÍHO PRINCIPU V NP PODYJÍ

Ing. MARTIN ŠKORPÍK

Vedoucí oddělení speciální ochrany přírody a strategického plánování na Správě CHKO Podyjí ve Znojmě, dříve se zde věnoval zoologii a zemědělství. Zabývá se entomologií, v níž se specializuje na faunistiku a bionomii čeledi krascovití a ochranářskou entomologií. Profesionální dráhu začal ve Výzkumném a šlechtitelském ústavu okrasného zahradnictví v Průhoncích, kde se zabýval systémy krajinné zeleně.

Národní park Podyjí je územím s nezměrnou škálou různorodosti. Nalezneme zde kombinaci vysoké pestrosti georeliéfu, skladby hornin, mezoklimatu, přirozeného potenciálu i aktuálního stavu vegetace, rostlinných druhů i druhů bezobratlých živočichů. Na vzniku tohoto jedinečného fenoménu se podílel fakt, že údolí středního toku Dyje je mozaikou míst, kam lidská ruka, vzhledem k nepřístupnosti terénu asi přímo nikdy nedosáhla, ale i míst, která podléhala kultivaci zřejmě již od konce glaciálu. Je zde možné skloubit oba hlavní ochranářské koncepty – samovolný vývoj na jedné straně a nutnost umožnit existenci významných druhů a biotopů vyžadujících dnes třeba i člověkem podmíněné disturbance na straně druhé? Jde snad o jednu z největších výzev, která stojí před ochranou přírody. Pokud se to podaří, bude toto území unikátní laboratoří přírodních procesů, klenotnicí biotopové a druhové diversity, stejně jako učebnicí vývoje přírody v čase. Abychom pochopili, v čem spočívá problém ochrany ohrožených a mizejících biologických druhů i biotopů v národních parcích, měli bychom si osvětlit důvody a okolnosti vzniku jejich územní ochrany.

JAK TO BYLO NA ZAČÁTKU?

Samotný vznik ideje prvních národních parků v Severní Americe lze spojit s jasným záměrem – chránit divokou, neovlivněnou přírodu, která tehdy rychle mizela, ničena překrotným rozvojem západních civilizačních struktur při moderní kolonizaci kontinentu. Právě tragédie rychlého zániku rozsáhlých ploch tamní, zdánlivě panenské, přírody napomohla vzniku nové myšlenky. Tou bylo poznání, že lidstvo civilizačním tlakem, prostřednictvím svých stále mocnějších technologií, nenávratně ničí přírodu, která zde existuje a vyvíjí se od počátku všehomíra. Její cenu nelze obsáhnout

lidskými měřítky, má hodnotu sama o sobě. Člověku je v tomto ohledu dána jen pramalá míra sebereflexe a rozsah problému si v plné míře připouští jen nepatrná procenta světové populace. Je otázkou pro filozofy, existuje-li právo lidstva dále toto dílo přírody nenávratně ničit, a v jaké míře. Ne proto, že třeba při kácení tropických pralesů zanikají potenciální zdroje léčiv, ne proto, že zhoršujeme své životní prostředí, ne pro kulturní újmu (to vše je antropocentrický pohled), ale pro sám fakt existence něčeho, co nás předcházelo, co nás přesahuje, z čeho jsme vzešli a dokáže to existovat ve své omračující, nepostižitelné dokonalosti nezávisle na nás. Nejpodstatnějším momentem je fakt, že nemáme žádnou zásluhu na skutečnosti, že příroda vznikla a existuje, a že zároveň znemožňujeme přežití tisíců biologických druhů, které tu byly dávno před námi a které doplácí na náš civilizační tlak. Ten civilizační tlak, který už dnes způsobuje rozvrat přírodních vazeb na mnoha rozsáhlých územích na Zemi. A právě v tomto ohledu je informační a osvětová funkce národních parků nezastupitelná. Z oné základní myšlenky, která iniciovala vznik prvních národních parků, vyplývá určité poselství, které by mohlo být společné všem národním parkům světa – mít schopnost dlouhodobě ochránit ty nejceněnější části přírody a dokázat je představit zainteresované veřejnosti tak, aby pochopila, v čem spočívá hodnota samovolných procesů, dokonalosti vazeb přírodních systémů, jakožto biotopového a druhového bohatství v nich.

RŮZNORODOST PŘÍSTUPŮ K ÚZEMNÍ OCHRANĚ VE SVĚTĚ

Myšlenka vzniku rozsáhlých chráněných území typu národních parků s tím, aby tato území plnila funkci výkladní skříně ochrany přírody té které země, byla velmi úspěšná

Krasec (Anthaxia salicis), jeho biotopem jsou světlé doubravy s dostatkem kvetoucích lemů v porostních okrajích. Foto Václav Křivan

a postupně se ujala v mnoha státech světa. Vzhledem k rozdílným přírodním, kulturním a historickým okolnostem v jednotlivých zemích však projevy snah o územní ochranu měly velmi různorodou podobu. Neexistovala a ani nemohla existovat mezinárodní standardizace pro tyto aktivity, a proto tedy muselo dojít k přirozenému vývoji. Například Společná databáze chráněných území v Evropě (*Common Database of Designated Areas, CDDA*) uvádí na 695 národních kategorií územní ochrany s velmi různorodým obsahem i formou (Plesník 2010). Snaha o určitou standardizaci a sjednocení pohledu na územní ochranu se vine celým dvacátým stoletím a první použitelné výsledky se dostavily až po vzniku Mezinárodní unie pro ochranu přírody (IUCN) v roce 1948. Tato mezivládní organizace prostřednictvím svého orgánu – Světové komise pro chráněná území (*World Commission on Protected Areas, WCPA*) přijala v roce 1994 po složitých mnohaleťových diskuzích dokument, který definuje a sjednocuje v šesti kategoriích pohled na územní ochranu na základě intenzity péče, respektive využívání těchto území (IUCN 1994). Přestože takto definované kategorie přinášejí problém určitého zjednodušení pohledu na skutečný stav a hodnotu přírody posuzovaných území, mohou být dobrou pomůckou pro sjednocení přístupu a srovnání situace v jednotlivých státech. IUCN může pouze žádat a doporučit, nemá ale žádnou možnost vynucovat a kontrolovat, jestli se tak skutečně děje. Vzhledem k tomu, že jednotlivé státy přistupují k využití výše zmíněné kategorizace velmi

různorodě, IUCN opakovaně upozorňuje na vhodnost jejich akceptace, především z důvodů možnosti mezinárodního srovnání stavu územní ochrany. Nemusí to vždy znamenat promítnutí kritérií do národní legislativy, ale vhodným krokem je přiřazení kategorie IUCN příslušným územím ze strany toho kterého státu. V některých případech dokonce může stanovení kategorie pomoci podpořit ochranu a odrážet tlaky na využití území už jen tím, že zvýší jeho prestiž (Dudley 2008).

NIC NENÍ TAK ÚPLNĚ JEDNODUCHÉ

Původní, v podstatě romantická idea vycházela z představy, že v národních parcích budou vyloučeny veškeré přímé zásahy,

ale i nepřímý vliv člověka na přírodní procesy a tento neovlivněný stav přírody bude sloužit jako zdroj poučení návštěvníkům. Při vzniku prvních národních parků nebylo z hlediska ekologické vědy ještě možno zhodnotit složitost přírodních vazeb a šíři přímého i nepřímého vlivu člověka v regionálním i globálním měřítku. Jaký paradox, že v jednom z nejposvátnějších území divoké přírody, Národním parku Yosemite, jakémisi typovém území mezinárodně akceptovaných národních parků, zarůstají dřevinami kvetoucí louky, na nichž se při inspekci iniciátorů vyhlášení národního parku pásala stáda jelenů wapiti. Ukázalo se, že malebný obraz, který před sto padesáti lety vyhledavatele tolik zaujal, byl po velmi dlouhou dobu spoluvytvářen požáry záměrně zakládáními indiánskými lovci. Úspěšný lov vyžadoval volná prostranství, a tak zde byla panenská příroda dotvářena, aniž to kdo při vyhlášení národního parku tušil. Území bylo v roce 1864 zbaveno jakýchkoli lidských zásahů a pomalu se začalo měnit. Romantická představa přírody nedotčené člověkem tedy úplně neplatila ani v severoamerické krajině, kde vliv indiánů na přírodu je možno přibližně srovnat s vlivem populací mezolitických obyvatel na krajinu Evropy po skončení poslední ledové doby. Využívání požárů, jako prostředku k uzavření ekologického cyklu (fire management), se v případě potřeby používá dnes v národních parcích USA jako standardní opatření, ať už v podobě přímého zásahu nebo regulace přirozeně vzniklého požáru. Takový management

Řídké teplomilné doubravy v amfiteátru Liščí skály patří k příkladům fenoménu lesostepního biómu v NP Podyjí. Foto Martin Škorpík

navíc připouštějí pro kategorii II i kritéria IUCN s tím, že bude probíhat maximálně na 25 % plochy chráněného území. Zároveň se

„Nastartováním samovolných procesů začnou sukcesí zanikat společenstva a populace druhů, které jsou často reliktem některé z fází postglaciálního vývoje příslušného území.“

počítá i s možností, že se managementová opatření budou dle potřeby uvnitř území posouvat. Nikdo nezpochybňuje filosofickou opodstatněnost přímého a záměrného zásahu, což by bylo v našich národních parcích zatím těžko představitelné. IUCN výslovně uvádí, nutnost využít v každém chráněném území vlastního režimu ochrany přírody k co nejúčinnějšímu zachování přírodních hodnot (Dudley 2008) a zařazení do kategorie IUCN má být až následným krokem. Neměl by tedy vznikat rozpor mezi skutečnou přírodovědnou hodnotou a cíli ochrany území.

JAK JSME NA TOM V ČESKU?

Naše národní parky podléhají v současnosti restauračnímu managementu, jehož cílem je v budoucnu plnohodnotně dosáhnout stavu, kdy tato území budou naplňovat kritéria kategorie II IUCN. Domnívám se však, že analýza reálnosti takových cílů by nedopadla dobře. Území NP Podyjí i NP České Švýcarsko jsou natolik malá, že ani v budoucnu nejsou schopna dosáhnout stavu, kdy:

- **Zde budou fungovat autoregulační mechanismy v přirozené dynamice ekosystému. Plocha obou území je nedostačující a ekosystém postrádá mnoho důležitých vazeb. Z toho důvodu zde nebude možná ani přirozená dynamika vzniku disturbancí způsobovaných přírodními mechanismy, jako jsou větrné polomy, námraza, povodně, požáry atd.**

- **Již nikdy nebude možno dosáhnout stavu, kdy v území budou žít původní, člo- věkem vyhubené a dnes chybějící druhy, např. spásáčů a šelem, které zajišťovaly ekosystémové vazby a měly významný vliv na složení a uspořádání dřevinné i by- linné vegetace. V takových územích není možno zajistit ani přirozenou migraci výše zmíněných druhů.**

Výše uvedené body jsou definiční znaky kategorie II (Dudley 2008). S jistotou dáv-

kou optimismu je možno představit si obnovení některých ekologických vazeb a spuštění přirozené dynamiky ekosystému v NP Šumava. Je ale pravděpodobné, že v dohledné době to nebude možné z důvodu společensko – politického tlaku. A to i přesto, že například rozpad porostů smrku na velkých plochách, který je projevem obnovené dynamiky systému, prokazatelně výrazně prospěl např. populaci tetřeva hlušce nebo populaci velevzácného pozdně glaciálního reliktního druhu – tesaříka *Tragosoma depsarium*.

Pokud by byla výše zmíněná analýza provedena, měla by rovněž zahrnout ztráty přírodních hodnot, které mohou nastat

měřům před lidskou intervencí, ale většinou něco zcela jiného. Je otázkou, jestli se z druhé strany jaksi nevzdalujeme tomu, co bylo původním ideálem tvůrců prvních národních parků, a jestli je to jediný možný způsob přístupu k problému. Východiskem bude nejspíše rozumný kompromis.

MÝTY A LEGENDY

Přestože již v roce 2008 IUCN jasně dementovala nutnost vyhlášovat národní parky v jednotlivých zemích v souladu s kategorií II IUCN, vlivem setrvačných procesů tato tendence přetrvává. IUCN dále výslovně uvádí, že zařazení do některé ze šesti výše zmíněných kategorií nelze považovat

Květokras uherský (Anthaxia hungarica) vymírající druh světlých dubových lesů, u nás na severní hranici rozšíření, který v NP Podyjí již zřejmě vyhynul. Foto Václav Křivan

a zcela reálně nastávají již nyní. Nastartováním samovolných procesů začnou sukcesí zanikat společenstva a populace druhů, které jsou často reliktem některé z fází postglaciálního vývoje příslušného území a jsou pozůstatkem poměrů při existenci úplného a neochuzeného ekosystému.

Hédl a Svátek (2011) uvádějí, že „dodnes se bohužel i v ČR můžeme u některých parků setkat s tvrzením o „nutnosti naplnit kritéria kategorie II dle IUCN“ či ponechat 75 % území NP samovolnému vývoji, jak vyžaduje definice kategorie II“. Možná je na čase, abychom kriticky prověřili, se znalostí všeho, co bylo publikováno, a s patřičným nadhledem, i takový přístup k podobě územní ochrany v Česku.

Pokud stanovíme jako nejvyšší a absolutní hodnotu neintervenci režim, výsledkem nebude stav přírody, který by se blížil po-

za hierarchický systém. Jednička a dvojka není v žádném případě hodnotnější než třeba pětka a šestka a často diskutovaná kategorie II nesmí být předmětem nějakého prestižně politického klání. V některých případech je rovněž velmi výhodné kombinovat v chráněném území dvě kategorie (viz výše), tak jak k tomu přistoupili např. v Národním parku Triglav. Zde je jádrové území zařazeno v kategorii II a ostatní území v „managementové“ kategorii IV. Národní parky vznikají především z ryze ochranného – pragmatických důvodů, jako účinný prostředek ochrany těch nejčinnějších rozsáhlých území v tom kterém státě. Vznik aspoň některých z nich ale měl i kontext politický nebo komerční. I když jedním ze žádoucích výsledků existence národního parku je podpora lokálních ekonomických struktur, které jsou v kontextu environ-

mentálního rozvoje území (Dudley 2008), nesmí tento trend být jediným a hlavním cílem aktivit. V případě politické motivace vzniku národního parku jde o poměrně levnou a snadnou akci, která deklaruje (třeba i falešně) kulturní úroveň té které společnosti a může přinést státní kase významné prostředky v ziscích z turistického servisu. Bude možná zajímavé si připomenout, že předlistopadové Ministerstvo kultury ČSSR, které mělo tehdy v gesci státní ochranu přírody, plnilo v roce 1988 zadání vzešlé možná ze struktur Ústředního výboru KSČ. Tím zadáním bylo připravit v horizontu přibližně deseti roků vyhlášení nových národních parků. Tehdy se uvažovalo, že budou vyhlášeny národní parky v Jeseníkách, ve středním Podyjí, na Šumavě a na Křivoklátsku. Tuto iniciativu dnes s odstupem času můžeme snad interpretovat právě jako pokus tehdejšího režimu ukázat domácím i zahraničním kritikům, že se u nás „dělá něco pro ekologii“.

NP PODYJÍ V KONTEXTU ZAŘAZENÍ ÚZEMÍ DO KATEGORIE II

Obraz NP Podyjí ve smyslu definice IUCN

Podívejme se, jak je definována kategorie II – národní parky v pojetí IUCN: chráněná území kategorie II jsou rozsáhlá území přírodního/přirozeného nebo přírodě blízkého charakteru, určená k ochraně ekologických procesů ve velkém měřítku společně s úplným souborem druhů a ekosystémů typických pro dané území. Poskytují také environmentálně a kulturně sluchitelné spirituální, vědecké, výchovné, rekreační a návštěvní příležitosti (Dudley 2008). Z této definice tedy jednoznačně plyne, že IUCN chápe kategorii II jako území, kde jsou zachovány kompletní ekosystémy s plnou škálou vazeb a přirozeně se vyskytujících druhů.

Stanovení kategorie může být někdy velmi složité a IUCN si prostřednictvím svých dokumentů uvědomuje fakt, že i mnohá světoznámá území deklarovaná v kategorii II jsou ve skutečnosti kulturní krajiny. To se týká například tropických savan (Dudley 2008). To jen dokládá skutečnost, že tato kategorie může být objektivně problematická. Přijmeme-li totiž myšlenku, že území tropické savany ponecháme samovolnému vývoji, můžeme dojít k velmi různorodým výsledkům. Ať už skladba flory travnatých porostů nebo hustota a distribuce dřevinné vegetace budou totiž limitovány množ-

stvím a druhovým složením stád pasoucích se zvířat, možnostmi jejich migrace, antropického tlaku na ně, velikostí chráněného území, přirozeností vnitřních vazeb v systému atd. Ani africká savana už není jednoduše, ale chráněná území jsou už jen zlomkem plochy původního biomu. Výsledkem tedy může být ekosystém savany s přirozenou strukturou vegetace, divokých zvířat, ale také přepasená zdevastovaná krajina nebo naopak druhotný lesní porost, odkud je většina druhů zvěře a savanových druhů hmyzu a bylin vytlačena. V posledním případě se tak stane proto, že tlak spásáčů na lokality byl nedostatečný.

Úplně stejné mechanismy fungují i v naší přírodě, která je antropickou změnou kvalitativní stránky ekosystémů poznamenána ještě mnohem více. I výsledek samovolného vývoje v územích k tomu určených tomu bude odpovídat, protože množství ekologických forem a vazeb už ekosystém prostě

byly dostatečné. Byl tak bohužel aplikován právě opačný postup, než který doporučuje IUCN, tedy nejprve poznat přírodní hodnotu území, zajistit nejlepší způsob jeho ochrany a teprve následně určit vhodnou kategorii IUCN (např. Hédal a Svátek 2011).

Nerušný vývoj přírody

V NP Podyjí existují lokality, zejména strmé svahy pokryté suťovými lesy, skalní bory na žebrech ostrožen nebo skalní stepi, které se svým sukcesním stadiem blíží klimaxu a pravděpodobně nikdy nebyly hospodářsky využívány v důsledku nedostupnosti. Nedostupné byly tyto svahy i pro velké spásáče, a proto se dá říci, že i vegetace je zde v detailu přibližně v té podobě, která byla aktuální v čase existence neochuzeného ekosystému. Rozdíl proti původnímu stavu lze odhalit v absenci velkoplošné dynamiky systému. Takovéto biotopy nejsou ovšem jedinečné, neboť na mnoha

Volovec vrbolistý (Buphtalmum salicifolium) vyžaduje dostatek světla, otevřené travnaté plochy a v NP Podyjí roste v okrajích lesostepních doubrav. V celém Česku jej najdeme již jen na jediné lokalitě. Foto Petr Lazárek

neobsahuje (viz výše). Proto je zřejmé, že NP Podyjí ani v současnosti, ani v blízké či vzdálené budoucnosti, kritéria a ducha kategorie II naplnit nemůže, podobně jako mnoho dalších národních parků v současnosti figurujících v této kategorii.

Okolnosti vyhlášení Národního parku Podyjí

V roce 1991 bylo toto území vyhlášeno, spolu s NP Šumava, druhým a třetím národním parkem v České republice a už tehdy se uvažovalo o cíli naplnit podmínky kategorie II. Je však potřeba objektivně uznat, že znalosti o historii ovlivnění přírody území, stejně jako informace o přírodních hodnotách včetně ochrannářsky významných druhů, ne-

místech hlubokých říčních údolí jihozápadní Moravy, ale i jinde v Českém masívu, mají svojí obdobu na desítkách lokalit. Ani z hlediska výskytu chráněných, ohrožených a biologicky jinak cenných druhů rostlin, bezobratlých živočichů a hub, tyto lokality nejsou unikátní, ač se zde vyskytují některé reliktní druhy.

Nejcennější biotopy

Toto území prošlo od konce poslední doby ledové složitým vývojem přírody pod soustavným kulturním vlivem, jehož výsledkem je též zachování nesmírně cenných přírodně kulturních biotopů, které odpovídají kategorii IV v pojetí IUCN. Jsou to například xerothermní pastviny

Vznik vřesovišť umožnila intenzivní pastva více druhů hospodářských zvířat, zejména ovcí, koz, krav a prasat. Dnes jen částečně simulovaná menším počtem ovcí a koz. Foto Martin Škorpič

a vřesoviště, která jsou významná už tím, že zde byla rozpoznána asociace keříčkové vegetace s vřesem obecným, endemická ve střední Evropě (např. Chytrý 2007). Tato vegetace se vyvinula na místech s velmi mělkým půdním profilem na kyselých stanovištích, v nezvykle kontinentálním klimatu s extrémně dlouhou vegetační dobou. Pro NP Podyjí je příznačný i unikátní soubor kyselých zakrslých teplomilných doubrav, který nemá obdobu v celé republice, a jež hostí celou řadu saproxylofágních druhů bezobratlých živočichů a rostlin s velkou různorodostí druhů. Tyto biotopy svým významem daleko přesahují hranice Česka a jejich zachování podmíněné odpovídajícím managementem bude bezesporu jedním z hlavních úkolů ochrany přírody v tomto území. Lze konstatovat, že xerothermní vřesoviska a teplomilné doubravy jsou z hlediska přírodovědného významu a ochranné hodnoty snad tím nejdůležitějším fenoménem v NP Podyjí.

IUCN nestanoví a ani nemůže stanovit minimální plochu území kategorie II, ale je zřejmé, že v NP Podyjí ani v budoucnu nemůžeme dospět do stavu, kdy zde úspěšně rekonstruujeme celý a kompletní ekosystém se všemi ekologickými formami, přirozenou velkoplošnou dynamikou vegetace, migračními trasami a přirozeným chováním velkých zvířat, případně přirozenými projevy hydrologického režimu. Už vzhledem k malé ploše

území, silným tlakům ze strany okolních zemědělských pozemků, nepřirozenému stavu a distribuci lovné zvěře, nereálnosti reintrodukce některých velkých druhů savců a mnoha dalším vlivům je otázkou, jak dál pracovat s ochranou území tak, aby všechny důležité přírodní fenomény byly zachovány pro budoucnost.

Druhová ochrana

Postupným poznáváním území bylo zjištěno, že některé typy vegetace, biotopy

a mnoho ochranně důležitých, zvláště chráněných a ohrožených druhů rostlin a živočichů, lze považovat za relikty stavu ekosystému, kdy ještě nebyl příliš ovlivněn lidskou činností. Je totiž naprosto zřejmé, že bezlesé partie údolních svahů i plošiny nad nimi, byly na chudém skalnatém podkladu i v období lesního optima běžnou záležitostí. Důvod by mohl spočívat částečně v tom, že se po skončení glaciálu ještě nestihl na těchto místech vytvořit dostatečně vyvinutý půdní profil, a to i díky pastvě velkých divokých kopytníků. Uplatnění dřevin na temenech údolních svahů a na skalnatých místech mimo údolí bylo tak brzděno i vlivem pastvy. Tyto úvahy by si však zasloužily potvrzení či vyvrácení prostřednictvím paleoekologického výzkumu. Svou roli ale mohl hrát i fenomén požárů, které zakládali mezolitští lovci, čímž se dostáváme už na hranu přirozenosti tehdejšího ekosystému. V každém případě se ale v území dnešního NP Podyjí vyskytovaly velké bezlesé enklávy, což dokládá např. výskyt kobylinky ságy (*Saga pedo*) ještě koncem devatenáctého století (Holuša, Kočárek 2007). Podobný charakter časné postglaciální relikty má i výskyt jasoně červenoookého (např. Šumpich 2011), který přežíval v údolí Dyje v izolovaných, dosud nezarostlých enklávách až do roku 1935. Jeho vymizení z Podyjí i ze všech dalších lokalit v Česku prokazatelně souvisí s nástupem dřevinné vegetace na lesostepních lokalitách a skalních stepích se zánikem

Pakudlanka jižní (*Mantisa styriaca*) loví drobnou kořist v korunách v teplomilných doubravách a skalních borech. V Podyjí žije jedna z několika populací v ČR. Foto Václav Křivan

Box 1: Příklady velmi ohrožených významných druhů rostlin v NP Podyjí:

lýkovec vonný (*Daphne cneorum*) vymírající druh pravděpodobně vázaný na pastvu, jehož většina lokalit v NP Podyjí je v bezzásahovém režimu a je zde tedy odsouzen k zániku

jeřáb kornoutolistý (*Sorbus cuculifera*) endemitní druh jeřábu vyskytující se na světlých lesostepních lokalitách v západní části NP Podyjí jen v desítkách exemplářů (Lepší et al. 2015)

jeřáb podyjský (*Sorbus thayensis*) endemitní druh jeřábu vyskytující se na světlých lesostepních lokalitách v západní části NP Podyjí jen v desítkách exemplářů (Lepší et al. 2015)

volovec vrbolistý (*Buphtalmum salicifolium*) vyskytuje se recentně na jediné lokalitě v ČR, a to v NP Podyjí v malé populaci, při bezzásahovém režimu je odsouzen k zániku

kýchavice černá (*Veratrum nigrum*) druh známý jen ze třech omezených populací v ČR, přežívá jen v desítkách jedinců na dvou lokalitách v NP Podyjí

Box 2: Příklady významných druhů bezobratlých živočichů, kteří jsou ohroženi vyhynutím v NP Podyjí:

sklípkánek hnědý (*Atypus affinis*) podobně jako následující druh pavouka by se nevyskytoval v bezlesých enklávách v údolí Dyje, pokud by neexistovala kontinuita bezlesí v postglaciálu

stepník moravský (*Eresus moravicus*) druh pavouka indikující primární bezlesí, obývající především lesostepní enklávy na jižních svazích údolí Dyje

pakudlanka jižní (*Mantispa styriaca*) druh síťokřídlého hmyzu na severní hranici areálu, který je v ČR znám jen z několika lokalit jižní Moravy, indikuje lesostepní biotopy

tesařík obrovský (*Cerambyx cerdo*) velký, v Česku vymírající druh tesaříka, vázaný výhradně na osluněné duby

krasec (*Acmaeoderella flavofasciata*) teplomilný krasec vyvíjející se především v dubech vázaný na lesostepní prostředí, NP Podyjí je dnes jedinou oblastí jeho výskytu v Česku

pastvy. Ze znojenských vřesovišť tak asi před dvaceti pěti lety zmizel, díky nedostatečné údržbě i významný druh síťokřídlého hmyzu – ploskoroh pestrý (*Libelloides macaronius*) (např. Řezáč 2009), který dopltil na nedostatek vhodných krátkostébelných trávníků.

Mnoho druhů často unikátních, reliktních a dokonce i endemických, zde žije ve velmi malých populacích a zhoršení jejich životních podmínek – zánik lesostepních biotopů a světlých teplomilných doubrav, při režimu samovolného vývoje, může přivodit rychlé zhroucení jejich populací. Viz Box 1 a Box 2.

Kromě v boxech uvedených příkladů druhů je v NP Podyjí zdokumentováno dnes již mnoho desítek neméně významných druhů rostlin a živočichů, které nemohou existovat bez prostředí světlých teplomilných doubrav a bez lesostepních enkláv. Vzhledem k tomu, že i podle definice IUCN pro kategorii II bychom v národních parcích neměli dopustit ztráty druhové rozmanitosti, vzniká zde zjevný paradox.

Jak lze vyřešit vzniklý paradox?

Podstata tohoto rozporu spočívá ve skutečnosti, že teoreticky existující neporušený

ekosystém, prostý všech lidských vlivů tak, jak s ním počítá definice IUCN pro národní parky (kategorie II), obsahuje celou škálu možných vazeb, v nichž jsou zainteresovány všechny přirozeně se vysky-

tující druhy. **V takovém systému existuje i přirozená druhová diverzita, která se mění jen v mezích dynamiky ekosystému. V ekosystému, který již tyto kvality nemá, může ukončení lidské intervence**

Jasoň červenoooký (*Parnassius apollo*) se v Česku vyskytoval na mnoha desítkách lokalit v dobách, kdy se páslo i na prudkých svazích. Se zánikem pastvy a nástupem lesa na jeho lokalitách druh vymizel a posledním místem jeho výskytu bylo až do roku 1935 Podyjí. Foto Martin Škorpič

Box 3: Příklady konkrétních opatření v NP Podyjí:

- Zachovat teplomilné doubravy jako celek. Zajistit vhodný management prostřednictvím lesní pastvy včetně reintrodukovaných kopytníků, odstraňování invazní a agresivní vegetace.
- Na vhodných místech v teplomilných doubravách, ale i dalších typech vegetace, využít možnost posouvání plochy, která bude podléhat managementovým opatřením, v závislosti na monitoringu stavu biotopů.
- Doubravy na západě ponechat místy spontánnímu vývoji, sukcese tak bude tyto lesy posouvat k jinému složení dřevin.
- Přírodě blízké porosty - na prudkých svazích a skalách, luhy a místa mimo louky v nivě - nechat trvale bez zásahu.
- Zajistit ochranu populací neohroženějších významných druhů s malým počtem jedinců i v lokalitách bez intervenčního managementu tak, jak umožňuje režim kategorie II (Dudley 2008). Jde například o zvláště chráněné a ohrožené druhy rostlin, z nichž některé mají v NP Podyjí často unikátní výskyty a jejichž populace by zanikly při režimu samovolného vývoje. Kromě výše uvedených jsou to např. ploštičník evropský (nejzápadnější lokalita areálu), pětiprstka žežulník (jediný výskyt na jihozápadní Moravě), hvozdík pyšný (jen několik lokalit v regionu), střevíčník pantoflíček (jen několik lokalit v regionu), oměj pes-trý atd.

přinést podstatné ztráty v podobě vymizení významných a ohrožených druhů. To je případ i NP Podyjí.

V okamžiku vyhlášení bychom měli co nejlépe znát přírodní hodnoty daného území a podle nich potom nastavit parametry jeho ochrany viz výše (Dudley 2008). Zejména v případě NP Podyjí tyto hodnoty nebyly do značné míry, z důvodů čtyřicetileté nepřístupnosti území, tehdy ještě rozpoznány. Uplatnění neintervenčního režimu sebou přinese postupný zánik větší části teplomilných doubrav a světlých lesů obecně. V území dnes již neexistuje přírodní proces, který by dokázal trvale udržovat tento typ vegetace. Pokud nebude využit vhodný typ péče o světlomilné doubravy, bude urychlen již existující proces zániku populací celé řady světlomilných a teplomilných druhů a ty, které ještě budou přežívat na prudkých, osluněných svazích, budou do značné míry ohroženy vyhynutím. Nelze si nevsimnout, že IUCN tento rozpor registruje a vlastně jsou i připuštěny některé managementové zásahy pro území kategorie II. Jde například o požárový management (viz výše), navrácení chybějících

složek ekosystému, např. velkých zvířat, likvidaci invazních druhů, ochranu populací ohrožených druhů atd. (Dudley 2008).

VÝCHODISKA PRO NP PODYJÍ

Účinně ochráně všech cenných fenoménů v NP Podyjí by slušelo chápání tohoto území jako příkladu kategorie IV. V těchto chráněných územích je možno provádět péči o lokality, které to potřebují a zároveň umožnit samovolné procesy tam, kde je to vhodné a žádoucí. Odpadá tak klíčový požadavek, aby 75 % území v kategorii II bylo v bezzásahovém režimu, což v případě NP Podyjí nutně přináší ztrátu v podobě zániku cenných lesních biotopů. S nimi dochází k zániku populací světlo a teplomilných, druhů rostlin a živočichů, které jsou často relikty jednotlivých fází vývoje přírody a krajiny v postglaciálu.

Je důležité si uvědomit, že pokud jsou připuštěny samovolné procesy v systému, který není zcela neovlivněný lidskou činností a je v podstatě produktem kulturního vývoje, pak i výsledek je produktem kulturního vývoje. Domnívám se proto, že jsou-li cílem ochrany přírody v ovliv-

něných územích samovolné procesy, pak minimálně stejně hodnotný je takový způsob managementu, který nahrazuje aspoň ty základní chybějící vazby v ekosystému. Výsledkem nastavení bezzásahového

„Účinně ochráně všech cenných fenoménů v NP Podyjí by slušelo chápání tohoto území jako příkladu kategorie IV.“

režimu v kulturně podmíněných ekosystémech bude přibližně ustálení stavu na jiné kvalitativní úrovni, a to často i za cenu zániku cenných přírodních hodnot. Pokud se rozhodneme pro takový management, který nahrazuje aspoň základní chybějící vazby a simuluje podmínky v úplném ekosystému, bude možno chránit populace reliktně přežívajících společenstev a druhů. Domnívám se, že ochranná hodnota takového systému není nižší než předešlé možnosti a IUCN na ni de facto poukazuje (Dudley 2008).

LITERATURA

- Dudley, N. Ed. (2008):** *Guidelines for Applying Protected Area Management categories.* Gland, Switzerland: IUCN. x + 86pp.
- Hédl R., Svátek M. (2011):** *Smysl Národních parků ve střední Evropě.* Veronica 1/2011
- Holuša J., Kočárek P. (2007):** *Kobylka sága – zahajení monitoringu v České republice.* Živa 3/2007
- Chytrý M. ed. (2007):** *Vegetace České republiky 1. Travinná a keříčková vegetace.* Academia Praha
- IUCN (1994):** *Guidelines for protected area management categories.* IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, U.K., 261 pp. + x.
- Lepší M., Lepší P., Koutecký P., Bílá J., Vít P. (2015):** *Taxonomic revision of Sorbus subgenus Aria occurring in the Czech Republic. Taxonomická revize jeřábů z podrodu Aria vyskytujících se v České republice.* Pressla, Praha.
- Plesník J. (2010):** *Kategorie Mezinárodní unie na ochranu přírody pro chráněná území, možnosti jejich turistického využití. Ochrana přírody – zvláštní číslo, AOPK Praha*
- Řezáč M. (2009):** *Ploskorozí, klenoty našich stepí.* Živa, 57
- Šumpich J. (2011):** *Motýli národních parků Podyjí a Thayatal, Die Schmetterlinge der Nationalparke Podyjí und Thayatal.* Správa NP Podyjí, Znojmo

DIVOČINA JAKO KULTURNÍ KONSTRUKT

HANA NOVÁKOVÁ

VZTAH CIVILIZOVANÉHO ČLOVĚKA K DIVOKÉ PŘÍRODĚ PROŠEL DLOUHÝM VÝVOJEM. NADŠENÍ Z PRŮZKUMNÝCH VÝPRAV, Z NICHŽ VZNIKALY CESTOPISY PLNÉ NEUVĚŘITELNÝCH DOBRODRUŽSTVÍ, NAKONEC PŘEBILO ZJIŠTĚNÍ, ŽE SE ROLE OBRÁTILY A SMRTELNÉ NEBEZPEČÍ NAOPAK PŘEDSTAVUJE ČLOVĚK PRO PŘÍRODU. ČÍM JE NÁM DIVOČINA DNES?

Ing. HANA NOVÁKOVÁ

Autorka je dokumentaristka, indoložka a etnozooložka. Ve své vědecké i tvůrčí práci se často zabývá vztahem člověka a živé přírody.

Divočina... Po chvíli přemýšlení nad tímto pojmem máme pocit, jako bychom loupali cibuli. Nejenže znamená pro každého něco trochu jiného a všechno je to svým způsobem pravda, ale dokonce můžeme snadno dojít k závěru, že nic jako divočina vlastně nikdy neexistovalo. Velice výstižně to vyjadřuje filosof Zdeněk Neubauer, říká, že příroda se stává významuplnou až ve vztahu k člověku, který ji významy obdařuje. Divočiny, plurál je v tomto případě příhodnější, jsou tak v první řadě kulturní konstrukty. Přiznáním vzájemné závislosti divočiny a člověka se plynule zbavujeme jedné z nejoblíbenějších binárních opozic – tedy nikoli příroda versus kultura a člověk kdesi mezi tím, „dítě“ přírody a „stvořitel“ kultury. Příroda obdařila své nejdívější zvíře tím nejdívějším darem: myslí, která před sebou nedokáže utéct ani uprostřed superkulturních velkoměst a šíří po světě další a další tváře divočiny. Ostatně ani pocity, které vyvolává místo, na němž došlo k ekocidě – onomu nejdivočejšímu výtvoru člověka – se moc neliší od děsu bílého muže z pralesa a jeho pijavic, pavouků, hadů a malárie.

OBJEVNÉ CESTY

Asi neklasičtější představu divočiny, jež se usadila v naší literatuře a myslích tak pevně, že vytvořila jakýsi novodobý mýtus, nalezneme v záznamech z „objevných“ cest a všech výprav následujících. Cestopisy zprostředkovávaly podobu míst, která naše euroamerická civilizace dříve neznala – a autoři pochopitelně dodávali i svou interpretaci spatřeného. Z jejich popisů jsme se nevzpamatovali dodnes. Stačí si prolistovat libovolný televizní program. Slovo „dobrodružství“ je jedno z nejfrekventovanějších. A projdeme-li si k tomu

ještě nějaké noviny, v nichž má každý, kdo navštívil na pár týdnů vzdálené místo, označené před jedním, dvěma či třemi sty lety jako exotické, potřebu podělit se o svůj zážitek a popsat jej, je naše představa jednoho vytrvalého mýtu dokonalá. Cestovatel jako ten, kdo všechno spatřil, pochopil a má téměř povinnost šířit evangelium svého poznání dál.

Nezkrocená – a nezkrotitelná – příroda hrála v záznamech otců objevitelů úlohu poměrně sekundární; úlohu něčeho, co spíše komplikuje cestu ke vznešenému cíli – třeba nalezení pramenů Nilu. Přírodu si plnými doušky vychutnávali až ti, kteří přišli po nich, ve chvílích, kdy už nešlo o to, zaplnit bílá místa na mapách, ale vytěžit vše, co nově zakreslená, z našeho hlediska nově

„Divočiny jsou tak v první řadě kulturní konstrukt.“

objevená, místa nabízela. Výmluvněji než co jiného o těchto dobách vypovídají lovecké fotografie z Afriky a Indie – a zápisky z cest. Není ani nutné sedět v knihovně Rámakrišnovy misie v Kalkatě a pročítat nespočetné deníkové záznamy anglických dobrodruhů o ulovených tygrech a nosorožcích. Stačí sáhnout po knihách Ernesta Hemingwaye.

Samozřejmě jsme věděli i to, že nejsme tak úplně „první“. David Livingstone hledal prameny Nilu s vydatnou pomocí kmenů, které v oblasti žily, Edmunda Hillaryho doprovázel na Everest nepálský šerpa Tenzing Norgay a ani Ferdinand Stolička se neplazil po Himálaji sám. Divoká místa, která naše civilizace potřebovala poznat, popsat, změřit a zařadit, ať už do map či příslušných atlasů, byla většinou už dobře známá těm, kdo v nich žili před námi. Pravda, vztahovali se k nim po svém, což zpravidla neobnášelo

ani mapy, ani genocidu bizonů či růžových holubů. Poznání „těch před námi“ zahrnovalo mnohdy posvátnou bázeň a úctu k nebezpečí přesahujícímu člověka – jako příklad může posloužit postoj obyvatel indického subkontinentu k hoře Kailáš coby sídlu bohů, kam člověku nepřísluší vstupovat, a odvážili se toho, činí tak s obrovským rizikem. Zároveň dodnes vzbuzuje náš podiv jejich nezájem o čísla a data: není s vesničany na himálajských svazích něco špatně, když nechtějí vědět, v jaké nadmořské výšce žijí? My umíme shromažďovat data a čísla na vysoké úrovni, a tak máme k dispozici například informace o posledních žijících zubrech, bizonech, tarpanech či o vůbec posledním vakovlku, který dodýchal na počátku třicátých let 20. století v hobartské zoo v Tasmanii. U zděšeného poznání, že jsme to my, kdo je ze všech malárií, pijavic, lvů a tygrů nejdivočejší, začal příběh další divočiny: příběh národních parků.

NÁRODNÍ PARKY

Milníky v životopisech Ericha Thompсона Setona, Ferdinanda Vandevereera Haydena, Aldo Leopolda, Theodora Roosevelta, Edwarda Stebbinga či Jima Corbetta se navzájem podobají jako vejce vejci. Na sklonku devatenáctého století se cosi zlomilo. Tou dobou byla valná většina míst na mapách euroamerických objevitelů zaplněná, zoologické zahrady v metropolích dávno založené a muzea praskala ve švech vypaninami a sušenými, nakládánými a dopodrobna popsány rostlinami. Změna sensibility probíhala v intencích dobových memů a paradigmatického zlomu, ale všemi výše jmenovanými gentlemany nepochybně otřásla. Všichni do jednoho byli od dětství fascinováni přírodou, především zvířaty. Všichni na svém kontě měli řadu

ulovených živočichů – a všichni si v určité chvíli uvědomili, že ve vytyčeném azimutu lovců nedokážou a nechtějí pokračovat.

Začali o přírodě psát, fotografovat ji či kreslit – a vědomí, že se něco podstatného změnilo a že přírodní bohatství není bezendné a jeho radikální úbytek je nepřehlédnutelný, je přivedlo k myšlence zakládání rezervací, v nichž bude činnost člověka omezena. Ne náhodou se první fotopast, vynález George Shirase III., umožňující zachytit noční živočichy při jejich obvyklých činnostech v přirozeném prostředí, nikoli ulovené, zabitě a pitoreskně vystavené, datuje do stejné doby – roku 1898. Aldo Leopold tehdy jako první začal užívat pojem divočina (wilderness) pro místa, která by člověk měl nechat na pokoji. Leopold kritiku svých předchůdců směřoval velmi pronikavě ke kořenům samotného problému, totiž k neklidu duše západního člověka, hnaného potřebou zkoumat, bádát a dobývat až na hranice sebezničení, když si povzdechl: „K čemu jsou nám svobody naší ústavy, když nemáme jediné volné místo na mapě.“ Bylo třeba tato volná místa znovu vytvořit.

CHRÁMY PŘÍRODY

S klíčovými obrysy představy, jak by měl ideální národní park vypadat, přišli američtí transcendentalisté a jejich následovníci (a ideologičtí soupeřníci jako Walt Whitman). Kuriózní je jejich návrat před fázi koloniálních výbojů, záborů a popisů místní přírody. Ralph Waldo Emerson a Henry David Thoreau byli pověstní tím, že se na Emersonově pozemku v lese oddávali studiu indických véd a Bhagavadgíty, jež je vedlo k holistickému chápání všeho stvoření jako jednoho, jež bylo navíc ovlivněno Whitmanem a evropskými romantiky, považujícími estetiku dramatické a neupravené krajiny se vším, co se v ní může

nacházet, za ultimátní krásu. Šlo o vnímání do určité míry blízké animismu, hinduismu či buddhismu, a dokonce je svým okouzlením a fascinací přírodou bez posvátné bázně předčí. Emersonův přímý žák John Muir, který osobně přesvědčil Theodora Roosevelta, aby se zasadil o vyhlášení Yosemitekého údolí národním parkem (1905), tuto perspektivu potvrdil četnými výroky typu „žádný rukama vytvořený chrám se nemůže rovnat Yosemite“ či „Yosemite je nejskvělejší ze všech úžasných chrámů přírody“.

Americký přírodovědec Ferdinand Vandeverer Hayden se jedenáct let snažil, aby byl vyhlášen první národní park na světě – Yellowstone. Když se mu to povedlo, park řadu let čelil úsilí obyvatelstva z bezprostředního okolí o jeho zrušení. Podnikatelé byli rozhořčeni omezením těžby, lovu a zástavby a lidé se báli, že park způsobí úpadek místní ekonomiky. (Situace v USA v roce 1872 je tak velmi podobná tomu, co se dnes děje okolo Národního parku Šumava.)

Obdobnou zkušenost získali o pár let či dekad později zakladatelé národních parků po celém světě, například Edward Stebbing, muž, který se jako vůbec první pokusil o založení národního parku v Indii (1920). V té době koloniální éra pomalu a v křečích dohasínala, ale průvodní jevy jejího skonu měly podobu skutečných orgií. Do Indie a Afriky se sjížděla smetánka celé planety provozovat oblíbený sport: lov velkých savců. Ve své knize *The Diary of Sportsman Naturalist in India* (Deník sportovce a přírodovědce v Indii) Edward Stebbing bil na poplach. Jeho představy chráněné divočiny se velmi blížily Muirovým a byly velmi přísné: ochranu si nezasluhuje pouze rychle ubývající indická fauna, ale i vše kolem. Jako první hluboce kritizoval aktivity společnosti India Forest Department, pod jejíž taktovkou probíhaly v dekadách předcházejících i následujících všechny deforestace – především se jednalo stavby železnic, těžbu dřeva pro potřeby první světové války i vzácných tropických dřevin na vývoz a zavádění kaučukových a jiných monokulturních „plantáží“. Stebbing predikoval, že má-li být příroda zachována, je třeba chránit celý biotop, a že žádoucím a skutečně efektivním řešením by proto bylo zcela uzavřít některé dostatečně velké úseky džungle veškerému působení člověka. Přes takové územní celky by nesměly vést žádné dopravní tepny a nesměli by se do

I slyší jsou dnešní běžní obyvatelé měst. Foto Marián Polák

nich pouštět návštěvníci. Poukazoval na to, že ponechá-li se zde druhová skladba v celé přirozené šíři, od rostlin přes býložravce až po predátory, bude systém samostatný a nebude potřebovat žádnou „vylepšující“ intervenci člověka. První indický národní park – Corbett National Park – vznikl nakonec až v roce 1936 a s pravidly daleko mírnějšími než ta, jež navrhoval Stebbing. To je ostatně pro naše dnešní „chrámy divočiny“ charakteristické. První národní parky vznikly jako další dokonalý lidský konstrukt. Pečlivě ohraničená území, na nichž si příroda pod kuratelou člověka zdánlivě „dělá, co chce“. Člověk dohlíží na to, že se v ní budou dít opravdu jen přírodní věci, je tedy omezeno například rozdělování ohně či stanování. Paradoxně jsou to dokonce vcelku bezpečná místa, protože lidská kriminalita se opravdu odehrává jinde. A i dnes platí, že ti, co si troufnou do divočiny vyrazit, jsou spíše znalci – lesníci, myslivci, pytláci (a pytláčící myslivci) či milovníci lesa z řad veřejnosti. Pro tuto přírodu každopádně platí, že je nějakým způsobem kultivovanější, upravenější, „čistší“ než to, co vzniká za naším domem v podobě divočiny nové.

NOVÁ DIVOČINA

Příklady divočiny, o nichž dosud byla řeč, měly jedno společné: příroda popisovaná a manipulovaná jako divočina byla skutečně co možná nejbližší svému původnímu, člověkem nenarušenému stavu. Pro ty, kteří se jí zaobírali, ať už v roli objevitelů a kolonizátorů, či prvních ochránců a zakladatelů parků, platilo, že jí věnovali značné mentální úsilí. Podoby, jichž takzvaná nová divočina nabírá, mají oproti předchozím jednu zvláštní vlastnost. Dějí se ve slepé skvrně našeho mentálního úsilí. Je ale nepopíratelné, že ze všech slov, která známe, tyto situace vystihuje nejlépe právě slovo divočina. Jako ukázkový příklad může posloužit široké okolí někdejší jaderné elektrárny Černobyl. Místo, které bylo v roce 1986 synonymem všeho jiného než života. Epicentrum absolutní zkázy, s jakýmkoliv dalším lidským fungováním neslučitelné. Třicet let poté nám bujná fauna, silnější než kdekoli jinde, ukazuje případněji než na explozi sopky zničeném ostrově Krakatoa, že nejkřehčími postavami ekosystému můžeme být nakonec my sami a že životaschopná divočina vzniká kdekoli, kde přestaneme její kontrolu zvládat a necháme jí volný průběh. Pochopitelně se vymyká našim kolonkám, a tak je těžké určit, zda

je dostatečně původní, diverzifikovaná či nenarušená. Nové divočiny nemají ani omylem společné příčiny, zato mají neochvějně shodné výstupy. Bezpečnostní kamery zachycují, že nejenom noční ulice v Anglii, ale i ulice ostatních evropských velkých i menších měst jsou plné lišek. Panelová sídliště spolu s přilehlými městskými lesíky jsou domovem řady druhů, které naši darwinovskou výzvu přijaly. Kdo se přizpůsobí, vyhraje. Přeznačkovávána jsou i schémata, jež se týkala divočiny v národních parcích. Méně idealističtí, pekuniárně založení duchové jak z obyvatelstva žijícího kolem národních parků, tak z řad politických špiček vždy volali po jejich zrušení a rozprodání na dřevo. Stejní lidé, kteří o divočině a její ideální podobě vůbec nepřemýšlejí, přitom ve městě chodí nadšeně s dětmi kmitit zelím a mrkví nutrie, které uprchly či byly záměrně vypuštěny z krachujících kožešinových farem a díky mírným zimám šťastně prosperují. Na plány radnic, že je třeba tyto vetřelce vyčistit či postřílet, reaguje obyvatelstvo podrážděně. Nutrie jsou roztomilé, nikomu nic nedělají a nabízejí kvalitní víkendové povyražení srovnatelné s krmením labutí.

INVAZIVNÍ DRUHY

Živočichové a rostliny zavlečení na nepůvodní místa člověkem stojí vůbec za speciální zmínku. Těžko může existovat lepší ukáзка toho, jak je člověk vlastní logikou zahrán do kouta – naše očekávání a zklamání jsou vskutku mičurinská. Kdy si jsme se rozhodli, že se nám něco hodí či líbí – ať už to byl krásný bolševník jako estetický doplněk zahrad, americký norek coby vylepšení garderoby evropských žen nebo králík a kapr v Austrálii, povznášejší jídelniček a druhovou skladbu vsí tamní žité nudy. Náš pláč nad výsledkem, volání po biodiverzitě a po původnosti připomínají současné bizarní mudrování nad invazemi uprchlíků ze světa, který naše země svými politickoekonomickými kalkuly po dekády a staletí manipulovaly tak bezohledně, že vše dospělo do bodu, v němž se nacházíme teď. A byť je mi naší biodiverzifikované přírody líto, nad podobnými mentálními kotrmelci zůstává rozum stát, stejně jako nad tím, že někdo chce situaci partikulárně řešit třeba vyvražďováním cizáckých norců, když můžeme v důsledku globálního oteplování vbrzku očekávat mnohem radikálnější proměnu fauny. Tím však nová divočina nekončí. Jejím posledním příkladem

stojícím za zmínku nejsou ani výsypky po těžbě obydlené dřívě nezvyklými druhy, ani vojenské újezdy drancované těžkými vozidly, v nichž biodiverzita vzkvétá. Snad nejkurióznějším jevem je divočina různých městských brownfieldů. Jde o místa, která zdánlivě patří do naší gesce – a rozhodně nevynikají ani krásou, ani druhovým bohatstvím. Je pro ně ale typické, že se poněkud vymkla, zarostla, zplaněla. Referují výmluvně o tom, jak vypadá divoký člověk. Divoký člověk, který asociální legislativou a exekutivou způsobuje, že existují lidé bez domova, kteří se přesně na těchto místech stávají jinými typy divokých lidí. Divoký člověk, který se uchyluje se svou kriminalitou častěji spíš sem než do lůna hlubokých hvozdu, jak nám čas od času připomenou různé urbánní horůrky v Blesku.

Tím, že i na těchto divokých místech v samém středu civilizace je zezeň, byť rostoucí na zdegradované půdě, čemuž odpovídá její často smetištní podoba, stahují se sem nejen lidé v hraničních životních situacích, ale i zvíř. Místní stromy ostatně splňují všechny blahodárné funkce jako všechny ostatní stromy v krajině i městech. A protože kritika přístupu, který vyčleňuje autentické přírodě místo pouze v národních parcích a všude jinde otevírá prostor pro industriální běsnění, dolehla i k politikům, ochránářům a dalším, kdo se snaží podobu divočiny ovlivnit, objevuje se nový trend. Jeho podstatou je snaha propojit jakékoliv druhy zeleně včetně brownfieldů v pokud možno nepřerušené pásy, aby mohla zvířata migrovat a byla zachována biodiverzita. Tento přístup prosazuje například vlivná anglická organizace Wild Europe, která je jednou z poradních organizací Evroparlamentu. Podaří-li se to, můžeme doufat, že tato poslední podoba „divočiny“ dokáže i naše vnímání posunout zpátky tam, kde by mělo být. K divočině jako místu, jehož všechny části jsou neutrální, a nikoli rozdělené na dobré a špatné. K divočině, jež je proměnlivým kontinuem a vyznačuje se především rozmanitostí. K divočině coby inherentní součásti veškeré, tedy i městské krajiny. K divočině, která dokáže uzdravovat sama sebe – a možná, opustíme-li své mantinely plánovačů slunce, deště a zvířat, dokonce i nás.

Sepsáno pro A2/18, vydáno 2. 9. 2015.

EKOLOGICKÉ PARADIGMA V KRAJINNÉM PLÁNOVÁNÍ A ROLE KRAJINÁŘSKÉ ARCHITEKTURY V ČR

JAN RICHTR

Mgr. JAN RICHTR

Doktorand na Ústavu prostorového plánování fakulty architektury ČVUT v Praze. V roce 2014 pracoval na studiu městského zemědělství na Landscape Architecture Department, State University of New York, kde se podílel na výuce v ateliéru krajinářské architektury, na ČVUT spolupracuje na výuce v ateliéru Landscape & Architecture Henryho Hansona, spolupracuje také s dalšími architekty na projektech v územním plánování.

Na současně tvorbě běžné a otevřené krajiny se v České republice podílí především zemědělská činnost a nástroje územního plánování. Jinak řečeno zemědělské společnosti především skrze silně industrializované zemědělství a obce skrze územní plánování. Na příkladu ÚSES bych rád uvedl některé problémy tvorby každodenní krajiny u nás. Nejdříve je důležité si uvědomit, jak silný nástroj při tvorbě krajiny ÚSES je. Především je velmi dobře legislativně a metodicky zakotven v samotném územním plánování a územních plánech obcí, které jsou závazné pro veškeré činnosti na celém území jejich katastrů a i takový vymezený, leč neexistující lokální biokoridor tvoří limit ve využívání území - chrání v minimální míře prostor pro zelenou síť. Územní plán tudíž nastavuje pravidla pro činnosti a podobu zastavěného i nezastavěného prostředí na veškerém území ČR (výjimku tvoří vojenské újezdy a zvláště chráněná území se svými plány péče a vlastními samosprávnými orgány).

EKOSYSTÉMOVÝ PŘÍSTUP V KRAJINNÉM PLÁNOVÁNÍ STÁLE CHYBÍ

Prvním problémem je velmi technicky a rigidně definovaný ÚSES, který je postaven na (v podstatě překonané) ekologické teorii ostrovů. Dlouhodobější poznání toho, jak se tento princip uplatňuje v silně zemědělské a kulturní krajině, však chybí. Je to především kvůli malému počtu realizovaných projektů ÚSES a jejich komplexnímu výzkumu, který by dostatečně prokázal pozitivní vliv na druhovou a genetickou diverzitu organismů v krajině a její nebiologické procesy. Samotný ÚSES má proto přízviska jako ekologická infrastruktura, páteř krajiny nebo ekologická síť, které dobře ilustrují omezenost tvorby krajiny tímto nástrojem především na prostorové uspořádání vegetace a vodních prvků vůči obhospodařovaným plochám a zastavěnému území. Tento značně inženýrský přístup v reálném světě často degraduje ÚSES

na jakési spojování teček do hezkého obrázku, protože projektant ÚSES musí dodržet metodické pokyny, které kvůli své obecnosti - aby byly aplikovatelné na celém území ČR - nemohou v dostatečné míře reflektovat specifické lokální charakteristiky krajiny. Z ÚSES se tak stal velmi silný nástroj pro tvorbu krajiny, k jehož projektování podle pevně dané metodiky není potřeba velkých ekologických a terénních znalostí a který nemá (možná právě proto) ve své podstatě ne své době. Na druhou stranu právě díky tomu je tento systém součástí plánovacích dokumentů téměř všech obcí v ČR. Tento stav, kdy sice máme silnou územní ochranu krajiny, ale ta je v mnoha případech jen virtuálně na papíře, může také souviset se stále poměrně slabou mezioborovostí územního plánování v ČR, a to směrem k (nejen) přírodovědně zaměřeným profesím, především pak krajinářské architektuře, ale i ekologii, která již opustila staré paradigma prostorově definovaných vztahů v rovnováze a chápe přírodní prostředí z ekosystémového pohledu jako stále se měnící dynamický systém, který je vším, jen ne rovnovážným a neměnným (Cook, 1999). Naopak filosofie ÚSES, a tudíž i celé jeho chápání nebiologickými profesemi, které ho následně do krajiny projektují, se tuto rovnováhu snaží prostřednictvím ÚSES nastolit a jen málo zohledňuje další procesy, ke kterým v prostředí dochází. Ty velmi často nemají svoji fyzickou manifestaci v prostoru, ale mění prostředí a organismy v čase. Bez hlubších znalostí daného ekosystému zůstávají tyto děje tvůrci plánu skryty. Navíc takové procesy jsou v naší krajině spojeny především s další lidskou činností, jako je zemědělské obhospodařování půdy, kde dochází k obtížně regulovatelným změnám v zemědělské praxi a jeho vlivu na ostatní části agro-ekosystému.

Tento vliv je možné uvést na příkladu hodnocení stavu skladebných částí ÚSES v čase, jako to například provedli Jelínek

a Úradníček (2013) u některých jihomoravských lokálních biokoridorů. Tyto prvky se od doby svého založení před dvaceti lety potýkají s několika problémy. Některé z nich jsou způsobeny přímými zásahy zemědělců, např. neodborné ořezy na okrajích částí ÚSES a zásahy do porostů, které nevratně poškozuji jak vysazené dřeviny, tak nepřímo i stanovištní podmínky pro další, už přirozeně se rozvíjející druhy. Zemědělská činnost má podle autorů pravděpodobně i nepřímý vliv na zdravotní stav dřevin tvořící tyto biokoridory. Dochází u nich k výskytu hnilob a dřevokazných hub, které indikují špatný zdravotní stav a působení stresových faktorů. Takové stromy se pak často vyvrací bez kořenů při bázi kmene. Autoři tento jev přisuzují částečně

znalosti o fungování kulturních ekosystémů do odbornosti osob autorizovaných k výkonu krajinného plánování tak, aby navržené a následně realizované struktury v krajině dobře obstály i v čase.

PLÁNOVÁNÍ KRAJINY JE TRANSDISCIPLINÁRNÍ PROCES

Druhý problém českého krajinného plánování je problém systémový a společenský. Jak velká pozornost se v procesech územního plánování věnuje tvorbě a péči o krajinu? Troufám si říci, že stále nezasloužené malá, a to hned z několika důvodů, které se pokusím více popsat.

V České republice máme bohužel velmi slabou tradici mezioborové spolupráce a týmového přístupu při plánování nezastavěné

na specifický přístup v českém krajinném plánování, kdy tuto vysoce odbornou činnost může vykonávat i architekt bez hlubšího ekologického vzdělání. Od výše popsaného přístupu tvůrců plánu ke krajině, jako dynamickému prostředí měnícímu se v čase, tak u nás máme stále dlouhou cestu.

K tomu se váže i tradičně velké podfinancování v územním plánování, které personálně limituje větší mezioborové zapojení expertů do plánovacích procesů. Tento stav se snad začíná pomalu měnit a jednotlivé obce vyčleňují více prostředků na pořizování svých územních plánů. To se projevuje v posledních několika letech i na stále častějším vypisování otevřených soutěží, které vytváří konkurenční prostředí mezi jednotlivými týmy a mohou tak postupně zvyšovat i kvalitu územních plánů například tím, že má návrh podrobně zpracovanou koncepci krajiny a je tak jako celek v soutěži lépe hodnocen. Tradice otevřených soutěží však stále ještě není běžnou praxí. Posledním důvodem společenského podhodnocení péče o krajinu je i málo rozvinutý obor krajinařské architektury, tak jako ho známe ze západních zemí. V České republice tento obor historicky vychází ze zahradní architektury a sadovnictví a jako „pouhé zahradnictví“ je stále chápán většinou laické i odborné veřejnosti, což se naprosto neslučuje s rolí krajinařského architekta jako vedoucího mezioborových týmů plánovačů tak, jak je to běžné v cizině. Krajinařští architekti a plánovači nemají u nás svoje oddělené profesní komory a všichni spadají pod českou komoru architektů. To je opět český unikát, oproti

Ukázka transdisciplinárního přístupu v praxi. Američtí studenti krajinařské architektury pracují na ateliérovém projektu „jedlého kampusu“ společně se studenty restaurační ekologie. Foto Jan Richtř

i vlivu mikroklimatu, zemědělské, na dusík bohaté půdě, ve kterých jsou porosty ÚSES vysazeny a také dlouhodobému působení reziduí pesticidů ze zemědělské činnosti, které porosty dále oslabují a otevírají cestu různým onemocněním. Podobně zaměřený ekologický výzkum ÚSES by měl být důležitým tématem v českém krajinném plánování a dobře ilustruje, že péče o navržené prvky nekončí jejich realizací, ale v intenzivně využívané krajině vyžaduje také dlouhodobý monitoring a péči, i větší orientaci na další vývoj ÚSES v čase, který je ovlivněný okolním prostředím a lidskou činností. Tento přístup, pokud má být poctivý, je nicméně velmi těžko proveditelný, protože nelze podrobně sledovat stovky a tisíce skladebných prvků ÚSES, nicméně by bylo možné více integrovat

krajiny. Tvorba územních plánů je u nás stále doménou především architektů, urbanistů a dalších technických a uměleckých profesí zaměřených na tvorbu zastavěného území a doprovodných infrastruktur. Ekologové nejsou vždy součástí těchto týmů a problematika krajiny je proto v procesech územního plánování často podřadným tématem, se kterým se zpracovatel vypořádá často jen v nezbytných mezích minimálního vymezení ÚSES, bez detailnějšího ekologického rozboru situace v terénu. Tento stav je navíc i systémově podpořen tím, že dnes mohou ÚSES plánovat i architekti s takzvanou velkou (všeobecnou) autorizací a tudíž se neklade (a ani při takové šíři odbornosti nemůže) tak velký důraz na odbornost těchto osob pro plánování krajiny, jaký by byl potřeba. Tento jev ukazuje

„Nejllepším způsobem, jak přispět k více ekologicky fundovanému plánování, tvorbě a péči o krajinu, je větší v zapojení ekologicky a biologicky vzdělaných odborníků do procesů územního plánování.“

zahraničí (např. USA), kde architekti, krajinařští architekti a plánovači mají vlastní asociace a vlastní oborové zkoušky. U nás je tedy prostor plánování, a tudíž i plánování krajiny, systémově obsazen především architektonickou profesí. I když je tento stav výsledkem historického vývoje, může

ukazovat i na malou progresivnost těchto oborů u nás. Pokud k tomu přidáme ještě poměrně velkou uzavřenost české architektonické scény vůči novým trendům ze zahraničí a nedostatečný důraz na ekologické vzdělávání architektů na našich univerzitách, vytváříme stav, který se jen pomalu mění a na který česká krajina dlouhodobě doplácí. Tuto kritiku jsme také více rozebrali s kolegyní, krajinářskou architektkou

Martinou Sarvašovou v článku z roku 2012 pro Zahrada-Park-Krajina.

Podle mého názoru je nejlepším způsobem, jak přispět k většímu ekologicky fundovanému plánování, tvorbě a péči o krajinu, větší zapojení ekologicky a biologicky vzdělaných odborníků do procesů územního plánování. Tato změna se bude muset týkat především lepšího vzdělávání i společenského a profesního přehodnocení role

krajinářského architekta vůči ostatním architektonickým profesím při tvorbě volné krajiny. Zásadní změna zemědělského hospodaření by nicméně přinesla daleko fundamentálnější dopady na kvalitu české volné krajiny, než jen vysazování a následná péče o její, byť sebelepší, zelenou páteř.

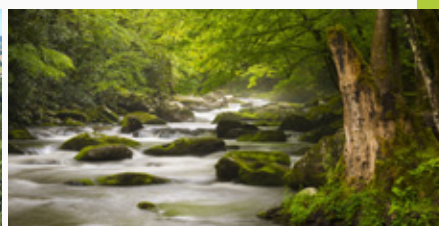
POUŽITÉ ZDROJE

- **Cook R. E., 1999.** *Do Landscapes Learn? Ecology's "New Paradigm" and Design in Landscape Architecture. Reprint in Projective Ecologies, 2014.* Eds Chris Reed & Nina-Marie Lister. Harvard University Graduate School of Design. 378 pp.
- **Jelínek B., Úradníček L., 2013.** *Stav vybraných biokoridorů 20 let od založení. Sborník ze semináře ÚSES zelená páteř krajiny. Brno.*
- **Sarvašová M., Richtr J., 2012.** *Nové -ismy v městské tvorbě 21. století. Zahrada - Park - Krajina.*

INZERCE

STUDUJ PŘÍRODU ON-LINE!

NOVÉ E-LEARNINGOVÉ KURZY OPĚT OD LEDNA

- Kritické myšlení v ochraně přírody
- Managementy
- Lesnictví
- Ochrana vod
- Vývoj české krajiny
- Legislativa a ochrana přírody
- Zemědělství
- Globální změna klimatu

Přihlásit se můžete na
www.forumochranyprirody.cz/e-learning

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska/Supported by grant from Iceland, Liechtenstein and Norway.

Fórum
ochrany přírody

PŘÍBĚHY ČESKÉ PŘÍRODY

EVA CEPÁKOVÁ, VERONIKA NĚMCOVÁ

VÝSTAVA FOTOGRAFIÍ V ROZTOCKÉM ZÁMKU JE INSPIRACÍ K POZOROVÁNÍ PŘÍRODY

Mgr. EVA CEPÁKOVÁ, Ph. D.

Odborný pracovník v neziskových organizacích zaměřených na ochranu přírody (Beleco, Česká společnost pro ochranu netopýřů).

Ing. VERONIKA NĚMCOVÁ

Marketing & PR manager v organizaci Beleco.

Česká příroda je plná zajímavých příběhů. Není nutné za nimi putovat do nedotčených koutů národních parků, mnohé z nich se odehrávají přímo za našimi dveřmi. Na tuto skutečnost poukazuje populárně naučný projekt „Příběhy české přírody“ společnosti Beleco, jehož cílem je představit nové vnímání vztahu člověka a krajiny a veřejnost zapojit do poznávání přírody. V prostorách Středočeského muzea v Roztokách u Prahy nyní můžete zhlédnout [výstavu fotografií](#), která nabízí nevšední pohledy na českou přírodu a krajinu prostřednictvím děl amatérských a profesionálních fotografů.

Výstava prostřednictvím osmi populárně naučných příběhů představuje odhalení změn, které v české přírodě v běhu času a často zásluhou člověka nastaly. Hlavním záměrem organizátorů výstavy je návštěvníky inspirovat k hledání a pozorování bohatství přírody všude kolem nás, i v našem nejbližším okolí. Podstatná část výstavy vzešla z nejlepších snímků letní foto a video soutěže a z fotografických workshopů, pořádaných společností Beleco v průběhu le-

tošního jara a léta. Vítězné fotografie, které na výstavě můžete vidět, vybírala odborná porota z více než 600 soutěžních snímků. Fotografové z různých koutů České republiky zasílali své příspěvky do tří kategorií, jejichž témata byly Příroda ve městě, Krajina zázraků a Příroda v akci. Absolutními vítězi jednotlivých soutěžních kategorií se stali Jan Veber se snímkem „Dva v jednom“, Petr Orság s fotografií „Paprsky naděje“ a Rostislav Štefánek, autor snímků „Svačina“ a „Jarní romance“. Všechny oceněné fotografie si můžete prohlédnout také na [webových stránkách](#) Příběhy české přírody. „Své“ příběhy české přírody v Roztokách představí i přední čeští fotografové Ondřej Prosický a Pavel Radosta.

PŘÍBĚHY ČESKÉ PŘÍRODY jsou v Roztokách vystavovány od 15. října do 16. prosince 2015. Mezi další místa této putovní výstavy bude patřit například Univerzitní kampus Masarykovy Univerzity v Brně či na jaře Botanická zahrada v Praze.

Projekt je realizován díky podpoře grantu z Islandu, Lichtenštejnska a Norska. Více na www.beleco.cz/pribehyceskeprirody.

fond
pro NNO

NROS
Nadace rozvoje občanské společnosti

nadace
partnerství
LIDÉ A PŘÍRODA

ISLAND
LICHTENŠTEJNSK
NORWAY
eea
grants

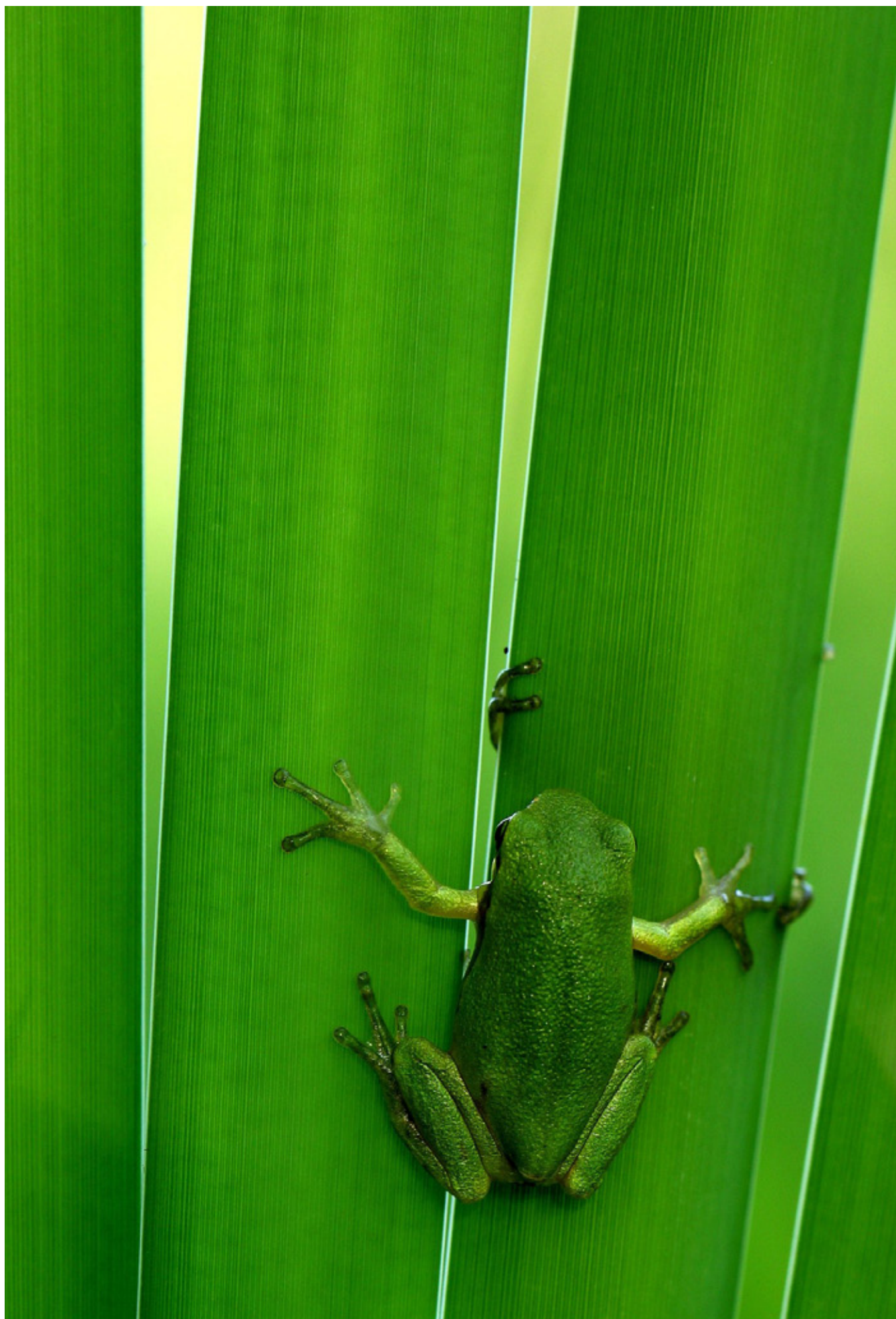
POZNATKY Z ČESKÉ VĚDY A VÝZKUMU

Inger et al. (2015): *Common European birds are declining rapidly while less abundant species' numbers are rising. Ecology Letters 18: 28-36.*

STATUS BĚŽNÉHO DRUHU NENÍ ZÁRUKOU IMUNITY PŘED ÚPADKEM A VYHYNUTÍM

Většina ochrannářského úsilí je zaměřena na podporu vzácných druhů. Ovšem při analýze třicetiletých populačních trendů 144 druhů ptáků bylo zjištěno, že v současnosti vzácnější druhy přibývají, kdežto mizí druhy běžné. Ty přitom mají větší význam z hlediska fungování ekosystémů. Ochrannářské snahy by se tedy měly zaměřit i na tyto druhy. Možnými cestami je restrukturalizace agro-environmentálních dotací a věnování větší pozornosti městským ekosystémům a zelené infrastruktuře.

-simplak-

Jan Veber - Dva v jednom, 1. místo v kategorii *Příroda za dveřmi*

Petr Orság - Paprsky naděje, 1. místo v kategorii *Krajina zázraků*

Rostislav Štefánek - Svačina, 1. místo v kategorii *Příroda v akci*

Rostislav Štefánek - Jarní romance, 1. místo v kategorii *Příroda v akci*

VÝSTAVA FOTOGRAFIÍ

PŘÍBĚHY 15. 10. – 16. 12. 2015
české PŘÍRODY

na zámku ve Středočeském muzeu
v Roztokách u Prahy

www.beleco.cz/pribehyceskeprirody

STAV PŘÍRODY V EVROPSKÉ UNII V ROCE 2015

MICHAEL HOŠEK

EVROPSKÁ AGENTURA PRO ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ (EEA) VYDALA V KVĚTNU TOHOTO ROKU ZPRÁVU O STAVU PŘÍRODY V EU (V ORIGINÁLE STATE OF NATURE IN THE EU). I KDYŽ BY SE MĚLO JEDNAT O DOPOSUD NEJPŘESNĚJŠÍ A NEJOBŠAŽNĚJŠÍ SOUHRN O STAVU BIODIVERZITY V EVROPĚ, PŘÍLIŠ POZORNOSTI U NÁS NEVYVOLAL. POJĎME SE PODÍVAT, NA ČEM SE ZAKLÁDÁ, CO ŘÍKÁ A JAK JE MOŽNÉ JEHO VÝSLEDKY UPLATNIT V PRAXI.

Ing. MICHAEL HOŠEK

V Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR byl odpovědný za praktickou implementaci evropské legislativy a dokumentaci ochrany přírody včetně sledování jejího stavu (monitoringu). V současnosti je konzultantem v mezinárodních projektech, členem Rady Světového svazu ochrany přírody (IUCN), viceprezidentem EUROPARC Federation a koordinátorem její sekce Central and Eastern Europe.

CO ZPRÁVA O STAVU PŘÍRODY V EU HODNOTÍ?

Zpráva hodnotí, jednoduše řečeno, druhy a přírodní stanoviště uvedené ve vybraných přílohách směrnice o stanovištích a všechny druhy pravidelně se vyskytujících ptáků dle směrnice o ptácích (ty však nově až od roku 2013). Zpráva je sloučeným výsledkem reportů (hodnotících zpráv), podávaných v šestiletých periodách členskými státy EU pro každý předmětný druh a typ přírodního stanoviště dle uvedených směrnic. Současné výsledky hodnotí stav na území 27 členských zemí vyjma Chorvatska, které do EU vstoupilo teprve před dvěma lety. Důležité je samozřejmě také sdělit nejen co se hodnotí, ale také proč: zprávy by měly indikovat, jak je EU úspěšná při naplňování své Strategie EU v oblasti ochrany biologické rozmanitosti do roku 2020. Jedinými nástroji, které EU v této oblasti má, jsou totiž pouze výše zmíněné směrnice. Hodnotící zprávy byly členskými státy včetně ČR vypracovány pro druhy a typy přírodních stanovišť dvakrát: poprvé v roce 2007 (pro periodu 2001 - 2006) a následně v 2013 (perioda 2007 - 2012). Metodika sice byla pro druhou periodu upravena, avšak způsobem, který umožňuje srovnání s předchozím obdobím. O vývojových trendech si zatím nemůžeme udělat přesnou představu, a to až do roku 2020, kdy bude dokončeno třetí kolo hodnocení.

U nás byly výsledky hodnotících zpráv průběžně publikovány v časopise *Ochrana přírody* (za první i za druhé období), a zároveň použity jako základ některých souhrnných hodnocení na národní úrovni

(např. Příroda a krajina ČR – zpráva o stavu 2009). Bez ohledu na pravidelnou medializaci jsou u nás často tyto zprávy považovány za výstup doposud neexistujícího „monitoringu Nature 2000“. To je zásadní nepochopení, které je až překvapivě úspěšným memem. Fakticky se totiž vyhodnocuje stav předmětných fenoménů (tj. druhů a přírodních stanovišť) v celém jejich areálu, nejen lokalitách Nature 2000. Stav se hodnotí na území celého státu.

Konkrétně se pro každý druh a přírodní stanoviště reportuje kromě obecné popisné části hodnocení tzv. stav z hlediska ochrany a jeho trend. Pro hodnocení stavu z hlediska ochrany je používán uživatelsky přívětivý semafor, ve kterém zelená znamená stav příznivý (Favourable), oranžová stav méně příznivý (Unfavourable – inadequate) a červená stav nepříznivý (Unfavourable – bad). Vedle toho je možné hodnotit šedivě stav také jako neznámý (Unknown). Celkové hodnocení stavu pro každý fenomén je založeno na dílčích hodnotách, kterými jsou pro přírodní stanoviště: rozšíření (současné), potenciální (ideální) areál, rozloha, vlivy a hrozby, struktura a funkce a budoucí vyhlídka. U druhů se namísto rozlohy určuje velikost populace. Státy zároveň dodávají informace, zda se trend v případě, že je nepříznivý, zlepšuje (improving), je stabilní (stable), zhoršuje se (deteriorating) nebo je trend neznámý (unknown).

U ptáků bylo hodnocení provedeno poprvé až v roce 2013 a výstup má jinou podobu. Výsledkem je hodnocení v jedné z následujících kategorií: stav dobrý či zajištěný (Secure), téměř ohrožený či zhoršený

V článku necituji některé informace záměrně (např. čísla směrnic) a stejně tak necituji zdroje, na které se snažím odkazovat přímo v jejich elektronické a dostupné podobě. Věřím, že to text alespoň trochu odlehčí a zájemci o detailní informace si je budou schopni lehce dohledat sami.

(Near threatened, Declining or Depleted), ohrožený (Threatened) nebo neznámý (Unknown). I v tomto případě dodávají státy informaci o tom, zda je trend populace rostoucí (increasing), stabilní (stable), klesající (declining) nebo neznámý.

Z výše uvedeného vyplývá následující:

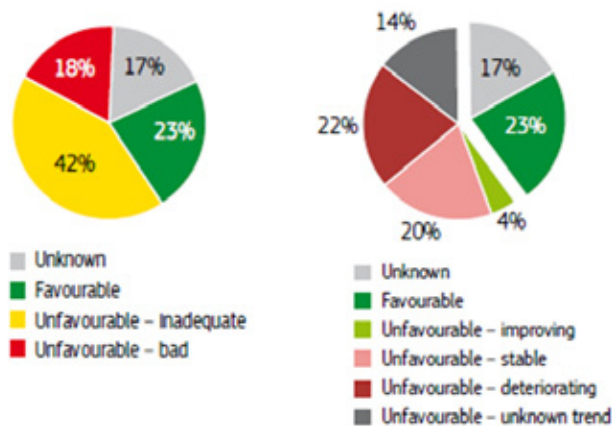
- **stav biodiverzity v EU se interpretuje prostřednictvím předem vybrané skupiny fenoménů, a to těch zpravidla ohrožených či jinak výjimečných (např. endemitů);**
- **hodnotí se jejich stav v celém jejich areálu, tj. není omezen soustavou Natura 2000;**
- **jedná se o metodicky jednotný postup, aplikovaný stejným způsobem všemi členskými státy (tj. výsledky je možné extrapolovat na evropskou úroveň).**

SOUČASNÝ STAV

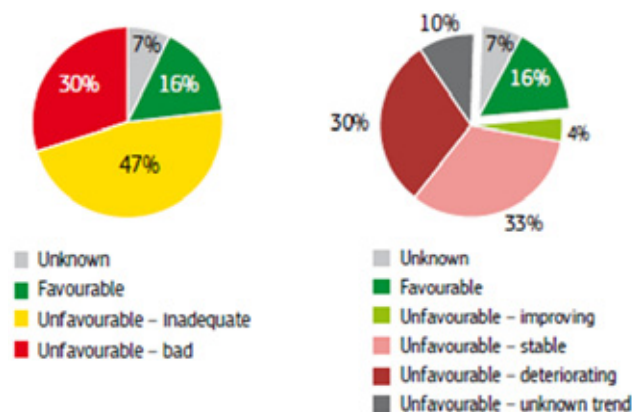
Zpráva je na svých 173 stranách velmi obsáhlá a detailní a cílem tohoto textu není překládat výsledky do obecnější formy. Zároveň jsou veškeré výstupy k dispozici na stránkách EIONET. Konkrétně report dle směrnice o ptácích v souhrnném znění [zde](#) a hodnocení druhů a typů přírodních stanovišť [zde](#). Tam si lze velmi přehledně filtrovat informace dle vlastních požadavků. Proto se budu soustředit jen na hlavní závěry.

Na celém kontinentu bylo hodnoceno 1200 druhů rostlin a živočichů, 450 druhů ptáků a 230 typů přírodních stanovišť; v ČR 273 druhů rostlin a živočichů, 50 druhů ptáků a 93 typů přírodních stanovišť. Jediný stát, který neodevzdal data, bylo Řecko. Česká republika cíleně odevzdala data o ptácích jen pro druhy, pro které jsou u nás vyhlášeny ptačí oblasti (důvody k tomu jsou jiným tématem). Jak ze zprávy, tak z dat a informací na stránkách EIONET je zřejmé, že se jedná o velmi obsáhlé hodnocení, které nemá v oblasti biodiverzity v Evropě obdoby. **I když je podrobnost a kvalita výsledků velmi vysoká, je třeba také poznamenat, že státy hodnocení provádí stále spíše formou expertního hodnocení (např. kulatých stolů) a odhadů, než použitím exaktních hodnotících metod.** Je to proto, že na většině území EU stále neprobíhá metodicky jednotný a pravidelný monitoring a data jsou pro hodnocení získávána z různých zdrojů. Česká republika je v tomto směru se svým sledováním stavu biotopů a druhů, koordinovaným Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR, světlou výjimkou.

Následující dva grafy porovnávají výsledky hodnocení pro období 2001 - 2006 (nalevo) a pro 2007 - 2012 (napravo). Pro druhy živočichů a rostlin je hodnocení a jeho srovnání pro jednotlivé periody následující (veškeré grafy jsou převzaty z Natura 2000 Newsletter, no. 38, June 2015):

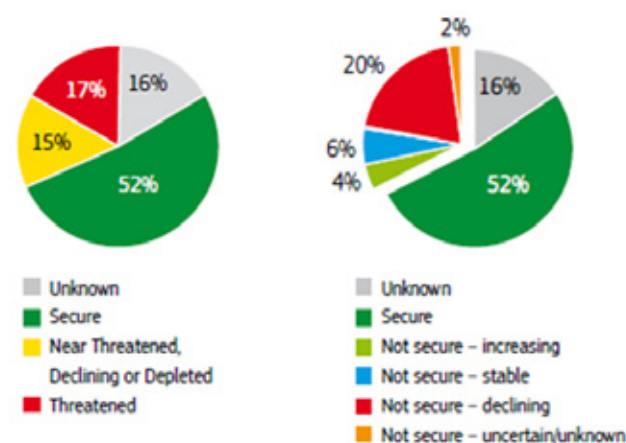

Pro typy přírodních stanovišť jsou výsledky zde:

Hodnocení v širší škále pro druhé období je dáno změnou a zpřesněním metodiky. Při podrobnějším pročení je ale jasné, že se **stav oproti předchozímu období v případě druhů i stanovišť nijak zásadně nezměnil**. Poměry mezi kategoriemi zůstávají přibližně stejné. Změny v hodnocení jsou většinou způsobeny zpřesněním metodiky a získáním dalších dat pro hodnocení. Většina výsledků však prakticky nedoznává změň. Pokud ano, stav druhů a přírodních stanovišť se spíše zhoršuje, než zlepšuje. Totéž se týká i České republiky.

Pro ptáky je výsledek hodnocení pro období 2007 - 2012 zde:

Levý graf ukazuje stav populací, pravý trendy. I když se stav může zdát na jednu stranu lepší než u ostatních druhů, ani zde se nejedná o příznivý výsledek. **V dobrém stavu je jen polovina populací druhů ptáků.**

Nedostatky v kvalitě dat dokazuje i rozptýl ve výsledcích, dodaných státy. Například u přírodních stanovišť má hodnocení v kategorii stav nepříznivý – stabilní hodnotu od 18% (Itálie) až po 100% (Bulharsko). Podrobněji jsou tyto rozdíly a jejich důvody popsány jak v samotné Zprávě o stavu (str. 62), tak jejích přílohách (str. 40).

O důvodech, vedoucích k současnému stavu, vypovídá popis tlaků a hrozeb. Největší a bohužel stále negativní vliv má zemědělství, pak ekonomické tlaky. To má silný nádech dobře známého rozporu. EU a její státy na jedné straně přírodu chrání, na straně druhé zároveň vlastními aktivitami stále ničí nebo alespoň její stav nezlepšují. Zajímavé je, že státy v této části hodnotících zpráv často zmiňují nedostatek podpory ze strany místních samospráv. Je tedy jasné, že pro ně je ekonomický rozvoj bez vazby na jeho udržitelnost stále prioritou.

ZÁVĚR

Výsledek hodnocení stojí jistě za pozornost. Nic přesnějšího k dispozici neexistuje, a to ani ve formě červených seznamů pro druhy. Zároveň z hodnocení vyplývá, jaký je celkový stav přírody v EU. Ale také bohužel to, zda je EU schopna splnit svůj vlastní

„Hodnotící zprávy jsou koncipovány tak, že popisují stav, ale nemluví o tom, jak ho konkrétně zlepšit.“

cíl v oblasti biodiverzity do roku 2020. Tím je zvýšení podílu fenoménů ve stavu příznivém oproti výsledku periodě 2001 - 2006 (o 100% u přírodních stanovišť a 50% u druhů rostlin, živočichů i ptáků). Šance při současném trendu si každý domyslí sám. Hodnotící zprávy jsou koncipovány

tak, že popisují stav, ale nemluví o tom, jak ho konkrétně zlepšit. A to je také problémem pro širší uplatnění výsledků v praxi. Pro diskusi s těmi, kteří stav druhů a stanovišť opravdu ovlivňují, totiž potřebujeme jasné a opravdu přesnými daty podložené informace a z toho vyplývající doporučení. Bez ohledu na tento nedostatek by však **hodnotící zprávy měly být brány vážně těmi, kdo na politické či strategické úrovni rozhodují.** Koneckonců, je to hodnocení založené na legislativě, kterou by se měli řídit. Výsledky to ale nepotvrzují.

Za cenné připomínky k textu děkuji Carlosu Romaovi z Evropské agentury pro životní prostředí a Zdeňku Vermouzkovi z České společnosti ornitologické.

POUŽITÉ ZDROJE

- Elektronická verze „State of nature in the EU“ ke stažení [zde](#)
- Hodnotící zprávy druhů a přírodních stanovišť: [the Reference Portal for Article 17 of the Habitats Directive](#)
- Hodnotící zprávy druhů a přírodních stanovišť: [the Reference Portal for Article 12 of the Birds Directive](#)
- Souhrnný článek o výsledcích v [Natura 2000 Newsletter](#)
- Výsledky pro vybrané skupiny fenoménů jsou popsány ve vybraných článcích v časopise *Ochrana přírody* ([přírodní stanoviště](#), [bezobratlí](#), [obratlovci](#))

INZERCE

KURZ ČŽV - AKTUÁLNÍ TRENDY V OCHRANĚ PŘÍRODY

- PROČ?** Kurz reaguje na dlouhodobou absenci průběžného odborného vzdělávání s důrazem na současné trendy.
- PRO KOHO?** Kurz je určen pro všechny zájemce z řad profesionální i dobrovolné ochrany přírody.
- KDY?** Kurz je 4 semestrální. Bude probíhat vždy v měsících leden (2 dny) a září (2 dny). **Kurz začíná 12. a 13. ledna 2016.** Do kurzu je možné nastoupit i v pozdějším termínu, a dokončit tak dvouletý cyklus absolvováním příslušné části cyklu následného.
- KDE?** Přednášky probíhají vždy v **Krajinově posluchárně v budově Přírodovědecké fakulty UK, Benátská 2, Praha 2.**

Program přednášek celého kurzu a lektorů je uveden [zde](#).

Více informací na www.natur.cuni.cz/fakulta/zivotni-prostredi/kurz-czv.

NATURA 2000 - BIOGEOGRAFICKÝ PROCES

MICHAEL HOŠEK, STANISLAV BŘEZINA

ZPRÁVA Z BIOGEOGRAFICKÉHO SEMINÁŘE

Ing. MICHAEL HOŠEK
viz. str. 31

Mgr. STANISLAV BŘEZINA, Ph.D.
botanik na Správě KRNP, řeší agendu
spojenou s Naturou 2000

Evropská komise (EK), která v roce 2010 rozvíjela plán, jak pokračovat v zavádění soustavy Natura 2000, měla v té době k dispozici poměrně jednoznačné informace. Vyhlášení lokalit probíhalo v podstatě uspokojivě, ale základním problémem byla, a doposud je, aktivní péče o evropsky významné fenomény – v lokalitách i ve volné krajině. Významná část lokalit doposud nemá dostatečný plán péče se specifickými opatřeními k zachování či zlepšení stavu předmětných fenoménů. A pokud lokalita plán péče má, nemusí to vždy znamenat, že zde probíhá aktivní péče.

EK proto na konci roku 2011 zahájila tzv. biogeografický proces, který ale nemá nic společného s bilaterálními biogeografickými semináři mezi EK a členskými státy, které slouží pouze k doplňování lokalit do soustavy Natura 2000. Účelem biogeografického procesu je podporovat státy a relevantní partnery (správce lokalit,

„Základním problémem je aktivní péče o evropsky významné fenomény.“

majitele pozemků, nájemce) v provádění dostatečné péče. Navíc je zaměřen na výskyt předmětných fenoménů v celém jejich areálu, nejen v lokalitách soustavy Natura 2000 (ta „pouze“ přispívá k jejich ochraně ve svých územích).

V praxi se proces odehrává formou seminářů, tematicky zaměřených na jednotlivé biogeografické oblasti. Jejich cílem je umožnit sdílení zkušeností mezi účastníky, identifikaci priorit z hlediska péče a případné zahájení spolupráce např. formou společných přeshraničních projektů. Účastníky jsou experti z jednotlivých států. Diskuse se odehrává, aby byla dostatečně specifická a měla uchopitelné výstupy, separátně pro jednotlivé skupiny fenoménů formou workshopů (např. pro lesní stanoviště, mokřady apod.). Výstupem seminářů je

identifikace hrozeb, priorit a doporučení pro zlepšení péče o jednotlivé fenomény. Zároveň EK předpokládá, že seminář je jen úvodem k dalším aktivitám, které si budou organizovat členské státy samy, a budou tak dále využívány výstupů rozvíjet.

I proto se biogeografický seminář, kterého jsme se účastnili v červnu v Lucemburku, nazývá v originále „kick-off seminar“. Byl tematicky zaměřen i na naše biogeografické oblasti – kontinentální a panonskou. Asi kvůli zvýšení efektivity se kromě zmíněných oblastí účastníci zabývali i černomořskou a stepní oblastí. Celkem se tedy týkal 14 států. Za Českou republiku se účastnili zástupci resortu MŽP, nevládních organizací, ale i zástupci sdružení vlastníků (např. SVOL). Organizátoři připravili jako podklad obsažný dokument (ke stažení [zde](#)). Ten byl mj. založen na výsledcích dotazníků, ve kterých experti již předem identifikovali fenomény k diskusi. Výstupy dvoudenní práce v tematicky zaměřených workshopch jsou ke stažení [zde](#) a obsahují i prezentace příkladů z praxe.

Zúčastnili jsme se workshopu zaměřeného na travní společenstva, vřesoviště a křoviny, opíšeme proto stručně formu výstupů na těchto fenoménech (souhrn výsledků je k dispozici [zde](#)). Diskuse byla obecná, protože probíhala pro celou skupinu přírodních stanovišť dohromady (a všech 14 účastnících se států). V první fázi byly identifikovány největší tlaky a překážky bránící efektivní péči. Jako tři nejvýznamnější tlaky byly identifikovány sukcese, invazní druhy a změna způsobu hospodaření. U překážek se také nejednalo o významné překvapení – nedostatečné finanční prostředky a nedostatečné povědomí majitelů a vlastníků o potřebných opatřeních. To vše se v případě této skupiny fenoménů samozřejmě úzce váže ke Společné zemědělské politice EU a její neschopnosti či neochotě přizpůsobit se potřebám ochrany přírody. Zajímavější byly návrhy řešení,

Účastníci semináře diskutují vhodný management lučních společenstev v rámci terénní exkurze na jedné z lokalit Natura 2000 v Belgii. Foto Stanislav Březina

specifikované do úrovně konkrétních opatření. Sebereflexí účastníků byl návrh na pořádání komunikačních kurzů, zaměřených na vyjednávání s partnery. Mezi dalšími návrhy si zaslouží pozornost lepší sdílení zkušeností mezi jednotlivými státy, které citelně chybí.

Většina návrhů směřovala jako apel na EK. Koneckonců, cokoliv se týká nadnárodní úrovně v souvislosti se směrnicemi o stanovištích a ptácích, je logicky spojováno s kompetencí nebo alespoň aktivitou EK. Svému zapojení do realizace výstupů

semináře se však EK výrazně bránila s odkazem na nedostatečné kapacity a kompetenci členských států. Je nutné podotknout, že výstupy biogeografického procesu (a jeho seminářů) nejsou pro nikoho závazné. Jejich účelem je zlepšit (a někdy i zahájit) spolupráci mezi experty a správci a sdílet zkušenosti a postupy. To je samo o sobě hodnotným výstupem, ale zároveň i slabým místem procesu. EK předpokládá, že splnila svou roli tím, že semináře pořádá a umožňuje tak účastníkům interakci. Účastníci na druhou stranu očekávají,

že získané výstupy bude používat i EK a bude díky nim cíleně „tlačit“ na členské státy v oblastech, ve kterých implementují Naturu 2000 nedostatečně. Zdá se tedy, že se biogeografické semináře dostaly do začarovaného kruhu. Pomineme-li poměrně velkou obecnost závěrů (a jejich předvídatelnost), ani organizátor, ani účastníci nepřijímají aktivní roli v aplikaci výsledků.

Jedním ze způsobů, jak tento začarovaný kruh prolomit, je aktivnější zapojení a propojení všech, kteří o evropské fenomény pečují nebo je hospodářsky využívají. V této souvislosti upozorňujeme například na „[Natura 2000 Communication Platform](#)“. Kromě různých zaměřených diskusí a kalendáře aktivit naleznete na této webové stránce i informace potřebné k řešení konkrétních problémů. Nás zde osobně zaujala například inspirativní [brožura](#) o skutečně úspěšných AGRO-ENVI programech, které se povedlo nastavit v různých evropských regionech. Vzájemnou komunikaci evropských ochranářů při řešení konkrétních managementových problémů by měl usnadňovat rovněž nový program [Twinning Eurosite](#). Základní ideou programu je flexibilně vzájemně propojovat chráněná území, která mají stejné problémy, jako se to děje u vzájemné spolupráce různých evropských měst.

POZNATKY Z ČESKÉ VĚDY A VÝZKUMU

Šálek et al. (2015): *Changes in home range sizes and population densities of carnivore species along the natural to urban habitat gradient. Mammal review 45: 1-14*

NĚKTERÉ ŠELMY SI OBLÍBILY MĚSTO

Města představují pro mnoho druhů zajímavou alternativu tradičního životního prostředí. Přizpůsobují se jim i šelmy. V rozsáhlé analýze 411 článků věnujících se středně velkým šelmám v přirozených i městských podmínkách bylo zjištěno, že pět z osmi druhů má menší home range (liška, kojot, jezevec, mýval, rys červený; město nemá vliv na velikost home range u skunka, lišky šedé, kuny skalní) a tři z šesti druhů mají vyšší početnost ve městech (liška, kojot, mýval). Některé druhy se dokáží velmi dobře městskému prostředí přizpůsobit jak svým chováním, tak dalšími biologicko-ekologickými charakteristikami a rozšířit tak výrazně svou niku.

-simplak-

PAPEŽSKÁ ENCYKLIKA „LAUDATO SI“ A SVATÝ FRANTIŠEK

DAVID PITHART

PAPEŽSKÁ ENCYKLIKA „LAUDATO SI“ SE VĚNUJE ANALÝZE PROBLÉMŮ ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

RNDr. DAVID PITHART, CSc.

Nezávislý mezinárodní konzultant

v oboru životního prostředí v neziskové

organizaci Beleco. Je předsedou

Koalice pro řeky - sdružení neziskových

organizací s cílem prosadit ekologické

přístupy ve správě vodních toků.

Zabývá se aplikovanou říční ekologií,

problematikou vody v krajině

a konceptem ekosystémových služeb

a dialogem vědy a víry.

V květnu letošního roku byla zveřejněna papežská encyklika „Laudato si“, věnovaná analýze problémů životního prostředí.

„Po období iracionální důvěry v pokrok a v lidské schopnosti vstupuje část společnosti do uvědomělejší fáze. Lze pozorovat rostoucí vnímavost k životnímu prostředí a k péči o přírodu a uzrává upřímná a bolestná starost ohledně toho, co se děje naší planetě. Vydejme se na cestu, která bude zajisté neúplná a povede skrze otázky, které nás dnes zneklidňují...“¹⁹. Hutný dokument analyzuje příčiny ekologické krize a lidské chudoby a hledá východiska a návody, jak je překonat. Encyklika je určena doslova: „každé osobě, která žije na této planetě“, nikoli tedy jen křesťanům či věřícím. Chápe samu sebe jako nabídku, kterou může křesťanská tradice poskytnout

současnému lidstvu a „...sužované a devastované zemi, která sténá a spolu trpí“. Encyklika je syntetický a myšlenkově velmi bohatý text, členěný do pěti kapitol a číslovaných odstavců^{a,b}. Různorodost stylů odráží šíři témat a souvislostí – přírodovědecky koncipované pasáže střídají filosofické a teologické, sociologické a politologické; pisatel neváhá prokládat odborný text i biblickými a poetickými obrazy.

V prologu dokumentu se pisatel odvolává na odkaz sv. Františka jako na zásadní zdroj inspirace. Lze říci, že sv. František reálně, jednoduše a radikálně žil to, k čemu encyklika vybízí. V následujícím textu se zaměřím na několik vybraných témat, které s životem sv. Františka souvisejí a v encyklice jsou zmiňovány, zcela vědomě tak rezignují na celou řadu dalších zásadních myšlenek,

Obr. 1: Kutna sv. Františka, vystavená trvale v kostele Sv. Kláry v Assisi, pozoruhodný příklad recyklace materiálů. Jistě smutný pohled pro Františkova otce, bohatého obchodníka s látkami.

Obr. 2: Klášter pod horou La Verna – hora, kde dle legendy obdržel sv. František stigmata, rány na ruku a nohu připomínající utrpení Kristovo. Místo je nabito očekáváním a fluidem čehosi výjimečného. Na místě stojí františkánský klášter, kam nepřetržitě přijíždějí autobusy plné poutníků, mše se slouží každou hodinu, na samotné hoře ale nepotkávejte téměř nikoho.

kvůli kterým stojí za to encykliku číst.

Sv. František (1182-1226) se narodil v Assisi v rodině obchodníka s látkami. Ve městě patřil k místní zlaté mládeži a toužil vyniknout také v lokálních pútkách a bojích jako bojovník a rytíř. Jeho soucit s potřebnými ho nejprve vedl k tajnému rozdávání otcových peněz. V průběhu vojenských tažení poznává, že jeho životní cesta povede jinudy; radikálně se odpoutává od rodiny a od předešlého způsobu života, opravuje s přáteli ruiny kostela a zakládá společenství bratří, kteří se starají o malomocné, káží slovo Boží a nechtějí nic vlastnit (obr. 1). Později prosadí František u papeže schválení řehole řádu františkánů. Život svatého Františka je opředen mnoha legendami a příhodami; tak jako u všech legend nejde ani tak o jejich historickou pravost, jako spíše o to, k čemu poukazují a co se jimi chce sdělit.

BÝT V PŘÍRODĚ

Půjdete-li (spíše pojedete-li autem) po stopách Františka v Umbrii a Toskánsku, budete překvapeni, jak se František musel pohybovat krajinou. Rád se zdržoval v horách, v příkrých kopcích, vzdálených od sebe často i několik hodin jízdy autem. Jsou to místa odlehlá a často i velmi drsná

– například hora La Verna (obr. 2), kde je dodnes prales se staletými jedlemi, plný skalisek, v jejichž průvrách František nocoval a rozjímal.

Horu Monte Subasio nad Assisi, rodným městem Františkovým, jsem si představoval jako malebný kopeček nad městem, je to všem hora 1290 metrů vysoká, výstup trvá několik hodin, pokud se na ni vydáte až zezdola z Assisi. František tato místa navštěvoval opakovaně, musel tedy být stále v pohybu, spával venku, jeho kutna byla prokouřená od večerních ohňů, bezpochyby strávil v přírodě mnohem více času, než současný městský ekolog, nekonečné hodiny stravován monitorem. Být takto v přírodě znamená zbavit se pohodlí, potit se, vyudit se, nosit jídlo a zmoknout – tak ale dnešní člověk existovat často nemůže, nechce, nebo už nedokáže. Slovy encykliky: „*Není vhodné, aby obyvatelé této planety žili stále více ponořeni do cementu, asfaltu, skla a kovů, zbaveni fyzického kontaktu s přírodou*“⁴⁴. Pobývání v přírodě má také dnes nového, velmi mocného nepřitele: „*Reálné vztahy s druhými a všechno, co s sebou přinášejí, zároveň tíhnou k tomu, aby se nahradily typem komunikace zprostředkované internetem. To umožňuje selekci či eliminaci*

vztahů podle naší libovůle, čímž nezřídka vzniká nový typ umělých emocí, které se váží spíše k přístrojům a obrazovkám než k lidem a k přírodě...“⁴⁷. Kdo odhání své děti od obrazovek, ví, o čem tu papež mluví.

PROŽÍVÁNÍ VZTAHŮ

František se více než jiní – ve své době i dnes – cítí být na jedné lodi se vším stvořením (přírodou^d), které zakouší kolem sebe. Jeho intenzivní vztah krystalizuje ve slavné Písni bratra Slunce (1224)^d; odtud je převzato i počáteční sousloví encykliky *Laudato si* (Buď pochválen). František vnímá stvoření jako nesamozřejmý dar, za který je třeba děkovat, ale zároveň i jako něco svébytného, s čím lze rozvíjet radostný a emocionální vztah. Tato nabídka vztahu nezůstává bez odezvy: ptáci poslouchají Františkovo kázání (Obr. 3); zlý vlk ho poslušně následuje. V písni František oslovuje Slunce, Lunu, vítr, vodu, oheň jako bratry a sestry a chválí všemohoucího stvořitele i veškeré jeho dílo. Skepsi moderního člověka vůči této „výstřednostem“ encyklika nepřijímá: „*Tímto přesvědčením nelze pohrdnout jako nějakým iracionálním romantismem, protože ovlivňuje rozhodnutí, jimiž se řídí naše jednání. Pokud přistupujeme k přírodě a prostředí bez této otevřenosti k úžasu a obdivu, pokud nemluvíme o svém vztahu ke světu jazykem bratrství a krásy, zaujímací postoj vládců, spotřebitele anebo čirého vykořisťovatele přírodních zdrojů, neschopného klást meze svým bezprostředním zájmům*“⁴¹. Zatímco moderní člověk trpí ztrátou schopnosti navazovat a udržovat vztahy, a to i s těmi nejbližšími lidmi, František naopak rozšiřuje okruh toho, k čemu je možné vztah navázat. A tento okruh je zároveň i okruhem solidarity a péče. Františka nemůžeme podezřívat z toho, že by přitom zanedbával vztahy k lidem – svědectví jeho současníků a přátel přesvědčivě dokládají, že nebyl nějakým zamračeným poustevníkem. Z Františka tryská radost na celé stvoření kolem, radost, která je velkorysá a nenechá se spoutat žádnou ideologií, radost, která přitahuje jeho následovníky dodnes. František putoval také proto, aby mohl být sám. Sám vzdálen od lidí, ale blízko svým dalším bratrům a sestrám, blízko Boha. Paradoxně takový vnitřně nabitý člověk pak spouští lavinu, když se s lidmi setká – za deset let bylo už františkánů pět tisíc.

František je zakotven v křesťanském pojetí vztahu člověka a přírody, které nás lidi chápe nikoli jako svrchované pány Země, ale spíše jako její nájemníky s velkorysou možností využívat její dary a s povinností ji střežit a chránit. V rámci environmentálního hnutí byl tento koncept předmětem zá-

„Papež vidí obtížnost slevit ze svých konzumních standardů jako překážku ekologické konverze.“

važných námitek, na které encyklika reaguje: „*Nejsme Bůh. Země nás předchází a byla nám dána. To nám umožňuje odpovědět na obvinění, které bývá vznášeno proti židovsko-křesťanskému myšlení. Tvrdí, že příběh Geneze, který vybízí k podmanění země (srov. Gn 1,28), prý favorizuje neurvalé vykořisťování přírody, protože podává obraz člověka jakožto panovníka a ničitele. To není správná interpretace Bible, jak ji chápe církev. Ačkoli je pravdou, že křesťané občas interpretovali Písmo nesprávně, dnes je třeba důrazně odmítnout úsudek, podle něhož z toho, že jsme stvořeni k Božímu obrazu, a z příkazu podmanit si zemi, lze odvozovat absolutní vládu nad ostatním tvorstvem. Je důležité číst biblické texty v jejich kontextu a se správnou hermeneutikou a pamatovat, že nás vybízí „obdělávat a střežit“ zahradu světa (srov. Gn 2,15). „Obdělávat“ znamená orat či pracovat na půdě, „střežit“ znamená chránit, opatrovat, hájit, zachovávat, bdít. Implikuje to vztah odpovědné vzájemnosti mezi člověkem a přírodou“⁶⁷.*

SVOBODNÝ ČLOVĚK

Konverze, obrát k Bohu, se udála v životě sv. Františka v několika zlomových epizodách, kdy František, schopen naslouchat vnitřnímu (božímu) hlasu, nejen naslouchal, ale také konal. Známa je ona příhoda, ve které vrcholí jeho spory s otcem. Ten je zklamán, že František nepřevezme obchod s látkami a krade mu peníze, které používá na opravu kostela. Otec žádá, aby je rozsoudil biskup, při audienci ale vyčítá Františkovi, že je nevděčník, kterému platil školy a koně a jídlo a měč a vůbec všechno. František tedy prohlásí, že už od něho nic nechce a chtít nebude, svlékne se před shromážděnou elitou města donaha, svršky odevzdá otci a definitivně opouští rodný

dům. Scéna dokládá, jak drahá je Františkovi svoboda. Bez ní by nemohl jít za svou vizí, stále poután k rodičům, závislý na své životní úrovni.

Papež vidí obtížnost slevit ze svých konzumních standardů jako překážku ekologické konverze: „*...ekologická vnímavost zesílila, třebaže nedokáže změnit škodlivé návyky konzumu, které zdá se nejsou na ústupu, nýbrž šíří se a rozvíjejí...zdá se, že to není tak vážné a že planeta by mohla zůstat dlouhou dobu v nynějším stavu. Tento únikový postoj nám slouží k zachování stylu našeho života, naší produkce a spotřeby. Takto se zařizuje člověk, který žije své sebedestruktivní neřesti ve snaze je nevidět, bojovat za jejich neuznávání, odkládat zásadní rozhodnutí a dělat jakoby nic“.*

Mezi naším životním stylem a vzrůstajícími environmentálními riziky však existuje zjevná souvislost: „*Když se člověk stane sebevztázným a izoluje se do svého vědomí,*

protože lidé, kteří jsou schopní upadnout do extrému, se mohou také překonat, znovu se rozhodnout pro dobro a obrodit se bez ohledu na jakoukoli psychologickou či sociologickou podmíněnost...“²⁰⁵

PŘÍTEL CHUDÝCH

Jedním ze stěžejních témat encykliky je neoddelitelná a všudypřítomná souvislost problému chudoby a poškozování životního prostředí. „*Lidské prostředí a životní prostředí přírody upadají společně a nebudeme moci náležitě čelit jejich zhoršování, pokud nebudeme věnovat pozornost příčinám, které souvisejí s lidským a sociálním úpadkem. Zhoršování životního prostředí i společnosti vskutku postihuje zejména ty nejslabší na této planetě: „jak obecná zkušenost řádného života, tak vědecké bádání dokazují, že nejzávažnější účinky každého narušení životního prostředí dopadají na ty nejchudší lidi“⁴⁴⁸.* Opět vyvstává otázka: koho zahrnout do kruhu solidarity, který

Obr. 3: Giotto di Bondone (1295-1300) Sv. František káže ptákům (Paříž, Louvre). „*Tak jako když se zamilujeme do nějaké osoby, pokaždé když František pohlédl na slunce, měsíc i ty nejdrobnější živočichy, reagoval zpěvem, zapojil do své chvály veškeré stvoření. Navazoval rozhovor s každým tvorem a kázal dokonce květům, „které vybízeli, aby chválily a milovaly Hospodina jako bytosti obdařené rozumem.“ Jeho reakce byla něčím více než intelektuálním oceněním nebo ekonomickým kalkulem, protože pro něho bylo každé stvoření bratrem či sestrou, s nimiž jej pojilo citové pouto. Proto se cítil povolán pečovat o všechno, co existuje“⁴¹.*

roste jeho chtivost. Čím více se vyprazdňuje srdce člověka, tím více potřebuje kupovat, vlastnit a konzumovat věci. Zdá se, že v tomto kontextu nelze akceptovat žádné meze kladené realitou.... Proto myslíme nejenom na možnosti hrozných klimatických jevů či velkých přírodních pohrom, ale také na katastrofy způsobené sociálními krizemi...“²⁰⁴. ... Přece však není vše ztraceno,

kolem sebe vytváříme? Pro environmentalisty tam jistě patří ptáci a zvířata, bratr vlk a sestra voda, proč by tam ale neměli patřit lidé, kteří žijí za dolar denně? „...oni tvoří většinu planety, jsou to miliardy lidí. Dnes jsou zmiňováni v mezinárodních politických a ekonomických debatách, ale přesto se zdá, že jejich problémy jsou považovány za jakýsi přívěsek, který se přidává téměř

povinně či okrajově, pokud nejsou rovnou chápány jako pouhá kolaterální škoda⁴⁵⁰. I chudobu samotnou nazývá František svou sestrou a ujímá se malomocných, nejpoprvrhovanější a nejvydělenější skupiny lidí, která v jeho době existovala. Legendista praví: František potkává na cestě malomocného. Přes štítivost a strach z nákazy vnitřní hlas pobízí Františka tohoto vydědence obejmout. Když se tak stane, malomocný je dojat a bez sebe radostí, František rovněž, náhle si je jist, že udělal přesně to, co měl. Scéna je naprosto současná – jisté se v mnoha variantách opakuje na trasách dnešních uprchlíků.

Encyklika analyzuje všeobecně známé problémy s využíváním přírodních zdrojů, s nerovnoměrnými dopady ničení ekosystémů (jsou zmiňovány i ekosystémové služby), s nerovnoměrnou a nespravedlivou distribucí kapitálu. Nešetří kritikou nadnárodních korporací: „...nadnárodní korporace ... dělají to, co jim není dovoleno v rozvinutých zemích či takzvaném prvním světě. Všeobecně platí, že když pak ukončí svoji činnost a odjedou, zanechávají obrovské škody na lidském zdraví a na životním prostředí, jakými jsou nezaměstnanost, vesnice bez života, vyčerpání přirozených rezerv, vymýcené pralesy, ochuzení místní zemědělské a živočišné výroby, jámy, devastovaná údolí, znečištěné řeky a jen málo sociálních děl, která po jejich odchodu nelze udržet“⁴⁵¹.

EKOLOGICKÁ KONVERZE

Papež František vyzývá k ekologické konverzi, k ekologickému obratu, k ekologii, pojímané integrálně: „...integrální ekologie vyžaduje otevřenost kategoriím,

kteřé přesahují slovník exaktních věd či biologie a vztahují se k podstatě toho, co je lidské“⁴⁵². Tento obrat smýšlení se musí střetnout i s panujícím technokratickým paradigmatem - s přesvědčením, že člověk jako subjekt je určen k tomu, aby pomocí vědy a techniky přetvořil beztvarou realitu, jemu podřízenou a jím vlastněnou. „Zásahy člověka do přírody existovaly vždy, ale po dlouhou dobu se vyznačovaly tím, že doprovázely a spolupracovaly s možnostmi, které mu nabízela. Šlo o to dosáhnout toho, co přirozená realita sama umožňovala jakoby podáním ruky. Naproti

„Encyklika analyzuje všeobecně známé problémy s využíváním přírodních zdrojů, s nerovnoměrnými dopady ničení ekosystémů, s nerovnoměrnou a nespravedlivou distribucí kapitálu.“

tomu stojí nyní zájem vydobýt z věcí vše, co je možné, vztážením lidské ruky, která je nakloněna ignorovat či opomíjet samu realitu toho, co má před sebou. Proto si člověk a věci přestali přátelsky podávat ruce a stali se soupeři. Odtud se snadno přechází k ideji nekonečného či neomezeného růstu, který tolik nadchnul ekonomy, teoretiky finančnictví a technology. Předpokladem je lež o nekonečné dostupnosti dober planety, což vede ke snaze „vymačkat“ ji až na doraz a ještě více“⁴⁵⁶.

Encyklika na mnoha místech argumentuje, že ekologickou krizi nelze řešit pouze technologickými prostředky, ale změnou

životního stylu: „Nakupování je vždy mravní, a nejen ekonomický úkon“⁴²⁰⁶ a apeluje na environmentální výchovu, která: „... rozšířila svoje cíle. Byla-li zpočátku velmi soustředěná na vědecké informace, růst vědomí a prevenci ekologických rizik, nyní se snaží zapojovat kritiku „mýtů“ modernosti zakládající se na účelovém rozumu... a také obnovu různých úrovní ekologické rovnováhy: té vnitřní sami se sebou, té solidární s druhými, té přirozené se všemi živými bytostmi a té duchovní s Bohem. Environmentální výchova by nás měla uschopnit k onomu skoku do Tajemství, z něhož ekologická etika vyvozuje svůj nejhlubší smysl“⁴²¹⁰.

Papež také vybízí, aby ekologická konverze nezapomínala na společenství: „Nesmírné požadavky, které s sebou toto dílo přinese, nebude možno vyřešit pouhou individuální iniciativou ani spoluprací individualisticky vychovaných jedinců. Vyžádá si to koncentraci sil a jednotného postupu. Ekologická konverze nezbytná k vytvoření dynamismu trvalé změny je také komunitní konverzí“⁴²¹⁹. Naše těla jsou složena z prachu hvězd. Můžeme to považovat za přírodovědeckou informaci, ale také za spirituální výzvu, poukazující k jednotě s vesmírem. František touto jednotou žil, prakticky, prostě, bez velkých teorií a traktátů. Jasně čitelná stopa, kterou zanechal, nás může vést napínavou a vzrušující cestou, ať už v Umbrii, v české krajině nebo v krajině své vlastní duše, při četbě encykliky samotné i při porozumění Jorgemu Bergoglioovi, papeži Františkovi.

Poznámky:

a: Kompletní (byť neoficiální) překlad lze nalézt například zde: www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=22011

b: Stručný přehled encykliky naleznete zde: <http://tisk.cirkev.cz/res/data/201/022525.pdf?seek=2>

c: Dlouho tato znamení tajil, nechtěl, aby se staly senzací. Pro dnešního člověka, formovaného empirickými vědami, je tato událost možná obtížně stravitelná (dlužno podotknout, že církev nestanovuje žádnou povinnost tomuto příběhu věřit). Hmota se zde setkává s Duchem poněkud šokujícím způsobem. Ponechme tuto epizodu otevřenou: „Není možné zastávat, že empirické vědy kompletně vysvětlí život, vnitřní podstatu všech tvorů a celek reality. To by znamenalo, že překročily svoje metodologické hranice. Pokud se uvažuje v tomto omezeném rámci, vytratí se estetická vnímavost, poezie a dokonce i schopnost rozumu chápat smysl a účel věcí“⁴⁹⁹. Středověký člověk chápal svět celistvěji; v projevech hmoty viděl i projevy ducha. Teprve Descartes oddělil svět hmoty a myšlenek. Není však naše současné rozdrobení reality na sebe uzavřené a nekompatibilní obory také svým způsobem šokující? Dnes máme přece potíže vnímat i tak zjevné souvislosti, jako je psychosomatická povaha řady (moderních) nemocí, ztráta imunity v důsledku trvalé sterilního prostředí, externality a ztráta ekosystémových služeb po výstavbě přehradní nádrže, souvislost stavu krajiny a lidské psychiky...

d: Termíny nejsou zcela kompatibilní. Stvoření zahrnuje celý vesmír, včetně člověka, andělů i ďábla, příroda je odvozena z přirodit se, tedy to, co vzniká spontánně a samo, není tedy vyrobeno lidskou rukou. Některé filozofické koncepce do přírody nezahrnují ani samotného člověka.

e: Stručný životopis sv. Františka a text Písně bratra Slunce zde: <http://frantiskanstvi.cz/zivotopis.htm>

Číselné odkazy odkazují na jednotlivé paragrafy encykliky.

O SUKCESI A SPONTÁNNÍ REKULTIVACI

ANEB PROČ NEVYUŽÍVÁME TO, CO JE DOBRÉ A ZADARMO

ROZHOVOR S KARLEM PRACHEM

SIMONA POLÁKOVÁ

Prof. RNDr. KAREL PRACH, CSc.

Na Přírodovědecké fakultě JU v Českých Budějovicích a v Botanickém ústavu AV ČR v Třeboni se zabývá ekologií rostlin, hlavně vegetační dynamikou. Založil v ČR obor ekologie obnovy, kterému se po dvě desetiletí intenzivně věnuje.

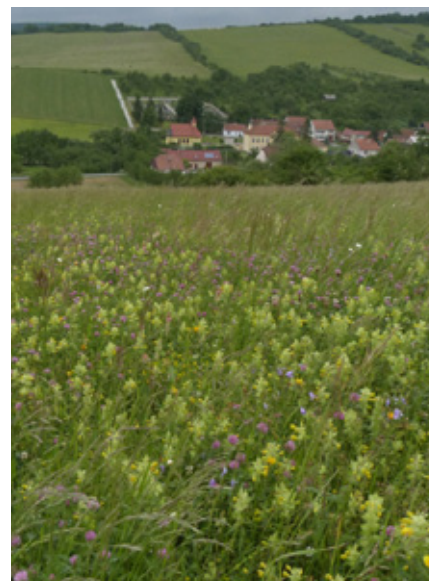
Ekologie obnovy je relativně nový vědní obor. Co vedlo k jeho vzniku?

Můžeme rozlišit tři přístupy člověka k přírodě: exploatační, konzervační a restaurační. Když si ve vyspělých zemích alespoň část populace začala uvědomovat, že by bylo dobré se pokusit zničené nebo poškozené ekosystémy obnovit a konzervační (ochrannářský) přístup už nestačil, začal se formovat tento obor. Za jeho formální počátek můžeme považovat založení Společnosti pro ekologickou obnovu (Society for Ecological Restoration) v roce 1988 ve Spojených státech. Koncem 80. let se také začaly používat termíny restoration ecology, označující dílčí vědeckou disciplínu, a ecological restoration, jakožto její praktické aplikace. Kořeny oboru však můžeme hledat i dále v minulosti, hlavně v USA a v Anglii, jen se tomu tak neříkalo. O něco starší jsou také snahy udržovat různé cenné lokality formou tzv. ochrannářského managementu, což můžeme dnes rovněž zahrnout do ekologie obnovy.

Existují u nás nějaké lokality, kde by se daly demonstrovat principy, které ekologie obnovy studuje? Takové živé učebnice?

Takových lokalit je nepřeberně. A to i v negativním smyslu, kde se tyto principy nedodrží. Moje oblíbené téma je spontánní sukcese na narušených nebo nově vytvořených stanovištích a její využití v ekologické obnově. Ona má ekologická obnova skoro vždycky něco do činění se sukcesí – můžeme ji urychlovat, brzdit, vracet zpět či jinak usměrňovat, případně napodobovat, takže její studium je důležitou součástí ekologie obnovy. Běží většinou zadarmo a vede u nás v převážné většině k lepším výsledkům než např. drahé technické rekultivace rozmanitých lokalit po těžbě. Doporučoval

bych se podívat třeba na Radovesickou výsypku u Bíliny. Dvě malé části této rozsáhlé výsypky (asi 60 ha z celkové rozlohy přes 1200 ha) byly ponechány spontánní sukcesí, zbytek byl rekultivován (asi za dvě miliardy včetně státních peněz). Uvidíte tam kontrast druhově bohaté mozaiky přírodě blízkých, spontánně vzniklých stanovišť a kousek dál monotónní, husté výsadby stromků nebo zemědělsky rekultivované části s dominancí několika kulturních trav a jetelovin, o jejichž produkci stejně nikdo nemá zájem. Samozřejmě velmi názorné je porovnání krásně spontánně regenerujících horských smrčín v NP Šumava po kůrovcovém žíru a kousek dál nedávných holosecí, poté uměle zalesněných. Jen úplný ignorant nevidí (nebo nechce vidět), že spontánní obnova je mnohem lepší (a levnější) variantou, nehledě na to, že v jádrových zónách národního parku by měla být samozřejmostí. Zajímavé je také

V rámci Bílých Karpat probíhal velký projekt obnovy luk pomocí regionální travinnobylinných směsí. Foto Karel Prach

Radovesická výsypka a jetel růžák, jenž zde byl vyset během zbytečné zemědělské rekultivace. Foto Simona Poláková

porovnání hustých borových monokultur se spontánně se vyvíjejícími částmi písčoven nebo rašelinišť. Několik velmi pěkných příkladů u nás máme s obnovou toků, které byly dříve nesmyslně regulovány v mylné představě, že se tím sníží riziko povodní (v součtu se naopak zvýší). Jmenoval bych především obnovený potok Borová v CHKO Blanský les a vloni obnovený úsek řeky Stropnice pod Novými Hrady. Mimořádným počinem je obnova bělokarpatských luk, ať už jejich nové vytvoření na zemědělské půdě prostřednictvím regionálních směsí, nebo obnova jejich degradovaných částí redukcí náletových porostů dřevin a následným kosením. Pěkné jsou i některé příklady ochrannářského managementu hlavně lučních rezervací. O všem by se dalo povídat podrobně a našly by se i další hezké příklady.

Hodně vašeho úsilí je věnováno revitalizaci rašelinišť. Mohl byste shrnout základní doporučení, jak v praxi při revitalizacích postupovat?

Rašeliništím se více věnovali moji studenti, včetně doktorandů, než já sám osobně. V první řadě bych rád zdůraznil, že každá těžba rašelinišť je negativní (některé jiné těžební prostory mohou mít někdy i pozitivní dopady na přírodu). Jedná se ve střední Evropě o vysoce reliktní, ostrovní ekosystémy. Pokud už se těží, je důležité ponechat alespoň nějakou vrstvu rašeliny (minimálně 30 cm) a po ukončení těžby zvednout hladinu vody k povrchu. Do určité míry se postupně může obnovit rašelinné společenstvo, i když je vždy ochuzené, a tím i nastartovat opětovná tvorba rašeliny. Lze

tomu i napomoci např. rozházením stélek rašeliničku, odebraných například před postupující těžbou v jiné části těžebního prostoru nebo v jiné blízké.

Věnujete se i studiu vývoje vegetace na opuštěných polích. Proč zrovna toto téma?

Z teoretického hlediska je to úžasný model, protože nějaká opuštěná pole máte všude po světě, kde je orná půda. Lze tedy vzájemně srovnávat a hledat obecnější zákonitosti. Z hlediska praktické ekologické obnovy je to věc rovněž důležitá. Vezměte si, že u nás bylo nejvyšší zornění zemědělské půdy z celé Evropy (75 %). To, že jsme dneska u nás schopni rámcově předpovědět vývoj po opuštění pole, by se dalo docela využít např. v krajinném plánování. Máme data prakticky z celé republiky, a to jak o opuštěných polích ponechaných zcela svému osudu, tak o bývalých polích, která

se po opuštění začala pravidelně kosit. Ale musím říci, že to nikoho nezajímá, kromě vědců a občas ochranářů.

Jak se ekologie obnovy staví k problematice invazních druhů?

To je důležitá součást ekologie obnovy. Eradikace nebo alespoň omezování invazních druhů prospívá v naprosté většině případů domácím druhům. Zvýšení diverzity a obnova místu odpovídajících původních společenstev se bez potlačení druhů invazních většinou neobejde. Hodně se tomu věnují v Americe, Jižní Africe, Austrálii a na Novém Zélandu, kde jsou invazní druhy mnohem větším problémem, než je tomu u nás. Někde už ale invaze dobehly tak daleko, že se s nimi za rozumnou cenu nic nepořídí a nezbývá se smířit s tzv. novými ekosystémy (novel ecosystems). U nás dělají problémy hlavně akát, podél řek křídlatky, v písčincových skalních městech vejmutovka, leckde i další druhy. Tyto tři druhy bych u nás považoval z hlediska ekologické obnovy za asi nejproblematičtější. Do budoucna se osobně obávám dubu červeného, který je mezi lesníky velmi oblíbený.

Máte pocit, že se poznatky ekologie obnovy daří převádět do praxe? Kde vidíte úspěchy a kde problémy? Co by mohlo případně lepší spolupráci akademiků s praxí prospět?

V celkovém pohledu hluboce zaostáváme za vyspělými západními zeměmi, přitom poznatků máme srovnatelně. V případě spontánní obnovy rozmanitých těžebních prostorů dokonce máme poznatků, dovolím si říci, jako nikde jinde ve světě. Přesto jejich aplikace do praktické obnovy je

Tůňky pro biodiverzitu na písčově CEP II. Foto Simona Poláková

pořád tristní. Jsou ale výjimky. Vynikající spolupráci máme s firmou Českomoravský štěrk. Je to dáno jednak mimořádně vzdělaným a osvěceným současným vedením, jednak zřejmě skutečností, že jde o součást nadnárodní firmy, kde šéfem přes rekultivace je ekolog, který se zúčastňuje vědeckých konferencí a publikuje. Kdyby nedělaly problémy Lesy ČR, mohlo by to být ještě lepší. U nás ale zavádění moderních, ekologických přístupů, včetně důrazu na přirozenou obnovu tam, kde je to pro přírodu a v dlouhodobém pohledu i pro ekonomický zisk prospěšné, silně vážne. Asi musíme počkat na generační obměnu, ale ani v tom nevidím rychlý příslib radikální změny, když vidím, co se na lesnických fakultách učí. Jsou ale světlé výjimky. Pořád u nás převládá honba za krátkodobým ziskem. Různé pochybné rekultivační firmy nesmyslně rekultivují, co se dá. Aby taky ne, když to často stát financuje. Tak byly např. Ministerstvem financí v posledních letech uvolněny 2 miliardy korun

– zmínil bych doporučení obnovit v každé členské zemi do roku 2020 minimálně 15 % narušených ekosystémů. Jak se s tímto požadavkem vyrovná naše země, jsem zvědav. Obnovu v krajinném měřítku považuji do budoucna za zásadní v souvislosti hlavně s erozí půdy a celkovým poklesem její úrodnosti, ochranou proti povodním a asi i klimatickou změnou. Přitom u nás neexistuje ani institucionalizované krajinné plánování.

Na otázku, co by mohlo lepší spolupráci akademiků s praxí prospět, sám nemám jasnou odpověď. Nějakým způsobem podnítit větší zájem ze strany té praxe, ale jak? Za sebe a svoji pracovní skupinu ekologie obnovy na Přírodovědecké fakultě JU mohu říci, že děláme, co můžeme a snažíme se populárně-naučnými publikacemi, přednáškami i jinou osvětou výsledky oboru propagovat. Často narážíme i na ostentativní nezájem hlavně ze strany různých rekultivátorů a také lesníků. Ale na druhé straně jsou výjimky zmíněné výše. Celkem

Přírodovědecké fakultě Marcela Rejmánka, na sukcesi na opuštěných polích. V tu dobu se ale o žádné ekologii obnovy nemluvalo, jednoduše proto, že obor ještě neexistoval. K tomu jsem se dostal až tak o 15 let později. Když v roce 1993 Společnost pro ekologickou obnovu zakládala hlavní oborový časopis *Restoration Ecology*, hledali do redakční rady taky někoho ze střední a východní Evropy. Protože jsem v roce 1987 publikoval článek o sukcesi na mosteckých výsypkách anglicky, což je dneska samozřejmostí, tehdy to ale v této části Evropy tak samozřejmě nebylo, tak mě do redakční rady přizvali a zároveň pozvali na annual meeting Společnosti do USA. Tam jsem se seznámil blíže s oborem i předními „restauračními ekology“ a už jsem se „vezl“. Spolu s několika dalšími kolegy jsem pak zakládal evropskou sekci Společnosti a začal jsem obor propagovat i u nás. Ale mě vždycky lákaly i praktické aplikace, nejen teoretická věda a tento obor to ideálně propojuje.

Zachovalá část Klikvového rašeliniště v Krušných horách. I díky ní stojí za to zrehabilitovat rašeliniště celé. . Foto Simona Poláková

na v podstatě zbytečnou rekultivaci Tuchlovické výsypky na Kladensku, docela slušně už zarostla sama. Jen tak pro zajímavost a srovnání, vloni mělo Ministerstvo kultury na obnovu památek v celé republice 600 mil. Kč. Tady bych rád poznamenal, že obnovu památek považuji za důležitější. Jejich ztráty jsou nevratné, příroda si větší pomůže. Celkově ale jsem, pokud jde o prosazení principů ekologické obnovy do praxe, optimista a věřím, že i u nás se ekologicky podložená obnova přírody a krajiny postupně více prosadí. Ona nás k tomu snad donutí i Evropská unie

dobrá je ale spolupráce s ochranáři, hlavně na nižších úrovních. Taky bych připomněl, že často nestíháme vše, co bychom chtěli. Bádáme, učíme a snažíme se i o tu popularizaci. Zlepšení bych hledal především na té druhé straně.

A teď trochu osobnější otázka – jak jste se vlastně k ekologii obnovy dostal vy sám?

Když to shrnu, tak pro můj vývoj jakožto budoucího „restauračního ekologa“ bylo zásadní vyvolání zájmu o sukcesi diplomovou prací. Ta byla zaměřena, pod vedením tehdejšího vynikajícího asistenta na pražské

Jste také známý jako velký milovník historie a architektury a neúnavný turista. Máte nějaké doporučení na botanické skvosty a záhady na českých a moravských hradech?

No, nemám zrovna rád označení turista, zavání mi to přílišnou organizovaností. Navíc, pro mě je prakticky každá cesta, i třeba rodinný výlet, tak trochu i pracovní. Koukám vždy i trochu po kytkách, společenstvech, ale i geologii, krajinně jako celku a zajímá mě i lidský vliv na ni. V tom už je i ta historie. Ale historii a architekturu mám jako zálibu, jako určitou kompenzaci a zároveň doplněk k mému oboru. Nenapadá mě sice přímo nějaký „skvost“, ale na hradech najdete leckdy velmi zajímavé rostliny. Občas někde něco zbylo z dřívě tam pěstovaných. Ale mně přijde zajímavější přežívání teplomilných a světlomilných druhů na hradech, zvláště na těch uprostřed lesů. Hradní kopce byly v době fungování hradů odlesněny a mohly se stát refugií těchto druhů. Ještě více mě zajímá, jak některé druhy rostlin dobře indikují zaniklé hradní stavby, které už třeba na povrchu vůbec nejsou vidět. Jsou to ale jen taková dlouholetá pozorování, žádný systematický výzkum jsem na hradech neprováděl, i když jsem se na to několikrát chystal.

Děkuji za rozhovor.

1. 12. 2015
OLOMOUC

1. naše příroda KONFERENCE

GENERÁLNÍ PARTNER

Blíž přírodě

TÉMA: PÉČE O BÝVALÉ VOJENSKÉ PROSTORY

„Nedotčená“ příroda, druhová rozmanitost a výskyt vzácných živočichů i rostlin na území vojenských prostorů není tajemstvím. Otázkou zůstává, jakými způsoby o ně správně pečovat. Zejména po opuštění armádou. Mnoho expertů nad touto problematikou bádá, řada projektů již byla realizována. Představme si ty nejvýznamnější a prodiskutujme úskalí v jejich řešení nejen z českého prostředí, ale i z prostředí sousedních států. Pro srovnání se zmíníme také o několika projektech v aktivních vojenských prostorech.

Srdečně Vás zveme na I. ročník Konference Naše příroda 2015 představující téma „Péče o bývalé vojenské prostory“, která se uskuteční v úterý 1. prosince 2015 v Olomouci. Konferenci pořádá občanské sdružení Naše příroda, o. s., pod záštitou Ministerstva životního prostředí, Ministerstva obrany a Agentury ochrany přírody a krajiny ČR. Odborný program je připravován ve spolupráci s panem Ing. Janem Moravcem z Českého svazu ochránců přírody a dalšími znalci ze státních i nestátních institucí. Výměna zkušeností a konstruktivní diskuze nad problematikou managementu péče o území bývalých vojenských prostorů je určená především pro posluchače z veřejné správy, akademické půdy a nestátních neziskových organizací. Vítání jsou všichni, kdo chtějí přijít!

TERMÍN A MÍSTO KONÁNÍ

1. prosince 2015,
Clarion Congress Hotel Olomouc (Jeremenkova 36, 779 00 Olomouc)

REGISTRACE

Na konferenci se prosím zaregistrujte předem na www.konference-priroda.cz

KONFERENCE PŘÍSPĚVEK

250 Kč – v ceně: účast na konferenci, materiály, občerstvení včetně obědu
500 Kč – v ceně: účast na konferenci, materiály, občerstvení včetně obědu, roční předplatné časopisu Naše příroda (běžná cena za předplatné je 348 Kč)

POŘADATEL

Naše příroda, o. s.
Lazecká 297/51, 779 00 Olomouc

ORGANIZAČNÍ ZAJIŠTĚNÍ A REGISTRACE

Mgr. Vendula Pávková
pavkova@nasepriroda.cz, +420 777 714 679

ZÁŠTITA

Ministerstvo životního prostředí
České republiky

SPOLUPRACUJEME

beteco

Více informací na www.konference-priroda.cz

PROGRAM

9.00 Zahájení konference

1. Vojenské újezdy a ochrana přírody

- **Vojenské újezdy a ochrana přírody** – Jelínková A. (Armáda ČR)
- **Přírodní fenomény vojenského újezdu Hradiště** – Matějů J. (Museum Karlovy Vary)
- **Návrat orla skalního do ČR ve vztahu k vojenskému prostoru Libavá** – Orel P. (ZO ČSOP Nový Jičín)
- **Péče o CHKO Brdy po zrušení vojenského újezdu** – Fišer B. (AOPK ČR, Správa CHKO Brdy)

2. Zkušenosti ze zahraničí

- **Obnova a ochrana pieskových dún, vresovísk a mokradí vo Vojenskom obvode Záhorie - skúseností s projektom LIFE +** Olšovský T. a Šíbl J. (Správa CHKO Záhorie a BROZ)

3. Výzkumy a objevy v bývalých vojenských prostorech aneb proč jsou prostory tak přírodně cenné?

- **Opuštěné vojenské prostory – (zanikající) refugia biodiverzity v současné krajině** Marhoul P. a Čížek O. (Beleco, z.s.)
- **Disturbance těžkou technikou jako nástroj pro zachování biodiverzity opuštěných vojenských prostorů** – Čížek O. a Marhoul P. (Beleco, z.s.)
- **Plán péče o PP Bzenecké cvičiště a navrhovanou NPP Bzenecká střelnice** Jongepierová I. (ZO ČSOP Bílé Karpaty)

4. Realizované projekty v bývalých vojenských prostorech (cvičištích)

- **Návrat velkých býložravců jako nástroj péče o krajinu: První rok zkušeností z BVVP Milovice-Mladá** Jirků M. a Dostál D. (Česká krajina, o.p.s.)
- **Jedinečné managementy v bývalém vojenském cvičišti Na Plachtě – Vliv pojezdu vojenské techniky na obojživelníky** – Mikátová B. (AOPK ČR)
- **Offroad – nástroj trvale udržitelného managementu a spolupráce s vyznavači offroadových automobilů na Pístovských mokřadech u Jihlavy a VVP Stříbro** Dvořák J. a Maštera J. (Mokřady – ochrana a management)
- **Zkušenosti s péčí o vojenské prostory po odchodu armády** Hanousek M. (ZO ČSOP JARO Jaroměř)
- **Naučná stezka Cech Sv. Víta vybudovaná ČSOP díky programu NET4GAS Blíž přírodě v místech bývalého vojenského cvičiště** Šindelář J. (ZO ČSOP Berkut)

17.00–18.00 Předpokládaný závěr konference

Aktuální program bude dále upřesňován